

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Necati Cumalı

Senin İçin

Ey

Demokrasi

NECATİ CUMALI

SENİN İÇİN EY DEMOKRASİ

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

GAZETE, DERGİ, KİTAP, BASIN ve YAYIN
ANONİM ŞİRKETİ

Halkevi Sokak No. 39 - 41 Cağaloğlu - İstanbul

Dizgi, baskı ve cilt :

İSTANBUL MATBAASI

Manifaturacılar Çarşısı, 2. Blok, No. 2274 Unkapanı/İSTANBUL
Nisan, 1976

SENİN İÇİN EY DEMOKRASİ

Senin için ey Demokrasi

... Sana yâr olmak için kadını!

Walt Whitman

Senin için ey Demokrasi, dün bir genç daha öldü. Senin düşmanların kentin ortasında genç bir cana daha kıydılar. Seni egemen kılmak, yaşatmak güçlendirmek için, dünyanın dört bir yanında, süngülere, panzerlere, coplara, göz yaşartıcı bombalara karşı, senden yana olanlar, göğüs bağı açık, ellerinde pankartlarla yürütüyorlar bu savaşı. Dünyanın hemen her yerinde her gün acılı bir ana, kurşunlanan oğlunun ya da kızının ölüsü üstüne kapıyor gözyaşlarıyla. Gençler omuzları üstünde toprağına uğurluyorlar ölen arkadaşlarını. Dünyanın her yerinde cezaevleri, tutuklanan hüküm giyen siyasal tutuklularla dolup taşıyor. Tarihler yazsın ya da yazmasın, insanın onuruna sahip çıktığı günden bugüne, kavimler arasında, büyük küçük devletler arasında, sınıflar arasında, babalar oğul-

lar kardeşler arasında, silâhlı ya da silâhsız sürüp gidiyor bu savaş. Tek kurşun atılmayan, kimsenin kimseye fiske ile bile dokunmadığı yerlere kadar yaygın. Burnu bir gün olsun kanamayanlar, ağırlaşan yaşam koşulları altında, yüzlerine gülenleri sırtlarında taşıdıklarını duyuyorlar. İşin içine barut kokusu karıştırmadan, radyolar, kitaplar, petrol, pamuk, endüstri ürünleri, ticaret ilişkileri, yer altı kaynaklarında ayrıcalıklar ile, ömürlerinde hiç yüz yüze gelmemiş olanlar, kendilerini karşı karşıya gelmiş buluyorlar bu savaşta. Kişi okuduğu gazeteyi seçmekle safını da seçmiş oluyor. Kanunlar, kararnameler, ikili üçlü sözleşmelerle yitiriliyor, ya da kazanılıyor savaş. Biçim bakımından günümüze gelinceye kadar gittikçe inceliklere büründü. Eskisi gibi ordularla seferlere çıkmak, alınan kalelere bayraklar çekmek gerekmiyor artık. Kalyonlar zincirlere vurulmuş tutsaklar taşıyor. Köle pazarları kurulmuyor. İleri ülkeler parasının gücünü kabul ettirerek egemenliklerini kuruyorlar dünyada. Fiyat artışlarından doğan kazançları kontrolleri altına alanlar eski dönemlerdeki derebeylerinin saltanatını sürüyorlar. Günümüzün Sezarları onlar. Ordular, güvenlik kuvvetleri, kendilerine başkaldıranlara karşı onlara arka çıkıyor. Basın, çoğu kültür organları onların buyruğunda.

Devletlerin yönetim biçimleri kırıallıklardan cumhuriyetlere doğru çeşitli değişiklikler gösteriyor. Sonuç kolay kolay değişmiyor. Yönetenlerin yetkilerini babadan ya da seçmenlerinden devir almalarıyla sorun çözülmemiyor. Devrimler oluyor, tahtlar devriliyor, başlar vuruluyor, hükümet darbeleri birbirini kovalıyor, seçimlerle iktidar değişiklikleri gerçekleşiyor, o özlenen sonuç, toplu-

mun değişik uçları arasındaki uyum, yok ortada! Başlangıçta büyük umutlar veren en olumlu devrimler bile, devrimin gerçekleşmesiyle, devrimin amaçladığı toplumsal uyumun gerçekleşmesinin ayrı şeyler olduğunu kanıtlıyor. Bu uyumun sağlanması için devrimin kendi özgüçsel sürecini tamamlamasını beklerken, yeni sorunlar yeni uyumsuzluklar doğuruyor.

Eski Atina Demokrasisi sömürü düzenine dayanırdı. Büyük toprak sahipleriyle alacaklılar, borçlularını köle olarak kullanırlardı. Atinanın sınırlarının genişlemesiyle bu sömürü düzeni dışa kaydı. Çağdaş Batı Demokrasilerinde olan ne? A.B.D. de, güneyde zenciler zengin toprak sahiplerinin köleliydi. Atinada, İ.Ö.V. Yüzyılda halk, büyük toprak sahiplerine karşı savaşırmıştı. Geçen yüz yılda Amerikada Kuzeyliler bu yüzden Güneylilerle savaştılar. Gerçi savaşı Kuzeyliler kazandı ama, Folkner, Steinbeck, Caldwell gibi çağdaş Amerikalı yazarlar, Amerikan toplumunun yapısında bu sömürü düzeninin, yüzyılımızın ilk yarısında da sürdüğüne, yapıtlarında tanıklık ettiler.

Fransız devrimi özgürlük, eşitlik, kardeşlik getiriyordu. Acımasızdı. Soyluların egemenliğine son verdi ama, soylulardan ulusa geçen malların bölüşülmesinde yeni palazlanan kentsoyluların hırslarını önleyemedi. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi ilkelerin, ekonomik haklardan koparılamayacağını kanıtladı sonuç olarak. Fransa'nın öbür Avrupa ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı sonlarını bulan sömürgecilikteki üstünlükleri bu ülkelerde eski Atina'da olduğu gibi sömürüyü dışa kaydırıldı. İçerde sınıf çatışmalarının hızını yavaşlattı. Günümüzde, A.B.D., Fransa, Batı Almanya, İngiltere gibi geliş-

miş ülkelere endüstrideki üstünlüklerinin sağladığı da bu.

Eski Atina demokrasisinden günümüze kadar uzanan 2500 yıl içinde gerçekleşen bunca devrimlerden sonra, toplumların temel yapısında süregelen bu uyumsuzluğun nedenini, elbetteki önce çalışanlarla çalıştıranlar arasında, ulusal gelir dağılımından çıkan tarihsel uyuşmazlıkta aramak gerekiyor. Üretim araçlarının mülkiyetini ellerinde tutanlar, şu ya da bu biçimde üretimden gelen kazançtan kendilerine daha çok pay ayırmanın yollarını buldukça, çalışanlarla çalıştırılanlar arasındaki çatışma da çözümlenemiyor. Üretim ilişkilerindeki çelişkileri giderebilmek için girilen devrimlerin, dönüşümlerin ha deyince beklenen sonucu vermesi ise olanaksız. Çünkü birbirini belirleyen ekonomik alt yapı ile kültürel üst yapının gelişme süreçleri toplumda eş zamanda gerçekleşmiyor. Örneğin geri kalmış bir ülkede at arabasını satarak taksi şoförlüğüne başlayan bir şoför, ya da pulluğunu bırakarak traktör kullanan bir köylü, makine ile ilişki kurmakla, gelişmiş ülkelerde otomobil, traktör kullanan şoförlerin, köylülerin kültür düzeyine ulaşamıyor. Şoför atını süslediği gibi, yine renk renk tüyler, püsküller, boncuklarla süslüyor otomobilini. Zil yerine kornalarla donatıyor. Geri kalmış ülkelerde çağdaş bir cumhuriyet kurmak isteyen devrimciler, kafa yapısı feodal bir devlet düzenine göre belirlenmiş, orta çağ artığı, kıralın haklarını Tanrıdan aldığına, iyiliklerin öbür dünyada ödeneceğine, yoksulluklarının yazgıları gereği olduğuna inanan kütlelerden oluşan bu türlü bir toplum buluyorlar karşılarında.

Bir de şu var: Kaçan padişahlar, devrilen kiral-

lar, asalakları, hafiyeleri, cezaevleri, cellâtları ile baskı örgütlerini gerilerinde bırakıyorlar. Hile, hırs, bencillik, ikiyüzlülük, geçmişin kötü kalıtı olarak yaşıyor insanın kanında. Devrimci atılımlara bu-
laşmakta gecikmiyor. Demagoji, oy avcılığı, se-
çenle seçilen arasında toplumun çıkarlarıyla bağ-
daşmayan pazarlıklar, gittikçe derinleşen bir ba-
tağa, eski Atina Demokrasisinde olduğu gibi bir
çöküşe sürüklüyor çok partili demokrasileri. Top-
lumcu demokrasilerde, devleti hem dışarıya karşı
hem de içerde sağlam tutma kaygıları, yöneticile-
ri ulusal gelirin dağılımında yeni haksızlıklar yap-
mak zorunda bırakıyor. Bütün bu kargaşa arasında
herkes kendine göre anlıyor, kendine göre yorum-
luyor demokrasiyi. Sağı solu karmakarışık bir yı-
ğın görüşlerden oluşan içinden çıkılmaz bir kaos
yaratılıyor böylelikle. Eski Ispartadan günümüze
değin denenmiş çeşitli baskı yöntemlerinin toplum-
lara mutluluk getirmediğini unutarak diktatörlük
özlemleri çekenlerden, devleti, daha ilk aşamada,
sosyalizme geçiş görevini tamamlamadan, gereksiz
görenlere kadar bütün sesler birbirine karışıyor.

O halde nedir çıkar yol? Umutsuzluğa mı ka-
pılmalıyız geçmişten günümüze kadar başvuru-
lan bütün deneylerden? Aksine geçmişin böyle kesin
bir hesabını çıkarmak, yüzlerce yılın demokrasi
savaşımındaki aksaklıkları bütün nedenleriyle tanı-
yabilmek, karamsarlıktan çok iyimserliğe götürür
insanı. Çağımızın bilimde teknikte ulaştığı olanak-
larla nasıl köklü bir bilinçlenme ortamı hazırladı-
ğını kanıtlar. Makine ile içli dışlı olan insan, gü-
nümüzde hemen değilse bile, geçmişe göre çok
daha hızla olgunlaşıyor, geçmişin zaman kaybını
kapatıyor. Gittikçe artan bir hızla bilinçlenerek do-

ğayı buyruğu altına alıyor. Ulaşımındaki hız, dünyanın dört bir köşesini birbirine yaklaştırdığı ölçüde zekâlar arasında köprü oluyor' İnsanlığı dertleri sevinçleriyle tek gövde durumuna getiriyor. İnsanlık her dönemden daha bilinçli olarak emeklerini hiçe indiren savaşı lânetleyip barışı yüceltiyor; demokrasinin vazgeçilmez gereği olan yeni erdemler yaratıyor.

Evet, senin için ey Demokrasi, halkımızın, halkımızın yanı sıra insanlığın uyanışı bilinçlenmesi yolunda geçmişte olumlu olarak harcanmış bütün emeklere, bütün erdemlere saygıyla sahip çıkmak, koca Whtiman'ın dediği gibi «ağaçlar gibi sık dostluklar dikerek» çevremizde barışı, kardeşliği pekiştirerek, her türlü çağ dışı görüşlere düşüncelere, sabırla umutla gerilemeden karşı durmamız gerekiyor...

Cumhuriyet, 9 Mart 1976

Bilinmiyen Ülke

Fransız romancısı Georges Duhamel, gençliğinde, tatil geldi mi, elinde değneği, yanında çok sevdiği köpeği ile, Fransa'yı dolaşmaya çıkarmış. Duhamel, böyle böyle, haritalarda görünmeyen, gazetelerde adı geçmeyen en küçük köylerine kadar bütün Fransa'yı dolaşmış; ayakkabılarını yurdunun unutulmuş ıssız dağ yollarının tozuna bulamış;

yurdunun geçtiği, konakladığı her köşesinde, halkının ekmeğini nasıl kazandığını, nasıl çalıştığını görmüş, ne düşündüğünü anlamış. Bir yazısında, bu gezilerinden her yıl, yurdunun güzelliklerini daha yakından tanımış, halkının değeri ne daha çok inanmış, gönlü Fransız olmanın gururuyla daha da kabarmış olarak döndüğünü yazıyor.

Bir yazar, giderek yalnız iyi bir vatandaş olabilmek için, Türkiye'yi böylesine yakından görüp tanıyabilmeyi ne kadar isterdim. Ama, bizim hepimiz için var olan, doğru yanlış birtakım engeller yüzünden bu isteğimi bir türlü gerçekleştiremedim.

Düşünüyorum, aramızda bir ben miyim bütün yurdunu gezip dolaşma olanağı bulamayan? Ya da Batılılar arasında bir Duhamel midir yurdunu böyle yakından görmeye, tanımaya çıkan? Duhamel'in yaptığı iş, bir bakıma Batılı gençler arasında yaygın, kökleşmiş bir geleneğe uymaktır, düşünülürse. Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de, her yıl kız erkek binlerce gencin, sırtlarında küçük giyecek torbalarıyla, tatillerini bu şekilde geçirdiklerini ötedenberi duyar işitiriz. Bu geziler, bir görenek, gelenek yerini almıştır Duhamel'in bağlı olduğu toplumun yaşayışında. Duhamel de kendini yönetebilecek yaşa gelince, çevresinde, arkadaşları arasında gördüğü bir akıma kendini kaptırmış, böylelikle bütün yurdunu yakından tanıyabilmek talihine ermiştir.

Bizde ise durum böyle mi? Önce, bizde yurdumuzu tanımak gerektiği düşüncesi yerleşmemiştir. Böyle bir düşünceye varanlarımız varsa, onlar da yaşamlarının bir döneminden sonra, kendiliklerinden bu düşünceye varmışlardır.

Yetiştirme çağımızda, kimsenin yurdu tanımaya çıktığını görüp işitmemişizdir çevremizde. Analarımız babalarımız bize bu türlü bir söz etmemişler, üstelik üç beş gün için evden uzaklaşmak isteyecek olsak, türlü kaygularla bu isteğimizi önlemeye çalışmışlardır. Oysaki, yetiştirme çağının o uzun okul tatillerinde bu fırsat elden kaçtı mı, bir işe bağlandıktan sonra kolay kolay ele geçmiyor bir daha.

Bu yüzden biz yurdumuzun gerçekleri üstüne hemen hemen hiçbir şey bilmeden iş tutuyoruz. Ondan sonra da, askerlik gibi, memurluk gibi, taşradaki bir akrabayı görmek gibi nedenlerle yurdumuzu parça parça görüp tanıyabiliyoruz. Bunun dışında Türkiye hakkında bütün bildiklerimiz, hızla geçen bir trenin, yükseklerden uçan bir uçağın penceresinden gördüklerimiz olarak kalıyor.

Çok kez bu parça parça gördüklerimizi birbirimize yarım yamalak anlatıyor, kulaktan duyduklarımızla memleket gerçekleri üstüne düşünceler yürütmeye kalkıyoruz.

Sonunda kendi öz yurdumuz bilinmeyen bir ülke olarak kalıyor bizim için. Kendi yurdumuzu, dışarıdan gelen yabancılar kadar olsun tanıyamıyoruz. Yurdumuzun gerçek güzelliklerinden, halkımızın cevherinden habersiz yaşıyoruz. Dertlerimizi, sıkıntılarımızı tam bilmediğimiz gibi, gücümüzün nelere yetip nelere yetmeyeceğini de ölçüp biçemiyoruz. Politikayı iş edinenlerimiz toplumumuzun politik gerçeklerini bilmeden didiniyor. Kanun adamlarımız, çıkardıkları, uyguladıkları kanunların yaşayışımıza uygunluk derecesini kavrayamıyor. Devlet yönetenlerimiz kendisine yalan yanlış yansıtılan olayları gereği gibi değerlendiremiyor.

Hatırlıyorum. 1946 yazında sekiz arkadaş İz-

mir limanından bir taka kiralamıştık. O takayla bir gece İzmir körfezinden açıldık, kıyı kıyı Bodrum'a kadar indik, bütün İstanköy körfezini dolaştık.

Gezimiz on beş gün sürmüştü. Bu on beş gün neler öğretmişti bize? Karaburun'la Bodrum arasında, o eşsiz Çeşme plâjı ayarında en azından sekiz on kıyı parçası vardı. Karadan inen fundalıkların bitiminde, bol ışığı, pırıl pırıl sularıyla uzanan o kıyıların bizden bizim onlardan habersiz, bomboş, insansız durumu hâlâ gözlerimin önünde.

Bodrum'da dünyanın yedi hârikası arasında sayılan Kale ile Dionysos tapınağını gezdik. En ilkel araçlarla sünger çıkaran denizcilerle tanıştık. Onların güç yaşam öykülerini dinledik.

Eski adıyla Halikarnas, şimdiki adıyla İstanköy (Cova) körfezi içinde dört gün süren gezimiz boyunca, gözümüze bir tek köy ilişmedi. İsa'dan önce milyonların yaşadığı Halikarnas kıyılarında, dört gün içinde, topu topu bir nöbetçi karakolunda görevli iki candarmadan, bir duraklamada üç kişilik bir yörük ailesinden başka selâm verecek insan bulamadık. Koca körfezde ekmek alabileceğimiz tek köy yoktu.

Bodrum'dan İstanköy körfezinin derinlerine doğru yola çıktığımız gün, körfezin kuzey kıyı sırtlarında bir orman yangını başladı. Yangın gezimizin sonuna kadar sönmedi. Güzelim çam ormanları dört gün dört gece kimseden habersiz yandı durdu. Kilometrelerce öteden gündüzleri yükselen dumanları, geceleri koyulaşan alevleri üzüntüyle izledik. Yangın rüzgâr hafifledikçe yavaşladı, yangının sönmesinin sadece rüzgârın yön değiştirmesine kaldığını gördük.

Dünyanın en zengin manganiz madenlerinin

İstanköy çevresinde bulunduğunu, henüz işletilmediğini söylediler bize.

İstanköy körfezinin, Bodrum'a karşı ucunda, Knidos kalıntılarında keçiler otliyordu. Eski Knidos'tan tek taş korunmamıştı. Knidos'un kalıntılarna kimse sahip çıkmamış, mermer kolonları, eski heykelleri önüne gelen alıp gitmişti.

Dönüşte, takamız Kuşadası'na uğradı. Dört kişi, arkadaşlarımızdan ayrıldık, İzmir'e Efes yoluyla gittik.

Yirmi beş bin kişilik tiyatroları, kızlı erkekli öğretim uygulanan jimnazi, kitaplığı ile Efes'i gördük, sonra da baş örtülü kadınların erkek görünce kaçtığı şimdiki Selçuk'un eğri böğrü sokaklarından geçtik.

O zengin Selçuk ovasından İzmir'e dönerken dördümüzü de kaplayan heyecanı hiç unutmam... Durmadan, her yıl yurdumuzun bir parçasını gezmeye çıkacağımızı yineliyorduk. Kimbilir Türkiye, daha buna benzer ne boş kıyılar, el değmedik zenginlikler, yanan öksüz ormanlar örneği, ne türlü acı gerçeklerle doluydu. Her yıl, o güzelliklerin, o zenginliklerin, o dertlerin, gururunu, acısını yeniden duyacak, tazeleyecek, yurdumuzun gerçekleriyle, bağlılığımızı yitirmemeye çalışacaktık.

Ama olmadı. İş güç derdi, boş günlerimizi dolduran daha başka işler yüzünden üç beş kişi bir araya gelip bu türlü ikinci bir büyük geziye çıkamadık.

Her yıl, kış boyunca, kafamda, henüz göremediğim Karadeniz kıyılarına, Güney Doğu illerine doğru, yıllık iznimi alınca uzanıvermeyi kurarım. Yaz gelir, izin günlerimde de, kıştan kalan yazıla-

rımı tamamlayabilmek için, odama kapanmak zorunda olduğumu görürüm.

Bu yüzden, her yıl yaz çıkarken içimde bir eziklik kalır. İnsanın, hele bir yabancı ile karşılaşınca, Antalya'yı, Van'ı, Erzurum'u henüz göremediğini söylemek zorunda kalması çok zor. Hattâ bunu kendi kendine açıklarken bile utanıyor insan.

Vatan, 26 Ağustos 1961

Türkiye Ana

İki yıl önce, İsrail'e gitmek üzere, Türkiye'den ayrılırken, tanıdıklarımın çoğu, aman ne iyi, dediler, İsrail yeni kurulan, hızla gelişmiş, kalkınma atılımlarını gerçekleştirmiş bir ülke. Gez, incele, iyi çalış, izlenimlerini yaz da biz de yararlanalım.

İsrail'de yirmi ay kaldım. Bir çok yönleriyle İsrail'i sevdim. Tanıdıklarımın öğütlerini yerine getirmek için değil, içimden geldiği için, fırsat buldukça kıyı köşesini gezip İsrail'i tanıdım. İsrail'den, yaşadıkça yaşatmaya çalışacağım yeni dostluklar kurarak, güvenilir, bilgili, mert dost elleri sıkarak ayrıldım.

Çalışmalarım arasında sırası gelince, İsrail'le ilgili izlenimlerimi yazmak isterim. Fakat şimdiden söyleyeyim ki, yazacaklarım tanıdıklarımın benden beklediği türden yazılar olmayacak. İsrail beni şaşırtmadı. İsrail halkını tanıdıkça, yaşama, yaratma

koşullarını kavradıkça, İsrail’de gördüklerimi olagan olarak karşıladım. İsrail’in bana öğrettiği en önemli gerçek şu oldu: İsrail’de yapılan, İsrail’de yapılmıştır. İsrail’e uygundur. İsrail halkının eseridir. İsrail’de gerçekleştirilen kalkınmanın ülkemizde benzetme yoluyla uygulanması gerçekleştirilemeyeceği gibi, gerekli de değildir.

Örnek vereyim: İsrail’de kibutzlar vardır. Kibutzların yaşam düzeyi çok yükselmiştir. Yıldan yıla da yükselmektedir. Bir Türk olarak elbetteki kendi köylümün de o düzeye ulaşmış olmasını isterim. Fakat kibutzların başarısındaki sır, sadece gördükleri yardım ya da yatırım olanaklarına bağlanamaz. Kibutzları, kibutz üyelerini yakından tanır, evlerine girer çıkarsanız bu başarıdaki temel gizi anlarsınız. Kibutz üyeleri, hem tarımcı, hem hayvan yetiştirici, hem de bu işlerden artan saatlerini kibutzlarının fabrikalarında değerlendiren endüstri işçileridir. Okumuşturlar. Gerçek anlamıyla ne yaptıklarını bilen, dayanışmalarının bilincine varmış kimselerdir. Henüz karı-koca tek odada yaşayan bir kibutz üyesinin evine girerseniz, tek odasının bir ya da iki duvarının kitaplarla kaplı olduğunu görürsünüz. Batı dillerinin, İbranice’nin en seçkin kitaplarıdır bu kitaplar. Kibutz üyesi bir kaç dil konuşur, Sartre, Gide, Faulkner, Tolstoy, Marx okur. İsrail’in devlet adamları, sanatçıları çoğunlukla kibutzlardan yetişir. Kibutzların başarısı bu düzeydeki üyelerin bilinçli çalışmaları sonucudur.

Halkının dörtte üçünün okuma-yazma bilmediğini, bilenlerinin de neler okuyabildiğini hatırlayan bir Türk’ün, memleketinde kibutzlar kurulmasını düşünmesi sadece düş olur.

Moşav’lar, yani kooperatifçilik esaslarına da-

yanan köyler nasıl diyeceksiniz? Konum bu yazımda İsrail'i anlatmak değil. Fakat şu kadarını söyleyeyim ki, kibutzlar bizim için nasıl aşırı düş ise, moşav'lar da eksik. Örneğin, İsrail piyasasındaki fiyat değişmelerine dayanamayıp, sağmallarını satmak, kümesini dağıtmak zorunda kalan moşav üyeleri gördüm. Her ekonomik doktrinin uygulama yeri bulunduğu İsrail'de moşavların köylünün kalkındırılması için yeterli yol olmadığını anladım.

Altı aya yakın bir süredir de Fransadayım. Fransaya gelişimden önce de tanıdıklarımın bana söyledikleri, aşağı yukarı İsraille gidişimden önce söyledikleri sözler oldu.

Bu benim Fransaya beş yıl arayla ikinci gelişim. Bu gelişimde beş yıl içinde şaşılacak kadar zenginleşmiş bir Fransa buldum. Devleşen, canavarlaşan bir anamal düzeninin, bencilleştirdiği, duygusuzlaştırdığı, sinirli ettiği bir kalabalık su gibi para harcıyor, zevkine zevk, rahatına rahat katıyor. Sömürgecilik döneminden birikmiş, elde tutulan geniş dış pazarlardan gelen, her yıl on milyona varan turistin üstüne eklediği bir anamal düzeni bu. Bu rahatlıktan emeğiyle geçinenlere de çok küçük bir pay düşüyor. Fakat ihtiyaç maddelerinin fiyatları öylesine acımasız ki emeği ile geçinenler bunalmış bir durumda. Anamalcının, aracılarının kâr iştihaları doymak bilmezken, Fransa sömürgelerini, geri kalmış ülkeler uyandıkça dış pazarlarını, bencilleştikçe de turistlerini yitiriyor. Paris de artık dünyanın sanat merkezi değil.

Fransa'ya, giderek bütün batıya başlangıçta yüceliğini kazandıran oluş neydi? Kuşkusuz batının insanın mutluluğunu her çalışmanın amacı olarak gören, insana başta yer veren düşünce tutumu,

akılcı bilimci yöntemiydi. Oysaki o batı, bu görüşü bu yöntemi ile yücelttiği insanını bugünkü düzeni içinde, makineleştiriyor, zavallılaştırıyor, eziyor, özüne yabancılaştırıyor, çalışanlarla çalıştıranları ayrı kutuplarda toplayarak birbirine düşman ediyor.

Kısacası Fransanın bugünkü durumu, imrenilecek, aman biz de Fransa gibi olalım denilecek bir durum değil. Fransanın bugünkü durumu parlak bir çürüme. Nedir ki, Fransanın gövdesi içinden çürüse de, kökleri dipten yeni dallar fışkıracak güçte. Fışkırıyor da...

Bizim Fransa'dan alacağımız, alabileceğimiz şey, bugünkü düzeninin kopyası olamaz elbette. Bizim ne eski sömürgelerden birikmiş anamamız, ne de dış pazarlarla beslenen bir endüstrimiz var. Turizme bağladığımız umutların kazancını daha şimdiden yabancılara kaptırmak üzereyiz. Şu halde bugünkü Fransaya özenemeyiz. Bugünkü Fransa olmak fırsatını kaçırmışız. Bu denemeye bundan ancak 150 yıl önce girişebilirdik. Bu durumda ille de batıda şöyle oluyor diye, ülkemizi daha bir otuz yıl kırk yıl kaybederek, bugünkü batının düştüğü çıkmaza sokmakta direnmemiz gerekmez. Biz bu çıkmazı bugünden görmek, batılılarla birlikte görmek, sonra da bu çıkmaza düşmeden yolumuzu seçmek zorundayız.

Batı, uygarlığının dayandığı düşünce özgürlüğü, temel haklarıyla, ergeç insanları arasında düşünce özgürlüğünün yanında ekonomik özgürlüğü, sosyal adaleti, eşitliği, kardeşliği sağlayacak koşulları elinde tutuyor. İşte Batının bana öğrettiği şey bu. Batıdan alacağımız alabileceğimiz tek şey, in-

sanın temel haklarını bütünüyle kendi yurttaşlarına tanıtmak.

Bunun dışında, Fransa, İsrail, bir Türk'e fazla bir şey öğretmiyor. Çok iyi biliyorum ki, İngiltere, Amerika, Rusya'da da aylar yıllarla kalacak olsam bu ülkelerde girilen denemeler karşısında varacağım yargı bu olacak, değişmeyecektir. Çünkü, dünyayı dolaştıkça, tanıdıkça benim en büyük en öğretici okulumun «Türkiye Ana» olduğunu çok iyi anlıyorum. Gezdiğim ülkelerde edindiğim izlenimleri değerlendirmeye çalıştıkça, kendiliğinden memleketimin koşulları, gelenekleri, yapısı benim ölçüm oluyor. Gittikçe daha iyi görüyorum ki, kendi halkıma yaklaştırmadıkça, kendi halkımın boyuna bosuna, ölçüp biçip uydurmadıkça, el diyarlarında, gurbetlerde gördüklerim gözümünden düşüyor.

Bilim, teknik evrenseldir. Bilimden teknikten bütün insanlık ortak yararlanır. Her insanın iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış ayırabilmekte kullanacağı en büyük yardımcısı ise akıldır. Böylece olunca, bize düşen Türk halkını, Türk insanını, iyi tanımak, anlamak, sevmek, insanlığın, yaşamın bütün nimetlerini ona yaraşır görmektir. Halkımızın yaşama koşullarını, dertlerini, isteklerini, yurdumuzun kaynaklarını iyi bilmek, öğrenmektir. Bizi başarıya ulaştıracak en doğru yol budur. Ancak bu yoldan işe başlayarak bilimden, teknikten yaratıcı olarak yararlanabiliriz.

Örnek olarak, dış ticaretin devletleştirilmesi, madenlerin ulusallaştırılması mı tartışılıyor. Önce uygulamayı gözden geçirmemiz, bu uygulamanın yurdumuzun yararına olup olmadığını değerlendirmemiz gerekir. Dış ticarete, bu işle uğraşanlar, çift

faturalarla, dışarda bıraktıkları dövizlerle halkımızı zarara sokuyorlarsa, yolu yok, dış ticaretin güven altına alınması devletleştirilmesi zorunludur. Madenlerimizden beklediğimiz kazanç yabancıya gidiyorsa, yapılacak iş madenlerimizin devletleştirilmesidir.

Bu yolda Batılıların, başkalarının ne yaptığı ne ettiği bizi ilgilendirmez. Onların zararlarından kârlarından sorumlu olan biz değiliz. Türkiye Ana'yı gereği gibi tanır, seversek o bizim kulağımıza daima en doğru yolun ne olduğunu fısıldar. Kendimize güvenmenin, çalışmanın, Türklüğümüzle övünmenin günüdür.

Milliyet, 18 Temmuz 1965

«Vatan Sana Ne Der?»

Son seçimler üstüne yabancı basında çıkan çeşitli yorumlara gazetelerimiz oldukça geniş bir yer verdiler. Amerikan, İngiliz, Fransız basımından aktarılan bu türlü yorumlar, çeşitli görüşleri yansıtıyordu. İçlerinde seçim sonuçlarını eski Demokrat Partinin zaferi gibi görenler, devrimlerimizi halkımızın benimsemediğine iaret sayanlar vardı. Bazıları ise seçim sonuçlarında umulmadık bazı değişiklikleri, Yassıada kararları, Doğu illerinde şeyhlerin gücünün hâlâ süregeldiği gibi daha geçici nedenlere bağlıyorlardı.

Bu türlü yorumlar, gazetelerden hemen ağız-lara geçti. Herkes kendi görüşüne, kendi düşünce-sine uyanını çabuk benimsedi. Hemen hemen her iki üç kişinin bir araya geldiği yerde, günün ko-nusu olarak seçimlerden söz açıldığı bugünlerde, çok kişinin görüşünü, yabancı basından aktarılan bu türlü yorumlara dayanarak savunduğu görüldü. Bu gibiler, artık yabancı basında yer alan bu tür-lü bir yorumu ele geçirdiler ya kendilerine ne de-seniz boş! Sizin ağzınızı açmanıza sıra kalmadan onların karşılığı hazır: «Yabancı basında bile...», «Oku ne yazmış *Le Monde*» «Sen her halde de-mokراسiyi *New York Times* yazarından iyi bilecek değilsin!»

Bizde, her alanda, Batılıların her dediğini, her yaptığını öne sürerek haklı çıkmaya çalışanların sa-yısı ötedenberi oldukça yüksektir. Bu durum sade-ce seçimler üstüne yazılanlarla ortaya çıkmış de-ğildir. Olumlu olumsuz her yaptığımız üzerine Ba-tılıların dediklerine ötedenberi gereğinden çok önem veririz. Seçimlerden sonra çıkan bu türlü bi-zim için yergi sayılabilecek yorumlara üzülenleri-miz olduğu gibi, daha gerilere giderek, başka olay-lara ilişkin olarak, yabancı basında yer alan yorum-lar önünde gene bu türlü davranışlarımız hatırla-nabilir.

Seçimlerden geriye dönelim: Yassıada dava-ları süresince yabancı basında tutumumuzu iyi kar-şılamayan yazılar çıkmıştı. Daha gerilerde aranılırsa 27 Mayıs devrimini haklı görmiyen yabancı yazarlar da görülebilir. Daha çok daha gerile-re gidelim. Kurtuluş Savaşı'nın başlayışında, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışını yabancı ba-sının nasıl karşıladığını araştıralım. İşte o yazılar

elimize geçince görürüz ki, işbirliği ettikleri İstanbul hükümetine Mustafa Kemal'in baş kaldırmasını yabancı basının büyük çoğunluğu hoş karşılamaz. Mustafa Kemal'i yeren o yabancı basınla, son günlerin seçim sonuçlarını, gidişi Türk Ulusunun zararına olduğu belli olmuş eski bir parti hesabına kazanç olarak yorumlayan dış basın arasında bir yakınlık, bir akrabalık vardır. 1919'u yaşayanlarımız arasında da, Mustafa Kemal'in haklı baş kaldırısını yeren yabancı basının utanılacak yargılarını, tartışmalarında silâh gibi kullananların bulunduğu hiç kuşkunuz olmasın... Ama o günün yabancı basınında yer alan bu türlü haksız saldırılara hâlâ hak verebilecekler kaldı mı içimizde?

Demek oluyor ki yabancı basında çıkan her söz doğru, her yorum haklı değildir. Biz batı uygarlığına yönelmiş, yönelmeye çalışan bir ulusuz. Belki bu yüzden batının her dediğini, batılının her yaptığını doğru, haklı, iyi, güzel gibi görmek duygusuna, alışkanlığına kapılmışız. Fakat batı deyince, bizim ilkin hangi batıya yöneldiğimizi araştırmak, kararlaştırmak gerekir. Yabancı basın deyince, o basına bağlı olanların hangi görüşlerle davrandıklarını düşünmemiz, sonra da bu görüşlerin bizim yöneldiğimiz batılılıkla uyarlık derecesini araştırmamız gereği ortaya çıkar.

Hangi batıdır bizim yöneldiğimiz batı? Atatürk, batılılaşacağız derken, batı kültürünü, *humanisme*'ni, akılcılığını, batının bilimsel yöntemini benimseyeceğiz demek istemiştir. Batıya yönelmekten anladığımız, anlamamız gereken tek yön budur. Fakat bu yön, olsa olsa bugünkü batı uy-

garlığının egemen görünüşünün, temel yapısının, gelişme yönünün gösterdiği yöndür.

Bunun yanında, batılı toplumların yapıları incelenince, uygarlıkları ile orantılı olarak, Batıda da ileri geri savaşının sona ermediği, bizim örnek tuttuğumuz Batı'nın yanında, örnek tutulmayacak başka Batı'larda bulunduğu görülür.

Örnek mi arıyoruz? Bugün Fransa gibi bundan neredeyse ikiyüz yıl önce oligarşiyi yıkmış bir ülkede hâlâ kral diye bağırانlar vardır. Bugün insan hakları, insanın eşitliği için savaşan Batı'nın yanında, hâlâ bir bölüm ulusları köle görmek isteyen elleri kanlı sömürgecilerin yaşadığı bir Batı vardır. Gene sanatıyla, düşüncesiyle, bilimiyle bütün dünyaya ışık tutan bir Batının yanında, bütün inceliklerini geliştirdiği fuhuşuyla, borsa skandallarıyla, karışık cinayetleriyle, sinemasında, tiyatrosunda, romanında ticaretten başka amaç gütmeyen düşük beğenide sanat ürünleriyle dünyanın beğenisini kötü yola sürükleyen bir Batı daha vardır.

Bu çeşitli Batılara bağlı çeşitli batılıların, elbette birinin dediği öbürünün dediğine uymayacaktır. İnsanın eşitliği, onurunun yüceliği için savaşan batılı, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışını candan alkışlarken, sömürgeci batılının sözcüleri gazetelerinde elbette ki bu haklı savaşı haksız göstermeye çabalayacaklardır.

Sadece bizim için değil, öbür dünya ulusları için dediklerine de bakarsak, Batılılar arasındaki bu türlü ayrılıklar daha açık ortaya çıkacaktır. Batılılar neler diyorlar Cezayir'in kurtuluş savaşı için? Irak ihtilâli için neler dediler? Küba için, Kongo için, Berlin için neler dediler, neler diyorlar?

Neler diyorlarsa diyorlar. Gerçek şu ki ortaya çıkan her sorunda bütün Batı'lıların dedikleri birbirine uymuyor. Sonra da Batı'lılar ne derlerse desinler, dedikleri ister birbirine uysun ister uymasın, yeryüzünde bütün uluslar, denilenleri daha geri plânlara atarak, kendi bildiklerinde diretiyorlar. Türkiye'de bir Mustafa Kemal çıkıyor, sömürgeci Batı basınının dediklerine kapılmadan savaşını yürütüyor. Irak'ta bir Kasım çıkıyor, petrol ortaklıklarının parasıyla beslenen İngiliz gazetelelerinin dediklerine aldırmadan Nuri Said'i yok ediyor. Cezayir'de bir Ferhat Abbas, bir Bin Bella çıkıyor, Batı'lıların haksız saldırılarına, Batı uygarlığının gerçek kültürüyle karşı koyuyor. Kısacası, Asya, Afrika, Güney Amerika'nın geri kalmış bütün ülkeleri, kendilerine karşı üstünlüklerini öne süren Batılılara karşı eşitlik savaşlarını, insan haklarının doğuşunda gelişmesinde etkin olan başka bir Batı ile elele vererek yürütüyorlar. Böylelikle de savaşlarında dostlarını düşmanlarını daha açık tanıyorlar. Çünkü ülkülerinin temel ilkelerini, düşünce esaslarını edindikleri Batı uygarlığının gerçek temsilcileri savaşlarında onları desteklemekten geri de kalmıyor.

Günümüzde geri kalmış ülkelerin bütün vatanseverleri, savaşlarında sadece Batı uygarlığının temel ilkeleriyle, bilimle, akılla, insanlık sevgisiyle tutacakları yönü saptıyorlar. Akıl, bilim, doğruları, gerçekleri kavramakta dünyanın her köşesinde akla bilime dayananları birleştiriyor. Batı uygarlığının insan sevgisine, insan haklarının bölünmezliğine dokunulmazlığına dayanan kültürü, bilimsel, akılcı yöntemiyle yetişen Asya'lı, Afrika'lı, Güney Amerika'lı her vatansever, görevi başında,

yabancıların dediklerinden çok, tek sese kulak veriyor: Vatan sana ne der? Bu soruya aldığı karşılıkla savaşına bağlanıyor. Yaptıklarının doğrusunu yanlışını ölçüyor.

Düşünülürse, iyi kötü girişimlerimizi ölçüye vururken tek ölçümüzün bu olması gerekir bizim. Yabancıların doğru yanlış söyledikleriyle, sorumluluklarımızın dışında, üzüntüye, böbürlenmeye kapılmadan, her yaptığımızı ulusumuzun doğru bildiğimiz yararlarıyla ölçmeye alışmalıyız. Yaptığımız, ya da yapmaktan kaçındığımız işlerde, kendi kendimize sordukça doğru karşılık alabileceğimiz tek soru, Batı kültürünün ışığında, sadece budur. Bu sese, bu türlü sorumluluğa bağlı kalan insan, sırasında davranışlarında tek başına kalsa da, günün gelince bütün dünyaya karşı haklı çıkabilir.

Vatan, 28 Ekim 1961

Benim Gülüm

Ernest Hemingway, iki üç yıl kadar önce, İspanya iç savaşını konu alan romanı, «Çanlar Kimin İçin Çalıyor»un yeni baskılarında Rusya'yı öven parçaların kitabından çıkarılmasını istemişti. Kendi ulusu ile Rusya arasındaki ilişkilerin, o parçaların yazıldığı günden bu güne bilindiği gibi değişmiş olmasını gösteriyordu bu tutumuna neden olarak.

Bir romancının bu türlü davranışı haklı görülebilir mi? İş başına gelen hükümetlerin karşılıklı anlayışlarına göre, uluslar arasındaki politik bağlar sık sık değişir. Romancının ise tutumunu günlük politikaya göre ayarlamaması gerekir. Romancının yazdıklarında politik sayılacak bir anlam varsa, bu anlam ya romancının kendi görüşünü, ya da gözlemlerine dayanarak canlandığı kişilerin görüşlerini yansıtır. Günün birinde romancı eski kitaplarında yanlış düşündüğünü anlamışsa, yeni bir roman ya da bir yazı, bir demeçle, eski görüşünden hangi nedenlerle uzaklaştığını açıklayabilir. Fakat romancının ele aldığı çevre içinde yakından tanıdığı, bu yüzden kitabında canlandığı kişilerinin politik görüşlerini ilerde kitabından çıkarmaya kalkması doğru görülemez.

Elbetteki Hemingway de bunun böyle olduğunu bilir. Ama yazarların sanatçıların dediklerinin, politika adamlarınca alabildiğine sömürüldüğü bir çağda yaşıyoruz. Amerika ile Rusya arasındaki bağların gerginleştiği bir dönemde, Hemingway'nin gönlü eski sözlerini politikacıların sömürmesine razı olamamış olacak.

Bir yazarın, romancılığa, sanatına bu türlü ters bir davranışa sapması, çağımızın geliştirdiği yeni bir ulusçuluk anlayışıyla açıklanabilir. Nitekim 1958 yılında Nobel armağanını kazanan Pasternak'ın davranışı da Hemingway'in bu davranışına uyar. Doktor Jivago, büyük politik patırdılara yol açmış, Pasternak'a isterse gidip armağanını, alabileceği, ancak dönüşte Rusya'da yeri olmadığı bildirilmişti. Pasternak'ın karşılığı: «Ben Rusya'nın dışında, Rusya'dan ayrı yaşayamam, armağanı da istemiyorum» demek oldu.

Burada son yılların en ünlü üç sinema yapıcısının tutumları hatırıma geliyor:

İtalyan sinema yönetmeni Fellini, sanatında yeteneğini kanıtlayınca. Dünyanın çeşitli ülkelerinde, film ortaklıkları kendisine film yaptırmaya istekliydiler. Bu arada bir gazeteci, yaptığı konuşmada, Fellini'ye Amerikan film ortaklıklarının önerilerini kabul edip etmeyeceğini sordu. Felli'nin bu soruya karşılığı aşağı yukarı şöyleydi: «Amerikada bir İtalyan'ı ilgilendirecek ne kaldı? New York'taki göçmen İtalyan dok işçilerinin yaşayışı mı? Zaten o konu şimdiye kadar didik didik edildi. Üstelik de o göçmenler artık Amerikalılaştılar. Ben İtalyanım. Filmlerimde İtalyanların yaşayışlarını, İtalyayı yansıtmak isterim.»

Fellini kadar ünlü başka bir film yönetmeninin, 1959 yılında Uluslar Tiyatroları temsillerine katılmak üzere tiyatrosuyla Paris'e gelen İsveçli Ingmar Bergman'ı, Fransızlar üç günden fazla aralarında tutamadılar. Bergman, ülkesinde yapılacak işleri olduğunu söyledi, apar topar İsveç'e döndü.

Apparajito, Peter Pançali gibi filmleriyle bütün dünyanın kanını Hint halkına ısındıran Styajit Ray'ın yüzünü daha Avrupada gören yok. Bütün dünya kendisinden söz ederken, o üç yıldır Bengal ormanlarının şiirini dile getirmeye dalmış, ülkesinden ulusunun halkından kısa bir süre için olsun ayrılamıyor.

Antoine de Saint-Exupery'nin «Küçük Prens»i benim tadına doyamadığım, durup durup okuduğum üç beş kitaptan biridir. Bugüne kadar dost bildiğim, yakınlık duyduğum çok kişiye hediye diye o kitabı alıp verdim.

Küçük Prens, kendisi gibi küçük bir gezegen-
de yaşar. Gezegeninde dört yapraklı, ahım şahım
hiç bir yönü olmayan bir gül yetiştirmiştir. O gülü
sular, sıcaktan soğuktan korur, yaşatmaya çalışır.
Günün birinde Küçük Prens, kendi gezegeninden
yeryüzüne iner. Yeryüzünde aralarına karıştığı can-
lılar arasında, tutkulara kapılır, dostluklar kurar.
Ama bütün bu dostluklar, tutkular ona sadece hü-
zün verir, küçük gezegeninde bıraktığı dört yap-
raklı gülünü unutturamaz. En mutlu anlarında dü-
şündüğü yine hep o dört yapraklı güldür. Ya su-
suzluktan kurur, ya soğuktan donarsa? Yeni dost-
larından ayrılması zordur bir bakıma ama, ayrıl-
ması gezegenine dönmesi gerektir. «O benim gü-
lüm, der, onun sorumluluğu benim üstüme! Ben su-
lamazsam onun başka sulayanı, ben bakmazsam
başka bakanı yok.»

Saint-Expery'nin bu sorumluluk anlayışı, Kü-
çük Prens'i okuduğum günden sonra beni durma-
dan düşündürdü. Daha sonra gittiğim Paris'te,
Küçük Prens'in her ulustan yüzlerce seveniyle kar-
şılaştım. Hele Amerikalı bayan bir edebiyat dok-
torunun Küçük Prens'i ezbere okumaya kalkışını
hiç unutmam.

Paris'te, dünyanın dört köşesinden gelen yüz-
lerce gencin karşılaştığı Alliance Française kurla-
rına giderdim. Kurlarda en çok sözü edilen kitap
Küçük Prens'ti. Küçük Prens'i okumayan sevmeyen
kimse yoktu aramızda diyebilirim. Bir konuşma ku-
runda: «Memleketinize dönmek mi yoksa ömrünü-
zün sonuna kadar Paris'te yaşamak mı istersiniz?»
konusu ortaya atıldı. Bir iki Alman, Hollandalı öğ-
renciden sonra söz bana düştü. Elbette Türkiye'ye
dönmek isterim, dedim. Öğretmen nedenini sorun-

ca aklıma Exupery'nin Küçük Pren's'i geldi. Çünkü benim gülüm!

Öğretmen bu kısa karşılığımı bir anlam veremedi önce.

— Exupery'nin Küçük Pren's'inin gülü gibi, diye ekledim.

Sonra elimden geldiği kadar, düşüncemi açıklamaya çalıştım.

Paris şüphesiz çok güzel, dedim. Bütün tutkunları gibi benim de unutamayacağım bir kent. Ben de biliyorum ki, yurduma dönünce sık sık Paris'i özleyeceğim. Ama bütün gördüğüm yabancı kentler ne kadar güzel olursa olsun, benim gülüm, İzmir Körfezinin dibinde küçük bir ilçedir yeryüzünde. Sonra yaşadığım büyüklü küçüklü kentleriyle bütün Türkiye'dir. Belki bu gün için bizim ülkemizde yaşamak, batı ülkelerinde yaşamak kadar çekici, güzel olmayabilir. Eğitimimizdeki eksiklikler türlü üzüntülerimize yol açabilir. Kavgalarımız, gürültülerimiz yol açtıkları haksızlıklarla bizi üzebilir. Fakat bütün bu durumların iyi kötü sonuçlarından sorumlu olan yine biziz. Kokusu üzerinde hak öne sürebileceğimiz tek gül odur. Ona hizmet etmekle ne derece öğünebilirsek, solup kurumasından susuz kalmasından utanmanın yükü de yine bize düşer.

Benden sonra konuşan, Arnavutluktan Fransa'ya sığınmış yirmi yaşlarında bir delikanlı. Benim için Arnavutluk öyle değil, dedi. Ben Arnavutluğa dönemem, dönmek de istemem!

Aramızda yaşı elliye yaklaşan Yugoslavyalı bir doktor vardı. Çağımızın son çeyrek yüzyılının neredeyse bütün serüvenlerini yaşadığını daha önceki konuşma kurlarında anlattıklarından bilirdik. İs-

panya iç savaşında sonuna kadar döğüşmüş, İkinci Dünya Savaşı başlarında İspanya'dan Fransa'ya geçince, Fransız polisi tarafından iki yıl kamplarda tutulmuş, oradan kurtulunca Nazi saldırısına uğrayan yurdunun kurtuluş savaşına katılmış...

Doktor dayanamadı. Yanlış düşünüyorsun delikanlı, dedi, ülkendeki rejimi beğenmeyebilirsin, bu senin hakkın, ama bu yüzden ülkeni bırakıp kaçtın mı haklı çıkmazsın. Yeryüzünde ülkesinde uygulanan rejim, kimsenin kendi düşündüğü rejime uymaz. Düşündüğün ne ise ülkeneye dön, kavgasını et, O da elinden gelmezse kendi vatandaşların arasında, şikâyetlerinin sıkıntılarını onlarla birlikte yaşa. İnsanın onuru, namusu ile yaşayabileceği tek yer vatanıdır, onu iyi bil!

Paris'te kaldığım yirmi ay içinde ulusçuluk anlayışı beni en düşündüren sorun oldu. Adım attığım her yerde, duvarlarda direniş yıllarında vurulup ölenler anısına asılı mermer plakalarda Fransa için, sözleriyle karşılaştım. Bizim yazarlarımız, bizim yemeklerimiz, bizim Paris'imiz, bizim kahvelerimiz, bizim beğenilerimiz, mizahımız, şiirimiz, daha buna benzer bizimleri duymadığım gün olmadı.

Henüz bağımsızlığına kavuşmamış ya da geri kalmış ülkelere bağlı kimi tanıdımsa, akli bir an önce eğitimini tamamlayıp yurduna dönmekteydi. Cezayir'li, Güney Amerika'lı, Asya'lı, kimi tanıdımsa Fransız ulusçuluğu ona kendi ulusunu daha çok sevdirmişti.

Ama bu türlü ulusçuluk anlayışını bir türlü bildiğim ulusçuluk tanımlamalarıyla birleştiremedim. Irk, dil, din, ülke, kültür birliğinin üstünde bir an-

layıştı bu. Ulusçuluk anlayışındaki bu gelişmeyi belki de yeni bir töre bilincine bağlamak doğru olur.

Vatan, 23 Nisan 1961,

Emek Gücü

Türkiye nasıl kalkınacak? Geri kalmış bir ülke olmaktan nasıl kurtulacağız? Sanat sever olarak tanıdığım, önemli mevki sahibi bir tanıdıkla karşı karşıyayız. Konuşuyoruz, konumuz bunlar.

Düşüncelerimiz birbirinden çok ayrı, çok değişik, daha doğrusu birbirine 180 derece ters yönde. O, dış yardımların gerekliliği, özel girişimin başarıcılığı, yabancı sermaye gereksinmesinde olduğumuzu savunuyor. Benimse bu taraklarda bezim yok. Dış yardımları kabul etmenin koşullarını verenlerin değil bizim saptamamız, ulusal onurumuzdan, çıkarlarımızdan en küçük bir özveride bulunmamamız gerektiğini söylüyorum. Devletçiyim. Yabancı sermayeye değil, halkımızın emek gücüne güveniyorum.

Konuşmamız ilerledikçe onun gözünde ben bir şairim, sanatçiyim, duygu adamıyım. Bütün söylediklerim edebiyat, düşler içinde yüzüyorum. Ona kalırsa bütün bu görüşleri benimsememin nedenleri, ulusçuluk duygularım, gerçekçi olamayışım.

27 yıllık bir sanat yaşamım var. İyi biliyorum

ki bu süre içinde ne yazdımsa, şiir, hikâye, roman, oyun, tümüyle ne yazdımsa, hep akıl yardımıyla, aklımın buyruğunda yazdım. Duygularıma akılla yön verdim. Kendimi aklımın buyruğunda eğitmeye, yetiştirmeye çalıştım.

Fakat bunları ona söylemem boşuna. O, kuşkusuz, sanatçıların çok ince duygulu kimseler olduğuna inanıyor. Giderek sanatçıların böyle yaratılmalarını bir üstünlük olarak görüyor.

Büsbütün haksız değil elbet. Duygulu olmak güzel şey. Ben de duygulu insanları severim. Sanatçının da işi bu. Duyguları karanlıklardan ışığa çıkarmak, insana yakışır yönde beslemek. Yalnız elbette ki aklın kollamasından uzaklaşmadan, bilimin yardımıyla. Yoksa, körü körüne duygululuk, herkesi olduğu gibi sanatçıyı da gülünç, maskara eder, körün değneğiyle yolunu araması gibi zavalı duruma düşürür.

Nedir, diyor, sizin emek gücü dediğiniz şey?

Açıklıyorum. Halkımıza güvenmemiz gerektiğini, halkımızın eşsiz cevherleri bulunduğunu, henüz işlenmemiş bu cevherlerin çok iyi bir yönde geliştirilebileceğini örneklerle belirtmeye çalışıyorum. Bakın, diyorum, biz bir kurtuluş savaşı başardık. O savaşın hangi koşullar altında başarıldığını düşünmek akılları durdurur bugün. O savaşı başarıya ulaştıran en kuvvetli öge, ne yabancından gördüğümüz yardım, ne de o sıralarda Amerikan mandacılığının savunucusu bugünkü özel girişimcilerin gayretleridir. Biz o başarıyı salt, halkımızın emek gücüne, cevherine, bu emek gücü ile cevhere güvenmesini, değer ve biçim vermesini bilen Kurtuluş savaşımızın büyük liderine borçluyuz.

Siz, diyorum, Atatürk'ün Sakarya Meydan sa-

vaşından önce, 7, 8 Ağustos 1921 günlü emirlerini hatırlayın. «1 numaralı emrimle...» diye başlayan «10 numaralı emrimle...» diye biten, Büyük Nutuk'un o sayfalarını düşünün, Büyük Kurtarıcı o emirlerinde halkı yardıma çağırırken, iç çamaşırı, kağıt, şimdi dudak bükülecek daha bunun gibi neler ister. İlkel köy, ilçe demircilerini süngü, kasatura yapmaya çağırır. Savaş sanayiini bu demircilerle kurar. Kime karşı? Sömürgecilerin tanklarına, toplarına, modern silâhlarına karşı. Atatürk, halkın gücüne böylesine inanır, halk da kendisine inana, karşısındaki modern orduları süngüsüyle bir kürek süprüntüyü atar gibi atarcasına savaşarak bağlanır.

O, bu örneği savaş durumu içinde görüyor, yeterli bulmuyor.

Size başka bir örnek, diyorum: İstanbul'da evimizin bitişiğindeki boş arsada bir apartman yapılıyordu. Yapıda Sivas'tan gelme, 10 işçi çalışıyordu. Evimizin balkonuna çıkar, bir karınca yuvasının başında durur gibi, o 10 işçinin günde sekiz saat soluk almadan çalışmasını seyredirdim. Seyredirdim çünkü, benim için onları seyretmek, kitap okumaktan, müze gezmekten daha öğretici idi. Yapının temeli atıldı. Beton döküldü. Yapı üç hafta içinde ikinci katına ulaştı. Yapının önünde, sokakta karıştırılan harç, sokaktan ikinci kata uzatılan, merdiven taklidi iki kalas. İşçiler teneke teneke harcı omuzluyorlar, o iki kalası bir koşuda tırmanıp, beton harcı boşaltıyorlar. Saat tuttum, inanmayacaksınız, her işçi, dakikada iki teneke harç boşaltıyordu. Yani dolu tenekeyi alıyor, kalasları tırmanıyor, boşaltıyor, dönüyor, aynı işi dakika dolmadan bir daha yineliyordu. Tenekeyi dolduran,

harcı döküldüğü yerde işleyenler de eş hızla çalışıyorlardı. Akşam oluyordu, o kirece, çimentoya batmış işçiler, yapının önünde akan çeşmeden yıkanıyorlar, temiz pak, yapının tamamlanmış bir köşesine çekiliyorlar, kendi kaynattıkları tencerelelerinden karınlarını doyurduktan sonra, bağlamaları, sazlarıyla başlıyorlardı Anadolu türkülerine, Sivas oyunlarına. O kıvrak, insan vücudunu, ayak parmaklarından, dizlerinden, omuzlarına kadar dile getiren, hayatla, yaşama gücü ile sarsan oyunlarına.

Budur, diyorum halkın emek gücü. Bizim halkımıza özgü, düzene alınırsa, dağları yerinden oynatacak emek gücü.

Diyorum ama, nafile. O bu örneği şairce buluyor.

Siz, diyorum Türkiye’de işyerlerini, tarlaları gezdiniz mi? Siz küçük taşra ilçelerinde devlet dairelerine uğradınız mı?

Türkiye’de bir tütün ekicisinin günde 18 saat çalıştığını, hem de nasıl çalıştığını bilir misiniz? Siz, örneğin, benim ilçemde, Urla’mda, günde 7 otobüs genç kadın, genç kızın, 1950 lerin ilk yıllarında 40 km. uzakta bir tütün fabrikasına günde 3 lira kazanmak için, nasıl sabah karanlığında yaparak işlemeye gidip, her akşam nasıl türkü söyleye söyleye döndüklerini anlatsam inanır mısınız? Üç lirayla ancak yarım kilo et alınırdı o yıllarda.

Bizim adliyemizde, bir yargıcın bir savcının, bir tutanak yazıcısının çalışması nedir bilir misiniz? Bir yargıç, yılda 1500 karar verir. Yani yılda en az 1500 davayı yürütür, bu davaların dağ tepe keşiflerine koşar, kararlarını kaleme alır.

Avrupada çalışan işçilerimizden, iş yerlerinin

çok memnun oldukları yolunda basınımızda haberler çıkar, bu haberlerin açıkladığı doğru anlam nedir, siz düşündünüz mü? Bilin ki, aynı iş saatleri içinde, bizim her işçimiz, en az iki hatta üç Avrupalı işçinin verimine eşit verim sağlar.

Türkiye’de iş bulmak, işleyecek toprak bulmak, bulabilenler için bayram nedenidir, düğün nedenidir. İşte biz bu bayram sevincini, bu bozulmamış, işlenmemiş çalışma aşkını, işleyeceğiz. Bu emek gücünü değerlendireceğiz. Çalışanın hakkını almasını sağlayarak, bu gücü daha da hızlandıracamız. Ancak bu yoldan bağımsız bir Türkiye’yi kalkındırabiliriz.

Diyorum ama, nafile. Konuştuğum insana bakıyorum, zengin çocuklarının okuduğu okullarda okumuş, ömrünü Avrupalarda bolluk içinde geçirmiş, aldığı eğitimle Batılılaşmış, Batı’nın üstünlüğünü kabullenmiş bir kişi. Ona kalırsa bizim Batı çizgisine ulaşmamız yüzyıllar ister, o da olanaksız. Kendisi sanki, daha bundan 300 yıl önce Batı’dan ileri bir toplumdan inmiyor. Ama belli ki, o halkımızın, o soylu, cevherli Türk halkının yabancı. Belli ki bütün ömrünü halktan uzak yaşamış. Bir kez olsun küçük bir kahvede, o emek gücünün örnek halk çocukları, arıları, karıncalarıyla, oturup kâğıt oynamamış, şakalaşmamış, onların düşünce, duygu dünyalarının zenginliklerine inememiş. Üstelik de, o gücü yansıtan Sait Faik’leri, Orhan Kemal’leri, hep edebiyat diye okumuş.

Milliyet, 24 Haziran 1965

Ankara Terminalinden bir dolmuşu bindim. Esenboğa Hava Alanına gidiyorum. Öbür dört yolcu işçi. Konuşmuyorlar. Belli ki tanıyorlar birbirlerini, aralarında her ne konuşmuşlarsa konuşmuşlar, kapatmışlar konularını. Dolmuştaki bu sessizlik Dışkapı'ya kadar uzadı. Bu bakıma rahatsız edici bir sessizlik bu! Beni, hatta şoförü kendilerinden saymadıklarını belli eden bir yanı var. Aralarına karışıp onları susmak zorunda bırakmanın sıkıntısını duyuyorum.

Dördü de paltosuz. Aylardan ocaktayız. Üşümüyorlar. Üstlerinde yerli kumaşlardan temiz, ucuz giysiler. O bizim köylülerin cebi ipek mendilli, aynalı taraklı dışarlıklarından. Ama onlar aynalı taraklı delikanlılar değil. Bir görmüş geçirmişlik var hallerinde. Bir ezilmişlik, sonra da o ezilmişliğin üstesinden gelen bir dayanıklılık. Uzaklara bakar gibi oturuyorlar. Dirhem yağ bağlamamış, kavruk, pişik, avurtları çökük kişiler. Bir yabancı uzmanın on yıl kadar önce kendileri için söylediği bir sözü, yaptığı bir benzetmeyi ansıtıyorlar: Susuzluğa dayanıklı bozkır bitkileri gibiler!

Dayanamadım, «Almanya mı?» diye girdim söze.

«Yeni geldik...» dedi yanımda oturan. İki gün önce tatillerini geçirmek için gelmişler. Gümrükte öteberilerini alıkoymuşlar, onlar da bu iki gün içinde gümrük vergilerini denkleştirmişler, şimdi emanetlerini gümrükten çekmeye gidiyorlarmış.

Konu ayrıntılarıyla uzadı. Hükümetin çıkardığı kararnameden söz ediyorlar. Değeri bin lirayı geçmeyen eşyalarını gümrüksüz geçireceklerini bi-

lerek getirmişler getireceklerini. Ama bir karton ci-
garaya kadar nleri varsa alıkoymuş gümrük memu-
ru. «Geçirenler bavul bavul mal geçirdi, biz yolu-
nu bulamadık...» diyor yanımdaki.

Şoför karıştı söze. «Gümrük Müdürü var, ön-
de gelenler var, niye hakkınızı aramıyorsunuz? Ni-
ye bir memurun keyfine boyun eğiyorsunuz?». Ben
şoförü destekledim. Ama onlar, «Siz neler söylü-
yorsunuz Allah aşkına. Hiç olacak şey mi bu de-
diğiniz?» gibilerden bakışlarla dinliyorlar dedikle-
rimizi. Tek sözümüze katılmıyorlar. Sanki devlet
onların devleti değil, gümrük onların gümrüğü de-
ğil, müdür onların müdürü değil! Bu güvensizlik
sızlatıyor içimi. Hayır, hapisaneyi bilir, candarma
dipçliğini bilir, itilip kakılmayı bilir onlar. Asker-
lik yapar, vergi öder, Almanya'da, Hollanda'da, İs-
veç'te hor görüle görüle çalışıp kazandığını birik-
tirir, getirir. Türk kumaşı giyinir, ayakkabısını ka-
sabasından alır. Ama gümrüğe şikâyet gelince,
bütün şikâyetleri gibi hakkını araması, ahirete, Al-
laha kalmıştır onun...

Onun getirdiği dövizleri alarak gezilere çıkan-
lar, kürkler, bir yığın kıvrır zıvır, gösterişli giysiler,
dedikodu sütunlarında sözü edilen pahalı gelinlik-
ler getirerek kollarını sallaya sallaya geçerler güm-
rüklerden. Gümrüklerde müdürler, memurlar salt
onlara kolaylık sağlamak içindir sanki! O ise ya-
bancıdır, borçludur, hatta suçludur memurun önün-
de... «Almanya'ya girerken daha rahatız» diyor az
sonra... «Orada da bir takım kavgalarınızı, yerli-
lerle geçimsizliklerini okuyoruz gazetelerde...» di-
yorum. «Sen o haberlere bakma» diyor... «Patron-
lar, işverenler memnun bizden! Yerli işçiler iste-
miyor bizi!..» Üstüne varmıyorum burada konunun.

Herkes kadar ben de biliyorum ki yerli işçiler, ücretleri düşürdükleri, çalışma koşullarını olduğu gibi kabul ettikleri için suçlu görüyorlar onları. Ama bunu ona söylemek neye yarar? Neyi değiştirir? Çünkü o aslında, kendi yurdunda iş bulamazken iş buluyor dışarda, hem daha iyi ücretle, hem de daha uygun çalışma koşulları ile buluyor o işi. Yerli işçinin durumunu düşünecek hali mi var onun?

Bir süre susuyoruz. Bu kez o açıyor sözü. «Neme lâzım, diyor, adamlar çalışmasını biliyorlar, tuttuğunu koparıyorlar. Adamlar çoluğu çocuğu ile karısı kızı ile toptan çalışkan!»

Bu kez tutamıyorum kendimi: «Sen, diyorum, tembel misin? Nevşehir'in bir köyünden kalkmış gitmişsin Almanya'ya. Tembel olsan oralarda işin ne? Tuttuğunu koparamayan biri olsan Nevşehir'in bir köyünden, dil bilmeden, okul görmeden, elinde doğru dürüst bir sanat olmadan, Almanya'nın yolunu bulur, bir iş tutar, üstesinden gelebilir miydin? Topu topu iki kolun var sağlam. Onlarla becerebiliyorsun bu işleri? Düşün bakalım bir, o tuttuğunu koparır dediğin Alman, yapabilir mi, ya da yapar mı senin yaptığın işi? Üstelik de böyle senin gibi gık demeden! Sırtında çalı çırpı çeken, tarlada çapa sallayan senin karın değil mi? Senin kızın, beş yaşını bulmadan girer tarlaya. Oğlun okula gitmeden davar gütmeye başlar. Bir de bak bakalım okul çağında çalışan çocuk var mı oralar da?»

Havaalanında ayrıldık. Uçağa bindikten sonra da unutamadım o dört işçiyi. Niye böyle küçük görür, horlarlar kendilerini? Bir masaldaki çocuğu ansıttılar bana. Kendilerini karanlık bir kuyunun dibinden yeryüzüne çıkaracak yırtıcı kuşa, gak de-

dikçe su, guk dedikçe et yetiştirebilmek için, but-larından bir parçayı koparıp verecek kadar uysal-dırlar. Hilesiz çalışırlar. Toz demez, koku demez, pislik demez katlanırlar. Sağlıkları, ölebilecekleri, sakat kalacakları önem taşımaz gözlerinde. Yeter ki çalışsınlar! Ama yine de hiçe sayarlar kendilerini. Yine de kendileri değil de eller çalışkandır gözle-rinde!

Alçakgönüllülük değil artık bu davranışları. Fakat ne var ki bu söyledikleri sözler, bu yanlış yargı da onların kafalarından, yüreklerinden kop-muş değil! Belledikleri bir yığın yalan gibi belle-tilmiş kendilerine bir işe yaramadıkları! Bir dönem reaya denmiş suçlu görülmüş horlanmış kendi yur-dunda. Sonra Avrupalılaşmak adına, Batıyı öyle yerli yersiz, öyle anlayıp kavramadan göklere çı-karan bir köksüz aydın türü tarafından yönetilmiş; bilgisizliği, görgüsüzlüğü, geriliği o kadar sık yü-züne vurulmuş ki sonunda yüklenmek zorunda kal-mış suçluluğunu! O kendi kültürüne yabancılaşmış, batılı da olamamış köksüz aydınlar, anası babası ile sokağa çıkan sonradan görme kenarın dilberleri gibi utanırlar onunla bir arada görülmekten; onun-la bir kökten tutulmaktan. Hiç bir Alman kadar ça-lışkan olabilir, bir Fransız kadar ağzının tadını, bir İngiliz kadar canının kıymetini bilebilir mi o?

Evet, sen suçlusun arkadaş! Bütün suç senin! Bu memleket böyle yoksul kalmışsa, geri kalmışsa senin yüzünden! Hâlâ çatal bıçakla yemek yeme-sini doğru dürüst beceremiyorsun! Üstüne başına bir bak! Almanya'da oturuyor, Almanya'da kaza-nıyor, yerli malı giyiyorsun! Üç beş kuruş arttırıp memleketime getireceğim diye bir palto almamış-sın sırtına! Olur mu bu?

Bu karşılaşmadan sonra halkımızı uyandırmak, bir ulus yaratmak isteyen Atatürk'ün anladım neden «Türk, öğün, güven, çalış!» dediğini. Anladım bu sözlerin altında boş bir gururun değil derin bir acının yattığını.

O yol konuşmamızı tamamlamak için benim söyleyecek bir çift sözüm kaldı sana: Bırak seni küçük görenlere inanmayı. Çalışmasına kimsenin çalışamayacağı kadar çalışıyorsun. Öğün, güven, hiç değilse yaptığın işi yapanlarla eşit gör kendini!.

Cumhuriyet, 3 Mart 1973

Bu Halk Her Nimete Lâyıktır

André Gide. Fransa'nın dışında Fransa'yı daha iyi anladığını, daha çok sevdiğini söyler. Yurdundan uzak kalan herkes için doğru olmalı bu söz. Hele yazarlar, şairler, ağızlarından emziği alınmış süt çocuğuna dönerler dillerinin konuşulduğu topraklardan uzak kaldılar mı. Hemingway'in Güneş de Doğar adlı romanının bir yerinde Jaki arkadaşına, sen hiç Amerika'nın dışında yaşayan Amerikalı bir yazarın doğru dürüst bir şey yazabildiğini gördün mü? diye sorar. Amerika'ya dönmek istediğini söyler. Dostoyevski, Batı Batı Dedikleri, adlı kitabında, Batı'dan söz edeyim derken bir türlü Rusya'dan uzaklaşamaz, Batı'ya değinerek baş-

ladığı her sözü iki üç tümce sonra Rusya'ya getirir. Bizim çoğu yazarlarımızın gezi izlenimlerini yansıtan yazılarında da görülür bu. Durmadan gezdikleri yerleri Türkiye ile karşılaştırırlar, her paragrafta biz neden böyle değiliz? Bizde olsa? Biz olsak! diye yakını dururlar.

İstanbul'dan ayrıldığım vapurun daha ilk uğradığı limanda bende tutuldum bu yazar hastalığına. Yurd dışında kaldığım yirmi ay boyunca bir gün olsun, karşılaştığım her olayın, tanıdığım yabancılardan şu ya da bu yoldan, uyandırdığı çağrışımlarla bana Türkiye'yi hatırlatmasından kurtulamadım. Paris gibi bir kentte, bu hatırlamalar, çoklukla üzümlendirir, karamsarlığa sürükler insanı. Daha ilk günlerden bizimle onlar arasındaki ayrılığı anlarsınız. Bilimin akılcılığın yer ettiği bir ölçü yerleşmiştir onların davranışlarına. Biz ise duygulu insanlar olarak kalırız. Onlar bizim ele almakta karsızlık çektiğimiz sorunları çoktan çözmüş sonuçlandırmışlardır. Bizim elde etmek için didindiğimiz hakları özgürlükleri, onlar gömlekleri mendilleri gibi kendilerinin bellemişlerdir. Fakat onları yakından tanıdıkça yavaş yavaş azalır ilk karamsarlığınız. Onların bazı toplumsal ekonomik devrimleri bizden önce gerçekleştirmekten başka üstünlükleri olmadığını görürsünüz. Gerçekte ne bizden daha zeki, ne daha çalışkan, ne daha cesur, ne daha vefalıdır. Sadece bizden daha bilgili, daha bilinçlidirler. Töre anlayışları bu bilinçlilikleriyle pekiştirilmiştir. Çalışma olanakları daha geniş olduğu için daha çok çalışır, niçin döğüşüklerini bildikleri için de toplumsal savaşımalarında amaçlarına ulaşınca kadar döğüşürler.

Onların arasında sık sık Urlada, İzmir'de, İs-

tanbul'da bıraktığım işçi, köylü, yazar, esnaf yüzlerce tanıdığımı hatırlardım. Hatırladıkça görürdüm ki bizim halkımızın daha ağır basan bir gönül zenginliği vardı onlardan. Halkımız açık elli, konuksever, tok gözlü, duygulu, kardeşti. Toprakları üzerinde gelmiş geçmiş eski uygarlıkların insancıl kalıtını özümlemişti.

Hatırıma örneğin Uurlanın Kilizman Bucağından, bir köy düğününden dönerken oğlu öldürölen Hasan Ağanın, Ağırcezada «Sanıktan davacı mısın? Oğlunu vuran bu mu?» diye soran başkana, yaşlı yüzüyle «Ben oğlumu vurandan davacıyım. Vuranı görmedim ki, nasıl bu vurdu diyeyim? Bunun vurup vurmadığına siz karar vereceksiniz...» deyişi gözümün önüne gelirdi.

Bir başka gün Ankara'da bir pastaneden aklımda kalan konuşmayı hatırlardım. Sabah sabah pastanenin ilk müşterisi bendim. İki garson aralarında yüksek sesle konuşuyorlardı. Biri «Ne türlü batakçı olduğunu bile bile paranı ona kaptırmayacaktın, unut, paranı geri alamazsın» diyordu. Öbürü Karadeniz şivesiyle, «Ben param varken kimseye yok diyemem. Dardaydı, istedi verdim. Bir insana ne kadar kötü derlerse desinler ben bütün bütün kötü diyemem. Bir insan ne kadar kötü olursa olsun, kötölük edemeyeceğı bir insan vardır dünyada. Ben ömrümde kimseye kötölük etmedim, edemem, görürsün o da bana kötölük edemeyecek, günü gelsin paramı getirecek!»

Yine bir gün, sabahın beşinde araba vapuru ile Kabataş'tan Üsküdar'a geçiyordum. Edepsiz mi edepsiz bir sarhoş, eskiden tanıdığı bir kadına satıyor, aralarında bütün olup bitenleri herkesin içinde en açık saçık sözlerle ortaya dökerek haka-

ret ediyordu. Kadın Beyoğlu'nun üçüncü sınıf yerlerinden birinde şarkıcıydı. Vapurun çoğu yolcuları o türlü yerlerde çalışan garson, ayak satıcısı, vestiyer bakıcısı kılıklı insanlardı. Sarhoşa önce kadını rahat bırakmasını davranışının erkekliğe yakışmadığını söylediler. Sarhoş, iktidar partisinin Üsküdar ilçe yönetim kurulu üyesi olan ağabeysi, parası pulu ile gözdağı vermeye kalktı onlara. Daha da arttırdı kadına küfürlerini. Birden Doğu Anadolu'ya ufak tefek, bir kuru yemiş satıcısı fırladı. Kendisinden en az bir karış boylu sarhoşu döverken hırslı bir ispenç horozu gibiydi. «Allahsız, di-yordu vurdukça, senin gibi itlerin yüzünden bir kadın korkusuz evine dönemesin mi? Dağ başı mı burası? Senin de, ağabeyinin de, paranın da...»

Dolmuşlarda, vapurlarda yanyana düşen iki arasında bizde hemen kuruluveren o yakınlaşmayı hatırlardım. O yaklaşımlardaki güven duygusunu, açık yürekliliği. Çok kez bir şoförün bozuk parası çıkışmayan yolcusuna «Kalsın başka sefer alırım,» deyişi aklıma gelirdi. Buca sanatoryumunda aralarında yattığım yoksul işçilerin, okumaya, temizliğe olan düşkünlüklerini; biraz uzanıp dinlenmek düşünmek olanağına kavuştukları sanatoryumda, hastalıklarının nedeni olan sömürü düzeninin iç yüzünü nasıl derinliğine çözüp anladıklarını hatırlardım. Adı tembele çıkan köylülerimizin sırtlarında yorganlarıyla, kent kent kasaba kasaba, tarım sanayi yapı bölgelerinde iş bulmak için nasıl yollara döküldüklerini düşünürdüm. Kadınlarımızın, kuyudan mahalle çeşmesinden teneke teneke su taşıyarak evlerini taşlıklarını nasıl temiz pak tuttukları gözümün önüne gelirdi. Ömründe fabrika görmemiş kasaba çocuklarının ellerine geçen aygıtlar,

makinelerle nasıl içli dışlı olduklarını, nasıl girdisini çıktısını kavradıklarını; neyimiz var neyimiz yok önlerine dökerek konuk ağırlamalarımızı hatırlardım. Halkımın kendi dar olanaklarıyla aralarında yaşadığım yabancılardan kat kat üstün olduğuna inanırdım. Sanatımız, düşünce hayatımız gelişmediği için yabancılardan bizi hiç mi hiç tanımadığını, ya da geçmişte Lord Bayron, Delacroix gibi bizi sevmemiş sanatçılar aracılığıyla ne kadar yanlış tanıdığını gördükçe bütün bütün üzülürdüm. Hele o yıllarda (1958) hükümetin başında bulunanların dünyanın her yerinde Nuri Said türünden ne kadar halk düşmanı varsa onlarla işbirliğinde yarış etmelerinin çevremde nasıl hor karşılandığını gördükçe kahrolurdum.

Duygularımın bütün bu çalkalanmaları içinde daha çok özler, her zaman sevdiğimden daha çok severdim yurdumu, yurdumun insanlarını. Anılarımdan hiç silinmeyen, böylesine hoşgörülü, kardeş, tok gözlü, iyiye, güzele dönük yönleriyle, halkımı bütün özgürlüklere, bütün ilerlemelere, çağdaş uygarlığın bütün nimetlerine lâyık görürdüm.

Vatan, 3 Mayıs 1961

Halkı Okutmak

Hanidir halkımızı okutmak istiyoruz. Halkımızın büyük çoğunluğunun okur yazar olmayışı, hiç

değilse Tanzimattan bu yana bizim iyi niyetli aydınlarımızın üzüntü kaynaklarından biri olmakta süre geliyor.

Tanzimattan bu yana, milli eğitim işlerimiz, zaman zaman ileri atılışlarla düzenlenmeye çalışılmıştır. Tanzimatçıların Batılıların eğitim yöntemlerine uygun okullar açmalarından tutun, Ahmet Mithat Efendinin romanlarına, Ahmet Vefik Paşanın tiyatro yolu ile halkımızın kültür düzeyini yükseltmeye çalışmasına kadar, yüz yıldan beri harcanan gayretlerimizin çıkış noktası hep bu üzüntü kaynağıdır. Daha sonraları, Reşat Nuri Güntekin'in «Çalıkuşu», bizim Birinci Dünya Savaşı sonunda milli eğitim davamızı ele alan güdümlü bir romandır. Atatürk'ün yazı devrimi, halkımızı okutma yolunda kolaylık sağlama gereksinmesinden doğmuştur. Halkımızı okutmanın kolay çözülür, başarılı bir dava olmayışı, zaman zaman Tonguç gibi ülkücü eğitimciler yetişmesini zorlamıştır. Köy enstitülerinin açılması, şimdi de lise derecesinde öğretim görenlerin yedek subay öğretmen olarak görevlendirilmeleri hep bu bir türlü başarısız davanın sonuçlarıdır.

Alınan bütün bu önemler, kararlar, iyi niyetli aydınların gayretleri ne olursa olsun, bu güne kadar istatistiklerin gösterdiği acı gerçeği değiştirememiştir. Artık çoluk çocuk hepimiz biliyoruz ki, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kırk yıla yakın bir süre geçtiği halde halkımızın dörtte üçü okuma yazma bilmemektedir. Fakat şu da var ki, halkımızın büyük çoğunluğunun okur yazar olmayışı, istatistiklerin sadece bu konuda verdiği bir sayıdır. Bu konuda alınan önlemlerin, kararların beklenen yararı sağlayamayışını, istatistiklerin

halkımızın yaşam düzeyi ile ilgili bölümleriyle bir bütün olarak ele alınmayışında aramak gerekir. Nendense, biz, istatistiklerin açığa vurduğu, halkımızın hayat seviyesi ile ilgili bütün acı gerçekleri gereği kadar önemsemeyip, sadece halkımızın yüzde yetmişinin henüz okur yazar olmayışı üzerinde duruyoruz. Halkımızın okur yazar olmayışını, geriliğine yol açan bütün öbür davalardan ayrı, bağımsız bir dava imiş gibi ele alıyoruz.

İstatistiklerin öbür bölümleri incelenirse, yurdumuzda insan başına düşen kazancı, topraksız insan sayısını, mesken darlığını, yorucu çalışma ile az gıdanın yol açtığı hastalıklardan ölüm, küçük yaşta çalıştırılan çocuk sayılarını, sigortaların adam başına yaptığı yıllık yardım ölçüsünü, daha buna benzer gerçekleri belirten yüzdeler, hep halkımızın okur yazar sayısı ile orantılı olarak düşük ya da yüksek görünür. Türkiye, örneğin, küçük yaşta çalışan çocuk sayısı bakımından, dünyada başta, işçi sigortalarının adam başına yaptığı yardım miktarı bakımından en sonda gelen iki üç ülkeden biridir. İstatistiklerin göze batan bu çıplak gerçekliği içinde, bütün bu davaları çözmek için gereken önlemler alınmadan, halkı okutmak davasının bağımsız bir sorun olarak ele alınması hiç bir zaman beklenen yararı sağlayamayacaktır. Bir ülkede, okul çağında ekmeğini kazanmak için çalışmak zorunda olan çocuk sayısının bizdeki kadar kabarık oluşu, okul sıralarını kendiliğinden boş bırakacaktır. Yürümeğe başladığı gün tarlada da çalışmaya başlayan, sokaklarda ayak satıcılığı eden, fabrikalarda gelişme çağında ayak hizmetleri gören çocuklar, hep o okur yazar olmayan halkımızın yüzde yetmişi içindedir. Adam başına düşen

kazancın bizdeki kadar düşük olduğu bir ÷lkede elbetteki babalar kendilerinde çocuklarını okula gönderecek çocuklarının gerekli eğitim araçlarını sağlayacak gücü bulamayacaklardır.

İstatistiklerin açıkladığı bu gerçekler, bu açıdan ele alındıkça, hep böyle birbirine bağılı olarak bu sonuca ulaşır. Halkımızın yaşama düzeyini yükseltmeden, okur yazar duruma getirmeye yönelen gayretlerimizin eninde sonunda boşluğı ortaya çıkar.

Bırakalım kötümserliğı, bir an için, bugün bütün halkımızın okur yazar olduğunu kabul edelim. Köylümüzün askerdeki, ya da gurbetteki oğluna göndereceğı mektubunu, köyün öğretmeni yerine kendi yazabilecek duruma gelmesi ile gerçekte bizi üzen sorunlardan hiç biri çözülmüş, sonuçlanmış olamaz ki!

Bizim, bu gün yüksek okul bitirenlerimize, yabancı dil bilenlerimize sağladığımız kazanç, başlangıçta günde on beş lira. Hayata bu türlü atılanlarımızın kazancı ne kadar artarsa, gideri onun iki katı artar. Yabancı bir dilde bir derginin ülkemizdeki satış fiyatı üç liradan başlar. Kitapların işe en ucuzu 20 liradır.

Böyle, çoğı, ailelerinin türlü özverileriyle yüksek okulu bitirenlerimiz, her türlü geçim giderlerini bu kadar düşük bir kazançla karşılamak zorunda kaldıkça, en az geçim giderlerini karşılamak için işlerinin yanında ikinci bir iş aramak, giderlerini de, kira gibi, yiyecek giyecek gibi vazgeçilmez yaşama giderlerine ayırmak zorunda kalacaklardır. Bunun sonucu da, kitap dergi alamaz, okumak için zaman bulamaz duruma düşeceklerdir.

Bugünkü hayat pahalılığının yol açtığı durum da budur.

Yüksek okulu bitirenlerimiz için, bugünkü hayat koşullarına göre durum ne ise, halkımızın okuma yazma bilmiyenleri için de durum odur. Günlük çalışması, emeği, hayat giderlerini karşılamayan, beş yaşındaki çocuğunu şiklet, gazete satmak için sokağa salan vatandaşın okur yazarlığı, olsa olsa ayağına papuç giydirmeden, boynuna kravat takmak gibi gereksiz bir lüks olarak kalır. Okuma yazma davasında önce çözülecek yol, günde sekiz saat çalışan her vatandaş; günün öbür sekiz saatinde düşünür, duyar duruma gitecek hayat düzeyince, kazanç düzeyine ulaştırmaktır. Sekiz saatlik çalışmasıyla, bakmak zorunda olduğu kimselerin ev kirasını, yiyecek içecek giyecek gibi öbür yaşama giderlerini ödeyebilecek duruma giren her vatandaş için, düşünme, okuma yazma gereksinmesi kendiliğinden doğar. okuduğu ölçü de de böyle bir vatandaş, okuduklarının doğruluğunu yanlışlığını düşünecek, çevresindekilerle tartışacak zaman bulur.

Yoksa, bugünkü hayat koşulları içinde, okur yazarlarımız bile, okuma yazmaları ile öğrendiklerini giderek unutmaya hükümlüdür.

Vatan, 30 Mart 1961

Yoksulluk ile Bilgisizlik

Bugünlerde seçim konuşması yapan bütün parti ileri gelenleri, parti sözcüleri, seçmenlerine ortak bir vaatte bulunuyorlar. Hemen hemen her gittikleri yerde, iktidara geldikleri takdirde, yoksulluk ile bilgisizliği «yurdumuzun sınırları dışına sürececeklerini» «kökünden kazıyacıklarını» söylüyorlar.

Bu vaatler önce şu anlama geliyor: Seçime katılan bütün partilerin sözcüleri, ötedenberi bilinen bir gerçeği, yurdumuzun geriliğini, yoksulluk, bilgisizlik içinde olduğunu artık kabul ediyorlar. Parti sözcülerinin ağızlarından anlaşıyor ki, cumhuriyetimizin neredeyse kırkıncı yılını dolduracağı bir dönemde, halkımız henüz yoksulluktan bilgisizlikten kurtulamamıştır. Bu durum artık parti sözcülerinin açıktan açığa alanlarda söz konusu ettiği bir gerçektir, saklanamamaktadır.

Peki ne zaman ortaya çıktı bu yoksulluk ile bilgisizlik? Bu gerçek ne zaman anlaşıldı? Her halde halkımızın yoksul, bilgisiz kalmasının sorumluluğunu, şu bir buçuk yıllık geçici devrim hükümetine yüklemek, parti sözcülerinin aklından geçmese gerek. Şu halde halkımızın ötedenberi sürüp giden yoksulluğunun geriliğinin sorumlusu kimler?

Partilerin kadrolarına bakıyorsanız, alanlarda konuşan büyüklü küçüklü sözcülerine bakıyorsanız, ötedenberi hep ulusumuzun yönetiminde sorumluluk yüklenen kimseler. Kimi eski bir iktidar partisine, kimi ondan daha eski bir iktidar partisine bağlı. İktidar partilerinin dışında kalanlar da hiç değilse, bunca yıldır mecliste yer almış, yaşam organı içinde söz hakkı bulabilmiş kimseler. Öyleyse, dedikleri gibi halkımız bugüne kadar yok-

sul kalmışsa, geri kalmışsa, bunun günahı derece derece gene kendilerinin.

İster istemez düşünüyorsunuz: Bu kimseler, bu durumun giderilmesi, yoksulluğun bilgisizliğin önlenmesi için hayatları boyunca ne yapmışlar? Elllerine düşen fırsatları ne yolda kullanmışlar? Ne yapmak niyetindeler? Bugünkü tutumlarıyla ne yapabilirler?

şimdi herbiri hele bir iktidara gelelim diye konuşuyorlar. Böylelikle artık ulusun gözünden saklanılmasına güçleri yetmeyen bir durumun giderilmesi için, bir bakıma ulusla aralarda pazarlığa girişiyorlar: İktidara gelirsek yoksulluğu, bilgisizliği kaldıracalıız diyorlar. Gelmezlerse?

Dediklerinin, vaatlerinin, sözlerinin boşluğu, yalan oluşu bu noktadan bakılınca ortaya çıkıyor. İktidara gelmeyen bir partinin bir siyaset adamının, hatta sorumluluğunu bilen her hangi bir vatandaşın, yurdunda yoksulluğun bilgisizliğin giderilmesi için yapabileceği, yapması gereken işler yok mu? Olmaz olur mu? Var elbet.

Hatırlayalım biraz: Bu ulusun dürüst yazarlarının, açık sözlü şairlerinin hiçbir çıkar, hiç bir politik ihtiras ardında koşmayan düşünürlerinin, yıllardanberi durmadan yinededikleri, nedenlerini, acılarını açıkladıkları bir gerçektir yoksulluk ile bilgisizlik. Cumhuriyet dönemi edebiyatımızın neredeyse bütün verdiklerinin temeli hep bu gerçeğe dayanır. şairlerimiz, yazarlarımız, durmadan yoksulluğumuzun bilgisizliğimizin acılarını açıklamaya, hepimize duyurmaya çalışmışlardır. Böylelikle son otuz yıl içinde, bugün alanlarda yoksulluğu bilgisizliği kaldıracalıız diye bağıranların hiç de iyi gözle bakmadıkları bir edebiyatımız gelişmiş, köy-

lümüzü kentlimizin dertlerini açıklayan gerçekçi bir edebiyat akımı köklemiştir.

Öte yandan hepimiz, her alanda, her meslekte bu yoksulluktan gerilikten kurtulmamız için çırpınan türlü isimler tanırız. Yazar, öğretmen, mühendis, doktor, avukat, yargıç, memur, tarım teknisyeni, yurdumuzun her köşesinde yeni edebiyatımızla duygu düşünce beraberliğinde, kendilerini halkın hizmetine vermiş küçümsenmeyecek devrimci vatandaşlar yaşar. Bu türlülerini hizmetlerine bağlayan nedenlerin başında, geçimlerini sağlamak, üç beş kuruş kazanmaktan çok, yurdumuzun yoksulluktan gerilikten kurtulmasına yardımcı olmak gelir.

Bir de şu alanlarda konuşan politikacı örneklerini hatırlayalım. Aralarında şovalyelik taslıyan korkusuz bir parti ileri geleni vardır örneğin. Şöyle böyle 1946 dan bu yana seçilen meclislerin kadrosundadır. Şimdi her gittiği yerde, yoksulluk ile bilgisizliğin yurdumuzun sınırları dışına sürüleceğini yineleyen bu politikacı, o zamandan bu zamana bu yolda ne yapmıştır? Mecliste bir kez olsun söz alınca yoksulların bilgisizlerin korunmasını istediğini duyan var mı?

Yoksulluk ile bilgisizlik, öyle ha deyince koldan tutulup kapı dışarı atılacak nesneler değildir elbet. Bir ülkeye yoksulluk var demek, o ülkede düşük kazançlı, düşük gelirli kimseler çoğunlukta demektir en açık bir deyimle. Yani o ülkede, işsizler, belirli bir iş sahibi olmayanlar, ırgatlar, top-raksızlar, düşük ücretlerle çalışanlar, başlarını sokacak ev sahibi olmayanlar çoğunlukta demektir.

Örnek aldığımız politikacı, söz gelimi işsizliğin önlenmesi, düşük ücretlerin arttırılması, ırgat-

ların yarıcılarının toprak sahibi olması, halkın okutulması, daha buna benzer yoksulluğun giderilmesine yardımcı olacak yollarda, bunca yıldır konuştuğu mecliste ne düşünceler öne sürmüş, meclisten ne türlü önlemler almasını istemiş, ne türlü kanun tasarıları savunmuştur? Hiç!

Diyelim ki partisi azınlıktaydı. Azınlıkta olması düşüncelerini açıklamasına, tasarılarını sunmasına savunmasına engel değildi ki! O bu konuda gerçekten düşünceleri olan bir politikacı olsaydı, düşüncelerini bunca yıldır savunan bir kimse olsaydı, şimdi iktidara geldiği gün savunduğu düşünceleri gerçekleştirebileceğine inananlar bulunurdu çevresinde. Ama söyledikleri o kadar seçim öncesi sözler ki, şimdi bile bir yandan yoksulluğu bilgisizliği kaldıracakız, sınırlarımızdan dışarı süreceğiz derken, bir yandan da devrim hükümetinin çıkardığı şeyhlerin ağaların saltanatına son veren kanuna çatıyor. O şeyler, ağalar saltanatı son bulmadıkça, şeyhlerin ağaların kulları, köleleri ne türlü yoksulluktan kurtulabilirler? Aklından bile geçirmiyor.

Ne yazık ki bütün parti sözcülerinin söyledikleri hep bu türlü çelişmelerle dolu. Her parti sözcüsü, alanlarda, geri kalmış yoksul, bilgisiz çoğunluklara sizleri yoksulluktan bilgisizlikten kurtaracağız diye seslenirken, o büyük çoğunluğun yoksul bilgisiz kalmasına yol açan küçük bir azınlığa da alabildiğine cömert davranıyor. Hiç bir parti yoksulların bilgisizlerin o azınlığa karşı korunmasını üstüne almıyor. Hemen hemen bütün partilerin kadroları dedikleri ile yaptıkları birbirini tutmayan kimselerle dolu. Bakıyorsunuz halkevlerinin köy enstitülerinin kapatılmasına ön ayak olanlar gene

ortalıkta. Başka bir parti kurmuşlar, ya da kurulu başka bir partiye girmişler, bilgisizliği ortadan kaldıracamız diye bağırıyorlar. Kira kanunun çıkmasını önleyenler, toprak reformunun düşmanları, gece konduların yayılmasını ancak yıkma yoluyla önlemeyi düşünenler, işçinin toplu olarak hakkını aramasına karşı koyanlar, sınırsız kazançlarına devleti rakip görmek istemeyenler, memlekette işsizlik yok diyerek işsizliğin ortadan kalktığını sananlar, kısacası dev görünmek merakındaki bütün cüceler partilerin kadrolarına sızmışlar yoksulluğu kaldıracamız diyorlar!

Önümüzdeki yıllarda eski kör döğüşü bu gidişle daha da hızlanacak görünüyor. Karamsar olmamak için ne kadar çırpınsak boş!

Vatan, 14 Ekim 1961

Bu Partilerle...

Neye partidir? Partilikleri nereden gelir? Kafa yordukça işin içinden çıkamıyor insan bizim partilerimizin. Bizde parti tartışmalarına girildi mi ötedenberi öne sürülen sözler, toplum sorunlarıyla ilgili görüş ayrılıkları, çözüm yolları, ayrı düşünceler değildir. Şu çok partili dönemin başladığı günden bugüne ortada dönen bütün patırdıları izleyenlerimiz, partilerimizin tutumları hakkında hiçbir belirli kanıya varamamış, bu yüzden bıkkınlık getirmişlerdir.

Geçtiğimiz seçimlere dört parti katılmıştır. Alın bu dört partinin programlarını inceleyin. Ayrıldıkları noktaları görebilmek için o programları üç beş kez okusanız da bu sıkıcı işe katlandıktan sonra, o programlarda partilerin görüş ayrılıklarının belirlediğini sandığınız yönlerin altını çizince, yeniden duraklırsınız. Çünkü bu ayrılıkların, ya sadece satırlarda kaldığını, ya da özdeş görüşlerin değişik yollardan değişik tümceler, değişik sözlerle açıklanmasından başka bir şey olmadığı sonucuna varırsınız.

Diyelim ki partilerden biri devletçiliği amaç edinmiştir. Öbürü özel girişimi geliştirmekten, özel girişimin el atamayacağı alanlarda devletçiliğe başvurulacağından söz eder. Kalan öbür iki partinin bu konudaki tutumlarını incelemeye kalkarsanız, onların da dedikleri beş aşağı beş yukarı buna yakın sözlerdir.

Şimdi kapatın o programları, parti sözcülerinin, ötedenberi gelmiş geçmiş iktidarların b'ü konudaki davranışları üstünde durun. Şöyle bir durum karşısında kalırsınız: Tek parti döneminde devlet eliyle bazı işlere girişilmiştir. Sanayii geri, kamu hizmetleri geri bir ülkede, dokuma, kâğıt, şeker fabrikaları kurulmuş, ulaştırma hizmetleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu girişimler hiç bir zaman özel girişimin el attığı yerlere kadar yayılmadığı gibi, zaman zaman da devlet tekelciliğine, devlet kapitalizmine dönüvermiştir.

Çok partili dönemin başlangıcında muhalefet, devletçilik anlayışına karşı görünmüş, devletçilik amacına her fırsatta çatarak o dönemin iktidar partisini yıpratmaya çalışmıştır. Fakat ardından iktidara gelince, onunda bu konudaki tutumu, eski ik-

tidarın tutumuna hiç de çatdığı ölçüde aykırı olmamıştır. O da kimi alanda tekelci, kimi alanda kapitalist bir devletçilik anlayışını sürdürmüş, şeker, çimento fabrikalarının sayısını arttırmış, eski iktidardan devraldığı devlet işletmelerini, deniz hava ulaştırma kurumlarını işletmekte yarar görmüş, tümünü adamlarının geçim kapısı, besleme kapısı durumuna getirmiştir.

Bu süre içinde yerli sermaye gelişmiş, yine eski iktidarın hazırladığı bir kanunla yabancı sermaye ile işbirliği etme olanaklarına kavuşmuştur. Bundan sonra gelen devrim hükümetinin bir sanayi bakanı, her fırsatta, kendine gelinceye kadar kurulan devlet fabrikalarının özel girişime devredilmesi yollarının araştırıldığını, devredilmesi gerektiğini savunmuştur.

Devrim hükümetinin iktidarı devre hazırlandığı sırada başlayan seçim kampanyası süresince bu konuya değinen parti ileri gelenlerinin, parti sözcülerinin tutumlarında da, bizdeki devletçilik anlayışının gidişini yukarda özetlediğimiz değişime uygun bir beraberlik, bir uyuşma görülür. Devletçiliği en çok savunması gereken parti sözcüleri, geçmişte zorunluklar yüzünden bu yola başvurulduğunu açıklamışlardır. Öbür partilerin de devlet eliyle girişmeyi düşündüğü işler bu ölçü içinde kaldığına göre, iktidar ardında koşan partiler arasında yazılı olan ne olursa olsun, bu konuda bir ayrılık olmadığı anlaşılmıştır.

Partilerin uygulamadaki tutumları arasında, programlarının sözde kaldığını açıklayacak bu türlü örnekleri ne kadar istersek o kadar arttırabiliriz. Örneğin, dış siyaset tutumları bakımından partilerimiz arasında ötedenberi en küçük bir anlaşmazlık

noktası olmadığından tutun, çeşitli sosyal hakları tanıma, kabullenme ölçülerine kadar aralarında yakınlaşma olduğu görülür. Örneğin, İş Kanunu 1936 da mı çıkmıştır? Bu kanun çıktığı günden bugüne kadar hâlâ yürürlüktedir. Üstelik o zamandan bu zamana geçen iktidarlar süresince, kanunu çıkarınların yerinde göreceği yeni bazı bütünleyici kanunlarla geliştirilmiştir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1945 te mi çıkmıştır? O gün bugün çiftçiyi topraklandırma komisyonları kuruldukları günlerdeki çalışma tempolarıyla işlerini sürdürürler. Şu halde bu açıdan ele alarak bizim partilerimizin uyuşmadıkları noktaları kavramak olacak iş değildir.

Yine partilerin kadrolarını ele alın, gerçekte bir arada bulunmaları gereken, aralarında görüş bakımından tam bir beraberlik olan kimselerin, nedense kiminin bir partiye kiminin başka partiye girdiğini görürsünüz. Her parti eğilim bakımından; liberal, sağcı, bir dereceye kadar sosyalist denilebilecek görüşleri birbirini tutmaz kimseleri kadrosunda tutabilmek için çabalamaktadır. Bu türlü parti üyeleri de, sırasında kişisel görüşlerinden kendilerine düşen ölçüde özveride bulunarak, aralarındaki dayanıksız birleşmeyi korumaya çalışırlar. Böyle olunca, bu türlü partilerin aralarında anlaşamamaları, bugünlerde konuşulduğu gibi iktidarın sorumluluğunu bölüşememeleri için ortada bir engel yok gibi görünür. Ama gerçek hiç de böyle değildir. Bizdeki parti ayrılıkları, program ayrılığından, görüş ayrılığından doğmaz. Bizde parti tartışmalarına girilince, düşünceler, görüşler, sorunlar karşısında ayrı çözüm yolları tartışılmaz, partileri yönetenlerin kişilikleri, kadroları tartışılır. Partilerden birinin liderinin daha olgun, daha sağlam gö-

rüşlü, birinin liderinin daha atak daha cesaretli olduğu gibi görüşler savunulur. Bir parti kadrosundaki bilgili, dürüst kimselerin çokluğunu öne sürerken; öbürü, kendi kadrosundaki kimselerin halka daha yakın olduğunu öne sürer. Yolsuzluk dedikodularını, özel yaşamla ilgili söylentileri de ekleyin bunlara; onaltı yıldır kavgası, çekişmesi yürütülen particilik çatışmaları döşenmiş bu raylar üstünde tangırdar gider. Şu halde partiler arasındaki anlaşmazlıklar, görüş, anlayış anlaşmazlığı değil, küçük ayrılıklarla özdeş görüşte kimseler arasında, gücü, kuvveti, devleti ele geçirme yarışıdır.

Particilik bakımından bizde daha önemli bir gerçekte partilerin doğuşunda, gelişmesinde etkin olan nedenlerin bilimsel olmaktan çok duygusal olmasıdır. Ancak bu açıdan alınınca partilerimiz arasındaki çekişmelerin içyüzü, amacı açıklanabilir. Şu onaltı yıllık dönem içinde doğan, serpilen, söz sahibi olan bütün partilerimiz birbiri içinden doğmuştur. Parti kımıldamaları daima yukardan başlamış, bir kopma bir çözülme olarak ortaya çıkmıştır. Halk partisinin içinden ayrılanlar Demokrat Partiyi, Demokrat partiden ayrılanlar, Millet Partisini, daha sonra ayrılanlar Hürriyet Partisini kurmuşlar, zaman zaman bu partilerden bazıları aralarında birleşmişler, birleşmeyi kabul etmek istemeyenler eski partilerine dönmüşler, bu türlü toplu davranışlar dışında yüzlerce kişi bu partilerden birgün birine birgün öbürüne geçmiş durmuşlardır. Kısacası, bu çözümler, bu birleşmeler, biyolojik bir olay gibi, amiplerin, bakterilerin bir araya gelip bölünmelerini andırır bir düzen içinde rahatlıkla süregelmiştir.

Bütün bu bölünmeler nedenleri araştırıldıkça

duygusal bir nitelik gösterirler. Bir parti içinde umduğunu bulamayan, sözünü geçiremeyen, parti içinde kendisinden daha güçlü durumda bulunanları çekemeyenler, zamanla öfkeden hınca, öç alma isteğine, kin gütmeye dönen bir duygululuğa kapılarak birleşmişler, eski arkadaşlarının karşısına çıkmışlar, bir vakitler onlarla birlikte gördükleri işleri kötölemekten çekinmemişlerdir. Bu yüzden partiler arasındaki kapışmalar bir düşünce çarpışması olmaktan çok partililerin birbirine sövüp saymaları olmaktan öteye geçememiştir. Yukarlarda başlayan bu cephe almaların yöresinde, toplumun çeşitli katlarındaki hoşnutsuzluklar hemen oğullanmış, işinden uzaklaştırılan genel müdürden tutun, emekliye ayrılışına kırılanlara, bir başkasının yerinde gözü olanlara kadar türlü kırgınlıklar, çıkar hırsları yeni doğan partilerin kadrolarında birleşmeyi kendi amaçları için tek çıkar yol bulmuştur. Bu ikilikler yukardan aşağıya ine ine, örneğin bir sokakta ortak çeşmenin suyunu bölüşemeyen, birbiriyle ötedenberi dargın mahkemeli olan, kiracısı ile geçinemeyenlere kadar inmiş, herkes karşısındakine şöyle bir bakmış, hasmını partilerden birinde görmüşse kendi karşı partiyi tutmuştur. O kadar ki, bir köyde kızını kaçıran delikanlıya kızan, delikanlının babası hangi partide ise, ona karşı partiyi seçmiştir.

Gerçek budur. Bu türdür. Sandıklara koşan büyük çoğunlukların gözünde küçük dargınlıklarından başka tek şey yoktur.

Yakınlarda bir seçim bölgesinden dönen bir dostumun dediği gibi, böyle böyle, yurttan particilik bir mezhep durumunu almış, Demokrasinin D'sin-

den habersiz kütlelerin bildiğinden şaşmadığı bir daha anlaşılmıştır.

Bu durumda, bu kırgınlıklar, düşmanlıklar sonunda doğmuş gelişmiş partiler, partililerle birlik bir hükümet kurulur mu? Kurulursa ne derece sürekli, ne derece halka yararlı ne derece şu aylardır sözünü ettiğimiz Milli Birlik ruhuna uygun olur? Düşünülmesi gerekir.

Vatan 21 Ekim 1961

Başkan Adayı

Başkan adayı, Boğaz'da, Yeniköy'de lüks bir otelde dinlenmeye çekilmişti! Ama bu dünyada vefa denilen yüce bir duygu var. Sayın Profesör, dinlenmeye çekildi diye, bunca vefalı kişi, kendisinin namılı «Tahkikat Komisyonu»nun kurulmasındaki hizmetlerini, 27 mayıstan sonra da, vaktiyle akıl hocalığı ettiği eski yakınlarına gösterdiği bağlılığı unutacak değiller ya! Adamcağızlar yolun uzaklığına aldırmadan, kendisini ödüllendirmenin sırası geldiğini düşünerek Yeniköy'e kadar taşındılar! Hocanın, ulusumuzun hayrına daha yeni yeni ne türlü düşünceleri olduğunu anlamak, bizlere de duyurabilmek gayretiyle, kaç gündür o lüks otele gazetecilerin biri gitti, biri geldi...

Sonunda Prof. Başgil, dinlenmiş kafayla kararını verdi. Siyasal hayata atılacaktı. Yeni kurulan

bir partinin listesinden milletvekilliğine adaylığını koyuyordu.

Eh, yeni adayın soyadı ortada: Başgil. Soyadı Başgil olan bir kimse, siyasal hayata atılınca milletvekilliğiyle yetinecek değil ya. Oldu olacak, cumhurbaşkanı olur elbet!

Prof.un yaşı uygun. Kanunlarımızın cumhurbaşkanı olabilmek için aradığı bütün öbür koşullar da kendisinde var. Durumu kanunların aradığı koşullara uygun her vatandaş gibi, milletvekilliğine de cumhurbaşkanlığına da adaylığını koyması için nesi eksik?

Hem üstadın, cumhurbaşkanı olabilme şansı, ne de olsa kendi durumunda olan öbür vatandaşların çoğundan üstün. Gazetelerde yayınlanan konuşmalarına bakılırsa, kendisinin dediği gibi öyle pek dinlenmediği, aksine, başkanlık şansının hesaplarını yapmakla kafa yorduğu anlaşıyor!

Doğrusu Profesör anayasa hukuku bildiği kadar hesap da biliyor. Bakın, hesap ortada: Önümüzdeki seçimlere katılacak düşüklerin dönemindeki bir ana muhalefet partisi var, bir de onun karşısında yeni kurulan iki parti ile, bundan önceki seçimlerde ana muhalefet partisinden daha az oy alan bir parti.

Profesör işi kâğıda kaleme vuruyor. Ana muhalefet partisine karşı bu üç parti birleşirlerse işler yolunda görünüyor. Madem öyle bu üç parti ne diye birleşmesinler? Kendisinin cumhurbaşkanı olabilmesi bu üç partinin birleşmesine bağlı olduğuna göre, aralarında çekişmelerinin anlamı ne? Kendisinin cumhurbaşkanı olması gibi, ulusal bir çıkarı bu üç parti elbette ki görmezlik edemezler! Şu halde bu üç partinin birleşmeleri gerekir, gerek-

lidir, vatan millet borcudur, ne yapıp yapıp bu üç partinin kararlarında beraberlik sağlanmalıdır.

Başkan adayı bu amaçla tutumunu plânlıyor:

Önce, ilkelerinden hiç bir özveride bulunmadığını söylediği ana muhalefet partisine karşı olmayı amaç bellediğini açıklıyor. Sonra da bu partinin karşısına, ardına öbür üç partiyi alarak çıkıyor:

«Ortada ötedenberi devam edip gelen bir C.H.P. ve bunun karşısında C.H.P. prensiplerini benimsemeyen kalabalık bir vatandaş kütlesi vardır. —hesabın bu bölümü doğru— Bence A.P., Y.T.P. ve C.K.M.P. bu vatandaş kütlesini temsil etmektedirler. Bu itibarlardır ki ben bu partiler hakkında aynı gaye için yürüyen kardeş partilerdir diyorum.»

İşte Başkan adayı, hesabının bu bölümüne gelince yanılıyor! Bu üç partinin aynı amaç için yürüdükleri biraz su götürür! Yani açıkçası bu üç partinin birleştikleri amaç üstadı cumhurbaşkanı yapmak olarak görünmüyor!

Düşünüyorsunuz? Başkan adayı, kendisinin cumhurbaşkanlığı değilse, daha başka bu üç parti arasında ne türlü bir amaç birliği görebiliyor? Bu üç parti ileri gelenlerinin düzenledikleri toplantılarda, basına verdikleri demeçlerde, davranışları, söyledikleri sözler herkesin dilinde, herkesçe biliniyor. Üçü de neredeyse birbirlerinin gözünü oycaklar! Başkan Adayı görmüyor, işitmiyor mu bunları?

Öte yandan bu üç parti, yıllarca anayasa profesörlüğü eden Başkan adayının dediği gibi «aynı gaye için yürüyen kardeş partiler» de değil ger-

çekte. Nitekim son Anayasa oylaması da bunu gösteriyor.

Bu üç partiden birinin ötedenberi milletvekillerinin tümünü çıkardığı Kırşehir'in Anayasa oylamasında verdiği oylara bakılırsa, bu parti, öbür iki siyle pek kardeş görünmüyor.

Sonra bu partilerin doğuş, kuruluş nedenleri de Profesörün açıklamasına pek uymuyor. Söz gelimi, bu partilerden C.K.M.P., düşüklerden ayrılarak doğmuştu. Y.T.P.'ni de, kamu oyu, bir vakitler düşüklerden ayrılan H.P.'nin dirilmesi olarak görüyor. Düşünülürse bu iki partinin de geçmişte ana muhalefet partisi ile işbirliği ettiği günler hatıra geliyor.

Bir anayasa profesörü, bir bilim adamı nasıl oluyor da kendi bilim alanı içinde kalan bir sorunu bile bu kadar bilimden uzak bir görüşle görebiliyor? Özellikle kendi geleceğinin, düşlerinin gerçekleşmesi söz konusu olan bir durumda uzmanlığından, bilgisinden kendisi yararlanamazsa artık böyle bir bilim adamının görüşlerinin kime hayrı dokunur? Düşünün bir.

Bırakalım Başkan adayının bilimsel tutumunu. O nasıl olsa bu düşe kapılmış bir kez. Bilim ile düş her vakit kolay kolay birleşmez. O da böyle bir düş ardında yanılıyor diyelim. Yine dileyelim ki, Tanrı gönlüne göre verdi, bu üç parti, kuzu kuzu birleştiler, kendisini cumhurbaşkanı yaptılar. Bakalım yeni cumhurbaşkanımız ne hizmetlerde bulunmaya hazırlanıyor bize?

Başkan adayı: «İktidara gelecek parti ya da partilerin ilk ele alacağı mesele bence: Devlet idaresinde dürüstlüğü, temizliği, ciddiyeti temin etmek» diye söze başlıyor...

Eh, güzel, Devlet idaresinde dürüstlük, te-

mizlik, ciddiyet, bunlar ne de olsa biraz yuvarlak sözler ama, yine de hoş giden sözler. Ama gelin bakın başkan adayının dürüstlük anlayışına:

Cumhuriyet gazetesi yazarı kendisine, Başkan Gürsel'in bir demecine dokunarak, din konusu ile ilgili bir soru soruyor. İşte başkan adayının karşılığı:

«Evlladım, artık politikacı olduk. Hangi mevzularda nasıl konuşulmasını öğrendik. Bu konu benim için tabu olmuştur. Cevap veremeyeceğim, kusura bakma!»

Gördünüz mü dürüst adamı?

Sayın adayın anayasa profesörlüğü yanında, bir vakitler imamlık ettiği de söylenilir. Yani kendisi hem bilim hem de bir din adamıdır. Yukarıda üzerinde durduğumuz hesaplarından Profesörün bilim adamı olmaktan çok, nasıl düş adamı olduğu anlaşılıyorsa, bu sözlerinden de ne türlü bir din adamı olduğu anlaşılıyor. Başkan adayı gerçekten bir din adamı olsa, dinle ilgili konularda görüşlerini açık açık savunması gerekirdi. Doğru yanlış görüşünü savunan bir insanı da çok kişi ayıplamazdı. Ama o, politikacı olmayı, bilime, dine bu kadar yıllık hizmetten sonra bu türlü anlıyor! Yani politikacı olunca insan görüşünü kendisine saklar, açıklamaz. Hangi konularda ne türlü konuşulması gerektiğini öğrenir. Peki, ya dürüstlük? Ya bilim töresi? Dürüstlük ne? Kuş mu? Sadece gazetecilere demeç verirken araya sıkıştırılacak bir söz mü?

Başkan adayının cevherleri bu kadarla da tükenmiyor. Yukardaki sözlerini, sürdürerek şöyle buyuruyor: «...Türkiye'de hüküm süren bürokrasi canavarını bir daha dirilmemek üzere boğazlamaktır. Bence bir memlekette içtimai münasebetlerde, ya-

lancılık, dolandırıcılık, sahtekârlık, hilekârlık, gibi redaetler alıp yürümüşse bilmelidir ki bunun âmili ve müsebbibi hükûmet ile idarede hüküm süren bürokrasi ve partizan muameledir. Meşhur sözdür ki; balık baştan kokar.»

Bu sözleri okuyunca da sayın başkan adayına hak vermemek elden gelmiyor. Bay Aday, kazara bir cumhurbaşkanı olacak olursa, bu işin kokusu şimdiden insanın burnuna geliyor. Artık, işiniz yoksa, oturun da sayın başkanın sözlerinin hangisi politika gereğidir, yani sahtedir, dolandır, hiledir, hangisi doğrudur diye burnunuzla koklaya koklaya ayırın!

Bunca yıllık profesörün seçim öncesi verdiği demeçlerinde söyledikleri, ulusumuzun gelişmesi yolunda görüşleri hep böyle yuvarlak, kendisinin de pek umursamadığı sözlerle, bir de boğazlamak merakına tutulduğu «bürokrasi canavarı» avcılığına bağlı kalıyor.

Bürokrasi miymiş Türkiye'nin tek derdi? Diyelim ki Profesörün gücü yetti, o da gözüne kestirdiği bürokrasi canavarını boğazladı! Ne olacak? Türkiye gül gülistan, yoksullar zengin, hastalar sağlam, işsizler iş güç sahibi, gece kondularda oturanlar mesken, geçim sıkıntısı çekenler, topraksızlar, ürününü değer fiyatına satamıyanlar, okuma yazma bilmeyenler, hep özlediğimiz çarelere ulaşacak mı?

Başkan adayı bunu da düşünmüş:

«Devletçiliği makul haddine irca etmek ve asıl iktisadi gelişmeyi ferdi teşebbüs ve gayretlerden beklemek yerinde olur.» diyor.

Bu sözleri, politika gereği mi, yoksa doğru mu bilemeyiz ama, şu anlama geliyor açıkça: Herkes

ne olursa olsun, gücü yeten, iş bulsun, tarla satın alsın, okuma yazma öğreysin, gecekonduda oturacağına benim gibi Yeniköy'e lüks otellere taşınsın, hasta olacağına iyileşsin!

Adam sen de! Koca Profesörün kırk yılın başı Cumhurbaşkanı olacağım dedi diye bütün bu dertlere çare bulması gerekmez ya!..

Vatan, 2 Eylül 1961

Kime Huzur?

Ortalarda bir huzur sözüdür dolaşüyor. Huzurdan bu kadar söz edildiğine göre, toplumumuzda bu sözleri edenlerin görebildiği bir huzursuzluk var demektir. Böyle olunca bu huzursuzluğun giderilmesi için çareler araştırılması, çalışılması ilk bakışta yerinde bir hareket olarak karşılanmak gerekir. Yeter ki bu huzursuzluğun nedenleri, kaynakları doğru olarak seçilebilsin, giderilmesi için alınacak kararlar da bu alanda alınması gerekli kararlar olsun.

Gelgelelim bir süredir huzurun geri gelmesi için alınması gerektiği öne sürülen tedbirler hiç de böyle düşünülmüş, araştırılmış tedbirler olarak görünmüyor. Huzurun geri gelmesi için... Diye söze başlanıyor, bu türlü tümceler, önermeler hep belirli konular üstünde birleşiyor, özellikle geniş bir affa, 27 Mayıs hükümetince çıkarılan kanunların bir bir kaldırılmasına bağlanarak tamamlanıyor.

Diyelim ki, bu görüşte olanların istekleri kabul edildi, geniş bir af çıktı, 27 Mayıs hükümetinin getirdiği kanunların tümü değiştirildi, ya da kaldırıldı. Ne olacak? Toplumumuz huzura kavuşacak mı?

Bu durum bizi kendiliğinden 27 Mayıs öncesine götürüyor. O zaman, 27 mayıstan önce huzur içinde miydi Türkiye? Toplumumuzda herkes hayatından memnun muydu? Bu türlü sözünü edenlere bunu soracak olsanız, onların da yüreklerinin derinlerinden gelecek karşılık, hafif de olsa, değildi, olacaktır kuşkusuz. Onlar da düşünecekler, 27 mayıstan önce huzur içinde değildik ama, 15 Mayıs 1950' den önce de değildik diyecekler. Bu huzursuzluk konusu gitgide daha gerilere doğru uzanacak böylelikle. Daha derin, daha geniş, daha açık, düşündükçe toplumumuzdaki huzursuzluğun nedenleri, şu ya da bu kişiye, tek tek şu ya da bu karara, falan sayılı kanuna bağlı olmaktan çıkacak, gözümüzde başka bir anlam, başka bir nitelik kazanacak...

Şimdi gerilerden başlayarak günümüze dönelim. Ötedenberi huzur içinde olsaydık, 14 Mayıs 1950'de ulusumuzun kararı bilindiği gibi olmazdı elbette. 14 Mayıs 1950 seçimlerinden 27 Mayıs'a kadar geçen dönem toplumumuza huzur getirseydi, 27 Mayıs hareketi de olmazdı, olamazdı. Öyle ya huzur içinde, her türlü hakkın gözetildiği, eşitliğin sağlandığı bir toplumda ordu ne demeye hükümeti devirmeye, meclisi dağıtmaya kalksın? Hadi kalktı deyelim, huzur içinde bir topluluk ne demeye bu olayı o günlerdeki bir sevinçle karşılasın?

27 Mayıs'ta ordunun devlet işlerine karışmasını grektiren nedenler nelerdi? Herhalde o günlerde

de ortada şimdiki gibi sözü edilen, duyulan bir huzursuzluk olmalı ki ordu eyleme geçmek zorunda kalsın, bu zorunluğu duysun...

27 Mayıs özlenen, istenilen o huzuru sağlayabildi mi? O da ayrı bir konu. Ayrıca da yazımın çerçevesi dışında kalıyor. Yalnız şu var ki, şimdi seçimlerden sonra geçen iki aylık dönem içinde, sözü en çok edilen bu huzursuzluk sorunu, buna bağlı olarak da 27 Mayıs hükümetinin aldığı çoğu kararların kaldırılması ya da değiştirilmesi olduğuna göre, bu geçici dönem içinde bu yolda alınan önlemler de kökleşmemiş, anlaşılmamış, eksik kalmış, belki de sorunu istenilen çözüm yoluna ulaştırmamış demek oluyor.

Bir toplumun huzura kavuşması gerçekte çok geniş bir anlam taşır. Fakat bugün ortada dolaşan huzur edebiyatı çok belirli bir kaç konu içinde kalıyor. Huzurdan söz edenler öncelikle siyasi bir af konusu üstünde duruyorlar. Bu konu üzerinde niçiniyle, nedeniyle durmak gerekirken, bazıları daha ileri giderek affın genel bir af kapsamı alması gerektiğini öne sürüyorlar. Derken ağalar, derken haklarında kovuşturma açılan görevliler, memurlar, derken 27 Mayısta işlerine son verilenler. Elbette ki bir toplumun yaşamında, geçmişte çıkarılan kanunların yönetim tasarruflarının, her dönemde doğruluğunu yanlışlığını bir daha düşünmek, günün gereksinmelerine uyup uymadıklarını araştırmak, aradan geçen zamanla yürürlükte kalmalarında yarar ya da zarar bulunup bulunmadığını ölçüp biçmek olumlu bir tutumdur. Kimin tarafından alınırsa

alınsın bütün kararların, çıkarılan kanunların kabullerini gerektiren koşullar değişecek olursa ille de yürürlükte kalmaları gerektiğini kimse savunmaz. Bu durumda 27 Mayıs hükümetinin aldığı kararlar, çıkardığı kanunlar da, doğuşlarını gerektiren koşulların değiştiği kanıtlanabilirse her zaman yenden gözden geçirilebilir.

Demek oluyor ki, sorun geçmişte alınan kararların değiştirilip değiştirilemeyeceği değildir. Sorun alınan kararların niçin neden hangi gereksinmelerle alındığını araştırmakta, o niçinlerin nedenlerin doğruluğunu yanlışlığını bir daha düşünmekte, sonra da o kararları doğuran koşulların giderek ne türlü değişikliklere uğradığını görüp, kararlara günün yeni koşullarına uyacak bir canlılık kazandırmak ya da gereksizse artık o kararları kimin aldığı düşünülmemeyerek, salt karar, salt kanun olarak ele alınmaları, karar olarak kanun olarak yürürlükte kalıp kalmamalarının araştırılmasıdır.

Bugün Türkiye’de bir huzursuzluk varsa bunun çözüm yolu sadece ağaların eski dokunulmazlıklarını kazanmaları, çeşitli görevliler hakkında açılan kovuşturmaların durdurulması, hükümlülerin af edilmesi değildir elbette. Bu konuların herbiri ayrı ayrı tartışılabilir, doğrulukları yanlışlıkları üzerinde düşünce yürütülebilir. Fakat bu konular toplu olarak «yurtta huzurun iadesi» gibi son derece geniş, hatta büyük bir sözün içinde öne sürüldü mü, o yurtta huzurun kurulması sadece bu redbirlerin alınmasına bağlı gösterildi mi, bu türlü çabalar olsa olsa 27 Mayısı doğuran huzursuzluğun unutulduğu anlamına gelir. Bu konular, bulunduğumuz ortamda particilik kavgalarının, didişmelerinin bir çözüm yoluna bağlanabilmesi açısından

ele alınabilir ancak. Yani çok partili hayatta huzurun sağlanması gibi, özelleştirilecek bir konu içinde görüşülüp tartışılabilir. Konunun böylelikle özelliği kabul edildikten sonra, bu alanda yapılmış haksızlıklar varsa, haksızlıkları anlaşıldıktan sonra düzeltilebilir.

Fakat yurttaki huzurun sağlanması denildi mi, toplumumuzda huzursuzluk yaratan bütün sorunları bir bütün olarak ele almak gerekir. O sorunlar sadece particiliğin sonuçları gibi özel bir toplumsal sorun olarak bırakılamaz. Onun yanında daha başka toplumsal, ekonomik, kültürel sorunların da toplumumuzda huzurun sağlanması için çözüm yoluna bağlanması gereği ortaya çıkar. Örneğin işsizlik, gıdasızlık, topraksızlık, okulsuzluk, pahalılık gibi daha yığınla sorunun huzura kavuşmamız için çözüm yolu beklediği görülür. Gene bunun yanında Ağaların sürülmesi hakkındaki kanunun değiştirilmesine gelinceye kadar, geçmişte değişik iktidarlar, değişik hükümetlerin çıkardığı, Anayasa'ya aykırı bir yığın baskı kanunun değiştirilmesinin hatırlanması gerektiği anlaşılır.

Şimdi bütün bu sorunlar dururken, görevliler hakkında açılmış 150.000 kovuşturmanın durdurulmasının kime, nasıl huzur sağlayabileceği kolay kolay anlaşılır bir durum değildir. Önce bu kovuşturmaların konuları nelerdir? Bu kovuşturmalar hangi kanun maddelerine dayanmaktadır? Zimmet, ihtilâs, irtikâp suçları hakkında açılan kovuşturmalar da bu arada durdurulacak mıdır?

Bakın yazının sonunda bunu kendi kendime soruyorum? Çünkü ortaya atılan bir 150.000 kovuşturma sözü var. Bu kovuşturmaların konuları bilinmedikçe benim gibi herkesin içinde bir kuşku

kalacaktır. Oysa bu dosyalar doğru dürüst görevlilerce incelenebilir, konularına göre bir karara bağlanabilir. İftira olmaktan öteye geçemiyenler hakkında kovuşturma kararı kaldırılabilceği gibi, geçmişte bir nüfuzlunun kanadı altında işlenmiş haksızlıklar ortaya çıkabilir, cezalandırılabilir. Fakat bütün kovuşturmaların bir kalemde kaldırılıvermesi kâr yerine zarar doğuracak, anılarımız arasında bir kuşkunun yaşamasını önleyemeyecektir.

Bu durum bile yeni bir huzursuzluğun doğmasına yol açacaktır. Hırsızlığın örtbas edilmesi ne türlü bir huzur sağlayabilir? Geçmişte hepimiz çevremizde büyüklerden birine dayanarak, çeşitli çıkarlar sağlayan kimseler gördük. Onlar bu davranışlarıyla geçmişte sadece huzursuzluk yarattı. 27 Mayıs asıl hazırlayan belki de ikinci üçüncü derece bir takım sorumsuz, gözü pek kimselerin çalıp çırpma, haksız çıkar sağlamaktaki pervasızlıkları, kendilerine hiçbir zaman hesap sorulamayacağına besledikleri güven oldu. Kovuşturmaların toptan durdurulması bu gibilerden başka kime huzur sağlayacak? Aksine halkın çok yakından tanıdığı bu kimselerin işledikleri suçların kapalı kalmasından doğacak huzursuzluktan çekinmeliyiz. Asıl giderilmesi gereken, asıl tehlikeli olan bu ikinci huzursuzluktur..

Vatan, 30 Aralık 1961

Gangster Nefreti

Gangster sözü bizim dilimizde yok. Biz bu sözü Amerikan filmlerinden belledik. Gangster den-di mi, o filmlerde gördüğümüz azılı haydutları hatırlıyoruz, gözümüzün önüne, banka soyan, zengin çocuklarını kaçırp büyük paralar koparan, boks maçlarında, at yarışlarında büyük hileler döndüren, eli tabancalı, otomobilli, asık yüzlü katı yürekli kabadayılar geliyor.

Tek tük olayların üzerinde durulmazsa bu türlü haydut tipi bizim toplumumuzun yabancısı. Biz daha çok, öteden beri dağa çıkan eşkiyaların adlarını duymuş, dağa çıkan eşkiya öyküleri dinlemiştir. Ama eşkiya ile gangster pek o kadar birbirinden uzak kimseler de değil. Olsa olsa ikisinin ortaya çıkmasında bir tarih ayrılığı var. Sanayileşmenin ilerlemesinden, büyük sermayenin bankacılığın doğuşundan sonra, gangster, ormanlarda gizlenmektense, atını bırakıp otomobille, belki de kendini ormanlardan daha güven altında bulduğu, kişinin kalabalığında dostunu düşmanını yitirdiği, gökdelenlerle kaplı büyük kentlere inen eşkiyanın ta kendisi.

Hepimiz türlü gangster fimleri görmüş, en azından bir o kadar eşkiya öyküsü dinlemiş ya da okumuşuzdur. Hatırlarsak bu öykülerin odak noktaları hep birbirine benzer. Bu odak nokta çokluk ikisinin de gözünü karartan öç alma, kin duygusudur. Dinlediğimiz eşkiya öykülerinde örneğin, bir delikanlının gurbetteyken yavuklusunu kaçırmışlardır. Bu olayı duyunca delikanlının yüreği kinle öç alma duygusuyla kabarır. Gurbetten döner dönmez silâhını kapar, dağa çıkar. Günün birinde candar-

manın eline düşünceye ya da candarma kurşunuyla can verinceye kadar, yavuklusunun kaçırıldığı çevreyi kasar kavurur.

Gangsterlerin en günahsız, öyküsünün başlangıcında işsizdir. Yaşamak kaygusuyla küçük bir suç işlemek zorunda kalır. Yakalanır, ceza görür. Hapiste daha azılı haydutlarla tanışır. Daha göz yıldırان soygun öyküleri dinler, soygun yolları öğrenir. Hapiste günü dolunca, dışarda yeniden işsizdir. Üstelik sabıkalı olduğu için iş bulması daha da güçtür. Çok geçmeden yüzüne bütün kapıların kapandığı bir adam olur. Bu kapılar yüzüne kapandıkça öfkesi kini artar. Çok geçmeden hapiste tanıdığı kimselerin arasına karışır. Niçinini, nedenini, haklı çarpışma yollarını düşünüp araştırmadan o yüzüne kapanan kapılara doğru atılır. İnsanlara, topluma bağlılığını, güven duygusunu, tıpkı eski eşkiyalar gibi yitirmiştir. Nefretle, kinle doludur. Vurur, vurur, kendisini polisin sıkıştırıp haklayacağı güne kadar, haklıyı haksızı, kabahatliyi kabahatsizi ayırmadan vurur.

Bizler sözüm ona toplumsal yaratıklarız. Yani, mutluluğunu, yararını bir toplum düzeninin korunmasında bulan kimseleriz. Ama bir yoklayalım kendimizi. Önümüzde yarattığımız koca bir eşkiya - gangster edebiyatı vardır. Bu edebiyatın öykülerini okurken gangster ya da eşkiya filmleri seyrederken kapıldığımız duygu, bir bakıma kendimizi hiçe saymaktır bizim. Bir aşk kırgınlığıyla dağa çıkan eşkiyanın duygularını daha öykünün başlangıcında bölüşür, benimseriz. Sonra o eşkiyanın başı bozuk bir anlayışla, kanunları hiçe sayıp adalet dağıtışını, dilediğini bağışlayıp dilediğini cezalandırmasını adeta hoş karşılarız. O ilkel davranışları, bunca toplum-

sal savaşlar, didinmelerle kurduğumuz toplumsal düzenimizden neredeyse üstün tutarız. Eşkiyanın ya da gangsterin sonu denilebilecek sahnelerle sayfaları, yüreğimiz ezilerek görür okuruz.

Her gangster filminde görülen bir sahne vardır ki kimsenin hoşuna gitmez. Gangster yakalandıktan sonra, papaz hücresinde kendisine öğüt vermeye gelir. Din adamı, son nefesini vermeden önce, gangsterin hak yoluna inanmasını, pişmanlık getirmesini sağlamaya çalışır. O sahnelerde sinema salonunda bir soruşturma yapılabilse, salonun en azından yüzde doksanının gangsterin suçluluğuna gerçekten inanmadığı ortaya çıkar belki de. Bu yüzdendir ki gangster filmleri çoklukla gençler arasında öykünme isteği uyandırır. Kadın seyirciler gangsteri çokluk orta çağ şövalyeleri ile karıştırır.

Son haftaların Necdet Elmas olayı da böyle bir öyküydü her bakımdan. Necdet Elmas'ın soygununu, kaçmasını, yakalanmasını, büyük küçük izlemeyinimiz kalmadı. Gazetelerde Necdet Elmas'la ilgili olarak çıkan haberlere bakılırsa, yaptığı soygun bir suç olmaktan çok, coşturucu bir film, yahut bu türlü bir kitap gibi karşılanmış görünüyor. Necdet Elmas'ın yakalanmasından sonra söyledikleri de gangsterlerin ötedenberi bilinen bütün söylediklerine uyuyor.

Necdet Elmas, otomobil hırsızı olmadığını, kendisine hırsızlık suçunun zorla kabul ettirildiğini, bu yüzden toplumdan intikam almak arzunu kapıldığını söyledi. «Parmağımın tetiğe her gidişinde orada toplumun parmağının da oynadığını duyuyordum. Çünkü bütün suçlu toplumdur,» diyor.

Bu çocukça sözlerine hak verilebilir mi onun? Hangi insan, bağlı olduğu toplum içinde çeşitli hak-

sızlıklarla karşılaşmamıştır? Bir bakıma insanın toplum içindeki hayatı bitmez tükenmez bir savaştır denilebilir. Ama bu savaşta çıkar yol, gayretkeş bir polise kızdıktan sonra eline bir sten tabanca geçirip, tabancayı biçare banka vaznedarına çevirmek değildir elbette. O banka veznedarı, ya da o bankada çalışan memurlardan biri, kendisine istediğini vermemekte diretecek olsaydı, Necdet Elmas tetiğe dokunmakla neyin intikamını neden, kimin intikamını kimden alacaktı? Nefret duygusu, intikam isteği, her zaman için olsa olsa bu derece rastgele, bu derece bilinçsiz bir yöne sürükler insanı.

Toplum içinde haksızlıklarla savaş insan tarihi boyunca süregelmıştır. Kuşku yok ki, toplumların daha düzenli, daha mutlu bir kıvama kavuşmaları için bundan sonra da sürüp gidecektir. Ama bu yolda ötedenberi süregelen savaşlarda asıl kahramanlar, hiç de intikam, nefret duygusuyla eline tabanca alanlar değildir. Toplum için savaşa atılanların yüreğinde yer eden duygu, intikam kin değil, aksine sevgi, insanlık aşkı, başkalarına yararlı olmak isteğidir. İnsanlık tarihi boyunca, sayısız bilim düşünce adamı, sanatçı, uğradıkları her türlü haksızlığa karşı Necdet Elmas'tan çok değişik bir yoldan direnmişler; hapislerde sürgünlerde kalmışlar, Necdet Elmas'inkine benzemez daha ne türlü polis baskılarıyla karşılaşmışlar, tavan aralarında aç sefil sürünmüşler, hiç bir çıkar gütmekten gördükleri haksızlıklarla savaşmışlardır. Güç olan, haklı olan bu türlü savaştır toplum içinde. Gerçek kahramanlık bu türlü kahramanlıktır. Her haksızlığa uğradığını sanan eline bir tabanca geçirip namlusunu sağa sola doğrultmaya kalksa, toplum gerçek-

ten nefret edilmesi gereken bir kurum olurdu o zaman.

Şu da var ki Necdet Elmas, kanunların kimliğini açıkça belirttiği bir gangster tipidir ancak. Toplum içinde yüreği kinle nefretle dolu olan yalnız gangsterler olsa kendilerini seçmek ayırmak da bu kadar kolay olurdu. Dikkat edilirse, yüreği gangster nefretiyle kabarmış kimselerle toplum içinde her işte her alanda karşılaşılır. Hayatta uğradıkları türlü yenilgiler, sindiremedikleri yene-medikleri kırgınlıklar, bağışlamak büyüklüğünü gösteremedikleri kabahatler yüzünden çok kişi yüreğinde bu türlü bir gangster nefretiyle aramızda yaşar. Kimi politikacıdır, kimi sanatçı, kimi memur, hatta kimi bilim adamı kılığında görünür. Ama yüreklerinde insanın her işte anlını ak eden, sevgiden, dayanışma duygusundan eser bulunmadığı için, çevrelerini tükenmez kinleri ile karartırlar. Zulmun, gericiliğin, toplumun gelişme hızını köstekliyen her türlü direnmelerin kaynağını bu gibilerin nefret duygusunda aramak gerekir.

Vatan, 9 Eylül 1961,

Yaya Çivileri

İnsanın gerçek değeri bilinmiyen bir toplumuz biz. Toplumumuzda insanın yeri, insanın önemi olmadum olası düşünülmemiş, anlaşılmamıştır.

Bu yüzdendir ki, yüz yıldan beri süre gelen batılılaşma çabalarımız bizi batılılaştıramamıştır. Ne kadar batılı olmak, ne kadar batılı görünmek istesek, batı uygarlığının temel taşı olan insana, batının verdiği değer, kafalarımızda, yüreklerimizde batılının verdiği önemle yer etmediği için batılı olamamışızdır.

Önce bu eksik bizim sanat-düşünce alanımızda görünür. Sonra da bunun yanı başında, bütün günlük işlerimizden tutun, belediye devlet hizmetlerimize kadar, toplum düzenimizi aksatan bir noksanlık olarak ortaya çıkar.

Bizim eski edebiyatımız, Divan edebiyatı olsun, halk edebiyatı olsun, söz edebiyatlarıdır. Eski edebiyatımızın her iki kolunda da itibar sözdendir. ki şairlerimiz, duygularını, düşüncelerini, çevrelerinde gördüklerini, kalıplaşmış mazmunlarla açıklamak zorundadırlar. Bu soyut kalıplar içinde yaşamdan kopmuş, sürdükleri yaşamla yazdıkları şiirler arasında bilinçli bir bağlantı kuramamışlardır.

Eski edebiyatımız içinde kişiliğe yer yoktur. Eski şairlerimiz, duygularını, düşüncelerini, çevrelemezrep olarak belirir. Bakî'den, Fuzulî'den konuşulurken, Bakî zevke düşkündür, Fuzulî üzgündür denilir. Ama Bakî'nin, Fuzulî'nin şiirlerini okurken, onların sevinçlerinin üzümlüklerinin nedenlerini kavramak güçtür. Bu tutumlarının derinlerine inemezsiniz. Birinin zevklerinin, öbürünün üzümlüklerinin kendinizde de doğup geliştiğini göremezsiniz; onlarla insan olarak birleşik yanımızı bulup, onları kişilikleriyle tanıyamazsınız. Her ikisinin de büyük birer şair olduğu tartışılmaz ama, her ikisinin de duygu, düşünce dünyası, kendi düşünce duygu dünyaları olmaktan çok, biçimsel bir edebiyatın

yarattığı soyut birer şiir dünyasıdır. İnsan duygu - düşüncesine yer vermiyen soyut bir edebiyat anlayışı, o büyük şairlerin iç dünyalarını, düşünce zenginliklerini, kendilerini birer insan sıcaklığı insan canlılığı ile tanımamız, sevmemizi sağlayacak gibi açıklamalarına engel olmuştur.

Bakî'nin Kanunî Sultan Süleyman için yazdığı bütün o ünlü kasidelerini, mersiyelerini hatırlıyalım. O kasideler, o mersiyeler, divan edebiyatının bilinen mazmunlarından örülüdür. Bakî Efendinin Kanunî için yazdıklarından, ne Kanunî Sultan Süleyman'ın büyüklüğü, ne de Bakî'nin onun ölümünden duyduğu acının, onun büyüklüğüne duyduğu hayranlığın özellikleri nedenleri üstüne doğru bir kanıya varılabilir. Bu acı, bu hayranlık öbür divan şairlerinin başka padişahlar için duydukları acılar, hayranlıklarla birleşir. O şiirlerde Bakî'nin, konusuyla kişisel bağlantısı yok denilecek kadar önemsizdir. Mersiyesini okurken Bakî'nin söz sanatındaki hünerine hayran oluruz ama, Kanunî Sultan Süleyman'ın ölümüne ağlayamayız.

Bizim yüz yıldır batılılaşmak, insansı bir edebiyat kurmak yolundaki çabalarımız, eski edebiyatımızın bu insansız tutumunun, biçimciliğinin etkisinden hâlâ da kurtulamamıştır. Tanzimat şairlerinin alafrangalığında, bu etki, hem doğulu hem batılı bir edebiyat anlayışının ortaya çıkışı olarak görünür. Günümüzde de, çıkan dergileri dikkatle karıştırırsak, bir duygu düşünce bütününe varmak tasasından çok, hoş gidecek söz kalabalığına önem veren şiirlerin bolluğu ile karşılaşırız.

Bizim yüz yıllık yeni edebiyatımız içinde, toplumumuzun özelliklerini, halkımızın insan olarak cevherini, kendi kendimizi tanımamıza hizmet eden

şairlerimiz, yazarlarımız sayılıdır. Bu türlü sanatçılarımız da, henüz kendimizi bulmaktan çok, batılı ustaların bulduklarını kendimize uygulamak evresini aşamamıştır. Romancılarımız, henüz batılı romancıların görüş açısından, kendi çevremizde olan biteni yinelerler. Şairlerimizin duygu düşünce dünyası, batılı ustalarının dünyalarıyla sınırlanmıştır.

Edebiyatımızın yanında, bugünkü sinemamızın tiyatromuzun durumu, bu açıdan daha da geridir bizim. Geçmiş yarım yüz yıla yaklaşan sinemamız, perdesinde henüz bizim diyebileceğimiz canlı tek kişi yaratamamıştır. Sinemamızın geriliğinin nedeni budur. İkinci üçüncü derece denilebilecek bir batı filminde gördüğünüz insanları hatırlayın, bir de bizim filmlerimizde gördüğünüz insanları. Bir İtalyan filminde gördüğünüz kimse, önce sizin yaşadığına kendinizi kaptırdığınız, perdede izlediğiniz öyküsü boyunca onunla birlikte sevinip dertlendiğiniz biri, sonra da İtalyan'dır. Konuştuğu sözlerde katıldığımız gerçekler vardır. Bizim filmlerimizde ise iyi-kötü diye kümelenendirilen kişiler vardır, iyiler iyi bilinen, kötüler kötü bilinen sözler ederler. Bu sözler filmde filme değişmeden kalır. Oyuncular, her sahnede tek tek fotoğraf çektirir gibidirler, sanki bütün gayretleri gözlerini kırptırmadan objektife bakmaktır.

Tiyatrolarımızda çoğu yabancı yazarların oyunları oynanır. Tiyatrodan beklenen, oyunla seyirci arasında bir bağlantı kurmaktır. Bu açıdan ele alınırsa, bizde dilimize çevrilen oyunların seçilmesinde, oyunun halkımıza ne söyleyeceği, seyircimizle ne türlü bir bağlantısı bulunduğu, gibi bir ölçü yerleşmemiştir. Tiyatro yönetenlerin çoğu böyle bir ölçüye bağlanmak gereğini duymadıkları gibi, se-

yircimiz de tiyatroya giderken göreceği oyunla kendi yaşayışı arasında bir yakınlık kurmak alışkanlığında değildir. Yine bu yüzdendir ki, tiyatronun toplumumuzda gördüğü iş, gördüğü hizmet, tiyatrodan gerçekte beklenen iş, beklenen hizmet değildir; bundan ötürü de henüz bizim diyebileceğimiz bir tiyatromuz yoktur.

Sözü böyle edebiyattan, sinemadan, tiyatrodan açarak şu sonuca varmak istiyorum: İnsanlaşmış bir sanatı bulunmayan bir toplumda, insanın değeri gereği gibi anlaşılamaz. İnsanın duygularını düşüncelerini bütünüyle yansıtan bir sanat anlayışı bir toplumda kesin olarak yerleşmedikçe, o toplumda bütün öbür hizmetlerin insan mutluluğuna yararına işlemesi olmayacak bir iştir.

Sanat, insana insanlığını öğretir. İnsanın insana olan yakınlığını açıklar, insana insanı sevdirebilir. Bu yoldan kişinin, bireyin değerini düşüncelere yüreklere yerleştirir.

Bir kimse, doktor, avukat, hakim, devlet adamı, kunduracı, kısacası ne iş görürse görsün, gerekli sanat eğitiminden yoksunsa, gördüğü işin önemini kavrayamaz. Bir hastasının hastalığına gereken önemi vermesi, doktorun ancak kendini o hasta ile birlikte hasta bilmesi ile sağlanabilir. Bir hakim, sanat eğitimi varsa bir tutukluluk kararını, sanığın uğrıyacağı mutsuzluğu, üzüntüyü kendisi ceza evinde kalacakmış gibi duyarak düşünerek imzalar. Bir kunduracı, yapacağı ayakkabının dış görünüşünden çok, müşterisinin ayağını sıkmamasına önem verir. Devlet adamı, bütün kararlarında, vatandaşlarının mutluluğunu arttırmak, hayat yüklerini hafifletmek, yaşayışlarını daha güzel, daha düzenli duruma ulaştırmakla kendini bağlı görür.

Toplumumuzda bu gün için, bütün sanat-meslek hizmetlerimizin politika hayatımızın, toplum kurumlarımızın işlemede, istenilen yarar, istenilen olgunluk sağlanamıyorsa, bunun nedenini birey olarak sanat eğitimimizin noksanlığına bağlamak yanlış olmaz.

Gelin bütün bu söylediklerimden sonra önemsiz gibi görünen küçük bir nokta üzerinde duralım. Bizim o yeni açılan, koca koca asfalt caddelerimizin yaya çivileri hâlâ neden eksiktir dersiniz?

Yol, toplu yaşamının doğurduğu bir gereksinmeyi karşılamak için yapılır. Yol yaptırmaktan maksat, insanların gitmek istedikleri yere, güvenle, çabuklukla, rahatça gidip gelmelerini sağlamaktır. Bir yolun, güzelliğinde gerekli oluşunda tek ölçü, yapıldığı toplumda yaşayanlara sağladığı bu türlü yararların ortalamasıdır. Bu açıdan ele alınınca, bir kentte yollar yaptıran kimsenin o kentte oturanların kentin bir ucundan öbür ucuna güvenle, çabuklukla, gidip gelmelerini düşünüyorsa, öncelikle o yolun bir kaldırımından karşı kaldırımına güvenle, çabuklukla geçebilmelerini düşünmesi gerekir. İnsana değer veren, toplum önünde sorumluluk duyan bir kafada bu iki hizmet birbirinden ayrı düşünülemez. Böyle bir kafada, vatandaşın kentin bir ucundan bir ucuna güvenle gidip gelmesi ile sokakta karşıdan karşıya geçmesi bir bütündür.

İstanbul'un milyonlar harcanarak yeni açılan caddelerinde, üç beş kuruşluk yaya çivilerinin unutulmuş olması, gerçekte o yolların yaptıranların nasıl bir düşünceyle bu ülkeyi yönettiklerini açıklar. Şöyle bir düşününce, o yolları yaptıranların dönemindeki yaşayışımızla, o yollarda karşıdan karşıya

ürkerek, telâşlanarak, korkarak yüreğimiz ağzımızda geçişimiz arasında bir benzerlik vardır.

Elbetteki bunun gibi, daha sokakta yürüyüşümüzün güven altına alınmadığı, mahkemelerin bir iş kazasında, kolunu, gözünü kaybeden kimseye üç aylık ev kirasını karşılayacak kadar zarar ödeneği hükmettiği, bir toplumda kurulmaya çalışılan demokraside, insanın en doğal en kutsal hakları açık arttırmalı bir pazarlık konusu olur.

(*Vatan*, 14 nisan 1961)

Çirkinleşen İstanbul

Kaldırımsız kent olur mu? İstanbul'u dolaştıkça «olur» demeniz gerekiyor. Sağlığınıza yararlıdır diye evinizden işinize kadar yürümek isterseniz yürüyebilecek kaldırım bulamazsınız. Olan kaldırımları da koca koca Amerikan arabaları kaplamıştır. İyi ama, o arabaları yapan Amerika'da kaldırımların üstünde durmaz ki o arabalar. Araba yapan ülkeler, kimsenin yolunu kesmeden onları bırakacağı, koruyacağı yeri düşünüyor önce. Caddeleri geniş tutuyor; büyük yapıları garaj yapmak zorunda bırakıyor. O ülkelerde biri çıkıp da arabasını, yaya-
ların, çocukların hakkı olan kaldırıma bıraksın bırakabilirse. Trafik gelip görünceye kadar halk bilir o arabayı ne yapacağını...

Sonra, ne biçim kaldırım o olan kaldırımlar

da? Belediye bir sokağı genişletmek mi istiyor? İlk iş kaldırımlarını daraltıyor. Yeni açtığı yolları geniş tutmak istiyorsa kaldırımsız döşüyor gitsin. İşte yeni düzenlenen Karaköy Alanı. O yeni kafeterya önünden Perşembepazarı'na doğru yürümek isterseniz omuzunuz duvara sürünür. Meclisi Mebusan Caddesi Tophaneden Karaköye kadar hâlâ kaldırımsızdır. Kaldırımlarda park eden otomobiller yüzünden halk İstanbul'da caddelerin ortasından yürür, caddeleri dolduran araçlar arasında, köy sokaklarında beygirlerin sığırların ayakları altında kaçışan tavuklar gibi dolaşır.

Nasıl bulup da yürüdüğünüz bir kaldırım barksınız birdenbire ayaklarınız altında çukurlaşıverir, önünden geçtiğiniz apartmanın garajına iner. Sık sık yapı alanlarını aşan tahta perdeler keser önünüzü. Sokak ortalarında kum yığınları, tuğla yığınları ile karşılaşır, yaydıkları çamurdan nereye basacağınızı şaşırırsınız. Kaldırımlar kamu malıdır. Kanunların, yönetmeliklerin yasakladığı işlerdir hepbunlar. Yasakladığı işlerdir ama, gören kim? Aldıran kim?

Bundan elli yıl, yüz yıl önce, at, eşek, atlı araba neyse, günümüzde odur otomobil! İstanbullunun atı, landonu vardı yüz yıl önce. Namık Kemal, evinden tiyatroya atla giderdi. Eski İstanbul, atla landonla oraya buraya gidilen bir İstanbul'du. Sokakları, caddeleri ona göreydi. Her evin bir avlusu, bir ahır vardı. Kimse kaldırımın üstüne bırakmazdı atını, landonunu. Bugünkü İstanbul'un sokaklarında yüz yıl öncesinin insan sayısı kadar araç dolaşıyor neredeyse. Hem de hangi sokaklarda? Yüzde altmışı yüz yıl önce açılmış sokaklarda. Şu son yirmi yıldır, kentin her yanında, yıkılan eski

yapıların yerinde en ucuzu milyonluk yapılar yükseliyor. Eski kadastro, eski plân üstüne, sokakları bir adım içeri almadan yapıyor hep bu yapılar. İşte İstiklâl Caddesi... Son yıllarda en azından sağındaki solundaki yapıların yarısı yenilendi, bir adım genişlemedi cadde. Kentin büyüüşü, araç sayısının artışı bu kadar açıkken, bu milyonların en yakın gelecekte yıkılmak zorunda kalacağını kimse umursamıyor.

Bir raslantı değil kaldırımların bu kepaze duruma gelişi, İstanbul'un böyle sahipsiz kalışı. Milyonların yaşadığı, tarihin yarattığı bir kenti, her nasılsa ele geçirenlerin marifeti. Düne saygısız, yarına sağır, kör bir vurguncu azınlığının, onların ege-men olduğu düzenin, halka da, geçmişe geleceğe de meydan okurcasına kendi çıkarlarını yürüttüğünü ortaya seriyor bu görünüş. Gün onların günü. Köhne yapılarını bir karış içeri almadan değerlendirirler. Garaja yer ayıramazlar. Kaldırımları, bozar indirir, otomobilleri, tahta perdeleri, çamur yağlarıyla kaplarlar. Birinci katı çıktıktan sonra ikinci katta çirkin çıkıntılarla sokakların güneşini keserler. Uydurma yapılarıyla diledikleri gibi çirkinleştirebilirler İstanbul'u!

Nedir o tabelaların, reklâm levhalarının çirkinliği? Utrillo tablolarında, Paris'e tabelâlarının kattığı güzelliği şiirleştirir. Afiş kulelerinin, renkli tentelerinin, sanatçı elinden çıkmış yazıların bir katkısı vardır Paris'in güzelliğine. Bizde sonradan görmelerin keseleri doldukça, İstanbul'un orasına burasına saplanan, direklerine asılan reklâmların çirkinliği artıyor. Çiğ renkler, iri kaba yazılar doluruyor sokakları. Üstelik işyerlerinin kapılarından fırlayıp, gözünüze sokulurcasına caddelere uzanı-

yor bu acayıplikler. Bunları gördükçe çinilerin, nakışların sade renklerini, çizgilerini, sessizliğini yaratanların geçmişte bizler olduğuna nasıl inanır insan?

İstiklâl Caddesinden Şişli Alanına kadar yürüyün. Halktan biri olarak kaldırımda oturup dinleneceğiniz ucuz bir kahve, bir pastahane kalmamıştır artık. Kanun yoluyla faizcilik yapan bankalar tutmuştur iki yanı. Ev eşyası satan mağazalar, gör-güsüz yeni zenginlerin zevklerine uygun, püskül-lü yaldızlı, alacalı bulacalı koltukları, yemek oda-sı takımları ile doldurmuşlardır vitrinlerini.

Daha geçenlerde, İstanbul'un kolera korkusu ile titrediği günlerde, Sağlık Müdürlüğü'nün önün-den geçerken iki odacının, Müdürlüğün paspaslarını çıkarıp sokağa yaydıklarını gördüm. Yıllardır İstanbul'un belli başlı ana caddelerinde gece gündüz karşılaşp da Belediye nasıl göz yumuyor diye şaştığım bir görünüş bu benim. Bu olayla da karşılaştıktan sonra, Sağlık Müdürlüğünün paspas-larının tozunu sokağın havasına karıştırmaktan çekinmediği bir kentte, öbür ana caddelerde bu işi yapan kapıcıları nasıl suçlu tutayım? En bakımlı semtlerde çöp bidonları kapıların önünde dizili durur. Geçerken, o bidonların içinden kediler sıçrar önünüze.

Trafik düzeni rezalettir günden güne. En sıkışık saatlerde bir atlı arabanın ardına takılır yetmiş kişilik otobüsler. Dolmuş şoförü yolun beğendiği yerinde durur. Tophaneden Galatasaray'a mı çıkacaksınız, Köprü'den Sirkeci'ye mi döneceksiniz? En azından ters yöne yarım kilometre gider geri dönersiniz. Biz mi yapıyoruz bu arabaları da bu kadar kolay eskitiyoruz? Biz mi üretiyoruz yaktığımız

bütün akaryakıtı? Trafik yükü yol kısaltıkça azalır. Yolunuz değilken yukarı giden arabalarla gider sonra aşağıya dönersiniz, hem gidiş hem geliş yolunu boş yere doldurursunuz. Trafik memuru önce yayaların korkularını gidermek, güvenlerini sağlamakla görevlidir. Süren insan olduğu için otomobile yol verecektir. Sokaktaki elleri dolu insanı, çocuklu kadınları hiç görmez sanki, durmadan otomobillere yol verir. Yeni zenginlerin şımarık çocukları ekzozlarını söker, en işlek caddelerde hızla, patırdı ile araba sürerler. Susar trafik memuru. Susmasın da ne yapsın, kendini yasalar üstünde sayan bu şımarıklara?

Sözü uzatmam neye yarar? Kısaca varmak istediğim sonuç şu: Haksız kazançların alıp yürüdüğü İkinci Dünya Savaşından bu yana, hele çok partili döneme girdiğimiz yıllardan bugüne, biz bu duruma soktuk, biz yarattık bu karmakarışık İstanbul'u. İşçi Sigortalarının parasını başkalarının yararına harcayıp, gecekondularla biz kuşattık bu kenti. Eskinin doğa ile uyuşan, özgün, üslûp bütünlüğü gösteren yapılarını yakıp, yerine yabancı, öykünme, yaratıcılıktan yoksun yapılar dikerek çirkinleştirdik.

Topraklarımız üstünde eski uygarlıkların kentlerini, Efes'i Bergama'yı gezerken nedir gördüğümüz anladığımız? Nedir hayranlığımızı çeken? Hâlâ niye geziyoruz, neden dünyanın dört köşesinden görmeğe geliyorlar o kentleri?

Yarattığı kent, en açık tanıtılar bir toplumun uygarlık çizgisini. Efes, Bergama'nın kalıntıları, caddeleri, kitaplıkları, tiyatroları, su bentleri, jimnazyumları ile ulaştıkları uygarlığı serer gözler önüne. Bugün de ileri ülkelerin kentleri, temizlik-

leri, geometrik kuruluşları, estetik yapıları ile dikkati çeker ilk bakışta. Birkaç gün sokaklarında dolaştık mı, insan haklarına saygılı bir anlayışı, insanın yaşayışını güzelleştirmek, rahatlaştırmak amacı güden bir düşünceyi tanıtılar bize. Biz geri kalmış ülkelerin insanlarını özlemle duygulandırır.

Bizim toplumsal düzenimizin, demokrasimizin ne olduğunu, hangi çizgiye vardığını anlamak için kitaplar karıştırmamız gerekmez. Yarım günlüğüne İstanbul'u gezmek, Türkiye'yi kimlerin yönettiğini, kimlerin egemen olup kimlerin boyun eğdiğini hiç bir sansürün yasaklayamayacağı, hiçbir yargı organının hüküm giydiremeyeceği biçimde açıklar anlayana.

Cumhuriyet, 27 aralık 1970

Küçük Şeyler

Bu yakınlarda Cumhuriyet'in birinci sayfasında yer alan fotoğraflı bir haberi okuduğum gündən beri unutamıyorum: 70 belediye otobüsü, fren lâstiği olmadığı için servisten kaldırılıp garaja çekilmiş! Tam bize yakışan, bizi yansıtan bir olay... Alt yanı beşer liralık fren lâstiği! Kim uğraşacak bu kadarcık «küçük bir şey» ile! Koca koca masaların başında oturan sorumluları gözümün önüne getirmeye çalışıyorum. Kimi omuz silkiyor, kimi dudak büküyor, kimi elinin tersini şöyle hafiften ge-

riye doğru sallayıveriyor: «Hadi efendim! Fren lâstiği ile de ben mi uğraşacağım yani?» Adam haklı! Biz böyle «küçük şeylerle», «kıvır zıvırla» uğraşacak insanlar mıyız?! Biz, Boğaz Köprüsü yaparız, yapsak yapsak! Çevre yolları yaparız. Ya da haberin sonundaki gibi Almanya'ya her biri 400.000 lira değerinde 200 otobüs daha ısmarlarız... Sonra Başbakanların katıldığı törenlerle, İstanbul girişinde o otobüsleri karşılarız. Onların da gün gelir fren lâstikleri aşınır, garaja çeker, üç beş ay dinlendiririz. Memleketin bunca ana sorunu dururken üstünde durulacak konu mu bu? Hatta bu anlayış öylesine güçlü, öylesine kökleşmiş ki, bu satırları yazarken baskısını duyuyorum üstümde. Belki de bazı okuyucular bile yazımın girişini okurken, bilmeden bu anlayıştan yana çıkıyorlar, yazacak başka bir şey mi bulamadın gibilerden dudak büküyorlar bana...

Evet, küçük şeyler bunlar. Ama gün gelince başımıza büyük dertler açan, üstünde durmaya değer vermediğimiz hep bu türlü küçük şeylerdir bizim. Diyelim ki yazı yazıyoruz. Noktalama kuralları küçük şeylerdir. Nedir ki aldırış etmeyiz çoğunlukla. Sözünü ettiğimiz düşünceleri önemli görürüz. O önemli düşüncelerin yanında, tümcelerimizin virgülü eksik olmuş, fazla olmuş, aceleye gelmiş, ne çıkar? Ama bir de o düşünceleri gerçekten sindirmiş bilginlerin, bilge kişilerin tutumuna bir bakın. Şaşılacak bir alçak gönüllülükle, görüşlerini, düşüncelerini geriye iter görünür, yazılarında en küçük bir noktalama yanlışı bulunmamasına dikkat ederler. Çünkü bildiklerini ayrıntılarıyla bilir, küçük bir virgül yanlısının söylediklerini amacından saptıracağını önceden görürler.

Hastanelerimize bir bakın. Doktorlarımız en güç ameliyatların üstesinden gelirler. Kalp aktarırlar, beyin onarırlar. Gelgelelim, onlar ameliyat salonundan gülerek çıksalar da, ameliyat ettikleri hasta üç beş gün sonra ölür, Neden? Çünkü o ameliyat salonunu, ameliyattan önce, susuz, kanalizasyonsuz gecekondularından birinde oturan, bir odacı, ağzını burnunu kapamadan, gereken temizlik koşullarına uymadan temizlemiştir! Bir de filmlerde gördüğünüz ameliyatları ansıyın. Durmadan küçük şeylere uymakla uğraşır o gördüğünüz doktorlarla hemşireler. Eldivenler, makaslar durmadan temizlenir. Ağızlar örtülür. Mikroptan arınmamış **tek nesne bırakılmaz o ameliyathanede.** Çünkü işini bilen doktor, ameliyat sonucundan çok, solugundan hastanın organına karışacak gözle görünmez bir mikrobun başarısını yok edeceğini de bilir.

Düşünce çabalarımızda da aksayan bu türlü küçük şeylerdir bizim. Küçük şeylere olan vurdumduymazlığımızı gördükçe, hep Namık Kemal'in üzüntülerini ansırım. Namık Kemal'in çok yönlü, canlı, ilginç bir yaşam hikâyesi var. Yaşamını okudukça, sever, sayar, yaklaştığınızı duyarsınız kişiliğine. Kişiliğinin belki de en göze çarpan yanı, hiç bir şeyi boşlamayışı; küçük büyük her işle coşku ile ilgilenişi. Gazeteci olarak, İbret'i çıkardığı yıllarda, konunun büyüğü küçüğü yoktur. Namık Kemal için. Bir yandan vatan sorunları, vatandaşlık hakları ile uğraşırken bir yandan da İstanbul'un kent sorunları ile uğraşır. Midilli Mutasarrıfı olduğu yıllarda da tutumu bu gazeteci kişiliğine uyar onun. «Ben Namık Kemal'im, koskoca vatan şairiyim, özgürlük savaşçısıyım» deyip de kasılmaz hiç bir zaman. Mutasarrıflık işlerine dalar, iyice kap-

tırır kendini. Kaçakçılarla, gümrük ayrıcalıklarıyla uğraşır, saraya sayfalar dolusu raporlar yazar. Mektuplarında ise yaşadığı dönemin her türlü olayı ile ilgili olduğu daha açık görünür onun. Yeni yayınları izler, ilk şiirini okuduğu yetenekli bir şaire hemen sahip çıkar. v.b.

Namık Kemal'den günümüze doğru basınımların gelişmesini gözden geçirirsek görürüz ki, zamanla konular uzmanlıklar arasında bölüşülür. Namık Kemal'in tek başına kalem oynattığı alanlarda başyazarlar, fıkra yazarları, sanat eleştircileri yetişir. Elbet de doğru bir tutumdur bu. Fakat nedir ki bu doğru tutum giderek yanlış bir sonuç doğurur. Bir önem sıralaması, büyük - küçük ayrımı yaratır kanılarda. Sanki, mecliste konuşulan bir kanun üstüne söz etmek önemlidir, büyük sorundur da, salgın hastalıkların önlenmesi, bir şiir kitabının yayınlanması önemsizdir gibi...

1960'tan sonra, toplumumuzu saran özgürlük coşkunuğu, her alanda olduğu gibi, bu, az yukarıda değindiğim türlü sorunlarımızın sıralanmasında da etkilerini gösterir. Büyük küçük, bilenimiz bilmeyenimiz, hep beraber, büyük düşünce sorunları, kuramsal akımlarla ilgilenmeye kalkarız. Küçük dediğimiz sorunlar her gün biraz daha önemini yitirir. Basınımda okuyucu mektupları köşelerine kadar iner. Hatta bazen bu köşelerde bile okuyucuların, karşılaştıkları küçük sorunları bir yana bırakıp, genel düşünce tartışmalarına katıldıkları görülür.

Gelgelelim olmuyor işte! Bir dönem geliyor, küçük şeyleri unutmanın, çözümlememenin acısı iyice büyümüş olarak çıkıyor karşımıza. Beş lira-lık bir fren lâstiğinin yarım milyonluk otobüsü iş-

leyemez duruma getirmesi, ya da bir hastabakıcının soluğundan kaçan gözle görünmez bir mikrobun bir hastayı öldürmesi gibi, duyuruyor gücünü, önemsenmesi gerektiğini. Bakıyorsunuz ki sokakta karşıdan karşıya geçmesini öğrenememiş bir toplumda, çağdaş toplumsal kurumların kavranılmasının, uygulanabilmesinin olanağı yoktur. Biraz kar yağsa fırında ekmek bırakmayan, otobüse binecek olsa yaşlıları, çocuklu kadınları dirsekleyen, otomobil sahibi olunca yayalara hak tanımayan insanlara, eşitlikten kardeşlikten söz etmek boşuna oluyor. Küçük şeylerin üzerinde durmadığımız içindir ki, sinemamızda, radyolarımızda, evlerimizi dayayıp döşememizde, belediyeciliğimizde bir beğeni düşüklüğü, bir bayağılık yaygınlaşıp kökleşiyor. Küçükten küçüğe başlayan bir yağmacılık gittikçe büyüyor, genelleşiyor. Sonra bu bayağılık, bu soygun hoşgörüsü insanlarımızın tüm davranışlarına bulaşıyor; kabalık, kırıcılık, acımasızlık, sertlik olarak karşımıza çıkıyor. Örnekleri sayılamayacak kadar çok!

Bunun içindir ki şimdi bizlere düşen, geçirdiğimiz bütün deneylerden sonra, her şeye yeniden, baştan başlamak; Namık Kemal gibi, önemli önemsiz, büyük küçük demeden bütün yurt, dünya sorunlarıyla tüm olarak ilgilenmek.

Şunu da unutmamalı ki, küçük şeyler birleştiricidir. Örneğin kent yollarının düzgün olması, otobüslerinin düzenli çalışması, su, elektrik sorunu, hastanelerin temizliği, trafik kurallarına uyulması, ulusal bir sanat eserinin başarısı, sağcı olsun solcu olsun bütün vatandaşları amaçta birleştirir. Bu birleşme giderek bir hoşgörü yaratır vatandaşlar arasında. Sırasında ayrı siyasi kamplarda birbirlerinin karşısına çıksalar da, yabancı tutmaz, düşman

görmezler birbirlerini. O büyük saydıkları şeyleri de, bir düşünce tartışmasının gerektirdiği özgürlük, karşılıklı saygı havası içinde çözebilecek olgunluğa erişirler. Bu olgunluğa erişen toplumlar ise her türlü sarsıntıları en az zararla atlattılar.

(*Cumhuriyet*, 13 Şubat 1973)

Yaşlı Gözler

Genel olarak duygulu insanlarız biz. Davranışlarında duygularına bağlı kalmaktan kurtulamayan insanlarız. Akıl, mantık, bilgiyle, düşünerek tartışarak doğru dürüst bir karara varmamız, davranışlarımızı düzenlememiz gereken yerlerde, çoklukla bakıyorsunuz, ya kızıyor, bağırıyor çağırıyor sertliklere başvuruyoruz; ya ölçüyü aşan sevinçlere kapılıyoruz, ya da ulu orta ağlıyoruz.

Dikkat edilirse, toplum olarak, kararlarımızda, beğenilerimizde, birbirimizle olan bağlantılarımızda hep bu türlü duygululuklar güdüyor bizi. Bu yüzden demokrasimize, sanatımıza, düşünce hayatımıza, sosyal bağlantılarımıza biçim veren de yine bu türlü duygululuklarımız oluyor.

Kötü bir şey midir duygululuk aslında? Değildir elbet. Sevmek, sevinmek, öfkelenmek, korkmak, üzölmek, başkalarının derdini dert edinmek, içtenlik gibi duygular, insana özgü, insanı insan eden davranışlardır. Ama bu davranışların her bi-

ri, yerine, sırasına, adamına göre değişen, nesnel bir değeri olmayan, bu yüzden toplumsal bağlantılarda, ölçü olarak üstünde durulmaması kişisel kalması gereken tutumlardır.

Duygululuk olsa olsa akılla bağdaştığı, aklın kontrolunda kaldığı ölçüde bir değer taşır. İnsan, akıyla bilimleri yaratmış, bilimlerle de yetinmeyerek, onun yanına sanatı katmış, bilimlerin sanatların geçirdikleri ilerlemelerin yardımıyla edindiği bilinçle, duygularına ilkel çağlarından günümüze kadar durmadan değişen, gelişen bir yön vermesini başarmıştır. Bu açıdan, ilk ağ insanını duygulandıran bir durumla, günümüzün insanını duygulandıran durum birbirinden ayrıdır. Çünkü aradan geçen yüzyıllar içinde, bilimlerin, sanatın o durumları açıklamaları değişmiştir. İlk ağın insanı kendisini duygulandıran durumu çağının sağladığı bilgiler, günümüzün insanı da bu türlü bir durumu kendi çağının sağladığı bilgilerle anlamlandıracaktır. Bunun içindir ki örneğin ilk ağ insanını korkutan gk gürültüsü gibi bir olay, günümüzün insanına doğal bir fizik olayı olarak görünür. Bunun gibi, Esir ticareti gibi, kölelik gibi, gladiyatr oyunlarında insanların aslanlara paralattırılması gibi, geçmiş çağların insanlarının hoş gördüğü, sırasında eğlenerek seyrine gittiği işler, insan hakları üstüne günümüzün bilincine varmış bir insana iğrenç, yüz kızartıcı gelir.

Günümüzde yaşıyan aydın bir kimse ile bilgisiz bir kimse arasındaki duygulanma ayrılığı da böyledir. Çağımızın bilim sanat kültürü ile yetişmiş bir insanını duygulandıran olaylarla, kafaca geri kalmış bir insanını duygulandıran olaylar eş değildir. Örneğin bilgisi kıt bir kimseyi ağlatan bir ro-

man, bir film, aydın bir kişiye, okunması görülmesi dayanılamayacak kadar kötü, basit, gülünç gelebilir. Yine böyle bilgisiz kalabalıkları sürükleyen coşturan siyasal bir konuşmayı, bakarsınız o aydın kişi, güldürücü bir lâf ebeliği, bilgi yanlışlarıyla dolu bu yüzden de halkı yanıltan bir gevezelik bulur.

Demek oluyor ki duygululuk, duygulanmanın bilgi durumuna, aklın olaylara verdiği anlama göre beliren bir tepkidir. Bilgi dereceleri, bu yüzden de karşılaştıkları olayları açıklama yolları, birbirinden ayrı kişilerin, duygulanma dereceleri ile duygulanmaktaki tutumları da birbirinden ayrıdır. Duygulanmanın bu kişiye bağlı durumundan ötürüdür ki, toplum içinde kişilerin sorumlulukları söz konusu olunca, duygularıyla değil akıllarıyla yaptıkları üzerinde durulur. Bazı durumlarda duygululuk, olsa olsa suç işliyenler için hafifletici sebep olarak göz önünde tutulur. Örneğin, sevdiği, kıskandığı kadını öldüren âşık haklı görülmez, cezalandırılır. Kaatilin sevdiği kadını öldürmesinden sonra karakolda döktüğü göz yaşları, hakkında verilecek cezayı değiştirmez.

Batı uygarlığının başlıca özelliklerinden biri duygudan çok akla dayanmasıdır. Bizim batılı bir toplum olamayışımızın başta gelen eksikliğini bu noktada aramak gerekiyor. Batı'nının akılla değerlendirdiği, duygulanmayı bir yana bırakarak bilimle çözüm yolu aradığı olayları biz hemen bir kalp sorununu durumuna sokuyoruz.

Öte yandan uygarlığın gereklerinden biri de, duygularını saklamasını bilmektir. Uygar kişi, acılarını, sevinçlerini kendine saklar. Başkalarını dertleriyle üzmekten, taşkınlıklarıyla rahatsız etmekten

kaçınır. Sadece kendine ait bildiği duygularını hemen açığa vurmaz. Akıl yoluyla haksız çıkacağı bir konuda, duygu yoluyla haklı çıkmaya çalışmaz. Hele başkalarını kendisine acındırmayı, başkalarının duygularından yararlanmayı küçüklük sayar.

Biz, her türlü duygunun hoş karşıyoruz. Duygunun üstün bir değer ölçüsüyümüş gibi kabulleniyoruz. Oysaki duygu süresizdir. Gün geçmeden yerini başka bir duyguya bırakır. Bu yüzden duygularımızla vardığımız kararlar, örneğin öfkeyle yaptığımız bir iş, soğukkanlılıkla düşünülünce yanlış çıkıyor. Sonra da pişmanlık duygusunun karıştığı bir davranışla, daha yanlış yoldan hatamızı düzeltmeye kalkıyoruz.

Duygunun karışmadığı yargılarımız hemen hemen yoktur bizim. Musiki beğenimizi alın, söylediği şarkıyı notasından doğru dürüst okuyacağı yerde, içlenerek, şurasına burasına ah, of, karıştırarak okuyan ses sanatçısını baş tacı ederiz. Musiki bilgisine değer versek ayıplamamız gereken bu davranışı marifet sayarız.

Tiyatrodan söz açıldıkça hep işitmişsinizdir. Sahnede rolü düştüğü zaman ağlayan bir sanatçıyı öğerken, o kadar güzel oynadı ki gerçekten ağladı, derler. Oysaki sahne sanatçısından beklenen sahnede gerçekten ağlaması değil, ağlar görünmesidir. Gerçekten ağlayıp ağlamaması başarısına hiç bir şey katmamak gerekir. Fakat bizde sanatçı gerçekten ağlar, bir de gerçekten ağladığını seyirciye açıkça belli ederse, salondaki bütün kalpler yumuşar; o sanatçının oyunundaki bütün kusurlar gözden silinir.

Bir kitaptan, bir filminden söz açıldığı zaman, kullanılan ölçü çokluk, dayanamadım ağladım

bizde. Bir kitap üstüne dayanamadım ağladım demek kime ne ölçü olur? Bir kitap üstüne konuşandan beklenen okuduğu kitabın özelliklerini, değerini, sanat bilgisine dayanarak açıklamasıdır. Dinleyenler ancak bu yoldan o kitap hakkında doğru dürüst bir kaniya varabilir.

Bizim romanımız, şiirimiz de hep bu duygu avcılığına, okuyanı duygu yönünden avlamaya dayanır. Bunun içindir ki bir okuduğumuz bir romanı iki üç yıl arayla yine elimize alacak olursak, ilk okuyuşumuzda beğenmişsek düş kırıklığına uğralırız.

Yirmi yıl önce şiirimizde görülen yenilik atılımı de yine bu yüzden karışık bir akım olarak kalmıştır. Orhan Veli getirdiği anlayışla akılcılığı öğmüş, şairaneye, duygululuğa karşı görünmüş, ama bu yolda yazdığı şiirlerini seven üç beş kişiyi geçmemiştir. Orhan Veli, ancak, Tren sesi, İstanbul Türküsü, gibi, duygululuk bakımından eski edebiyatımıza bir yenilik katmayan şiirler yazdıktan sonra çoğunluğun sevdiği bir şair olmuştur. Nitekim Vazgeçemediğim'in yayınlandığı yıl, duyguları beğenileriyle eskiye bağlı çok kişi şiirlerini övmüştür.

Yassıada duruşmaları bir bakımdan bizim duygululuğumuzu açıkça ortaya koyuyor. Sanıklar sorguları, savunmaları sırasında çoklukla ağlıyorlar. Bu türlü gözyaşları içimizden çok kişiyi duygulandırıyor ne de olsa. Alaturkanın ünlü şarkıcılarının iç çekmeleriyle gözleri yaşaran dinleyicileri, bu türlü savunmalar karşısında da yumuşuyor. Ağlıya ağlıya savunanların daha dün kim olduklarını düşünmek olsun istemiyor.

Kimlerdi onlar? Düne kadar o yaşlı gözler nasıl dik dik bakarlardı çevrelerine. Düne kadar ki-

bir onların, büyüklük taslamak onların, biraz kızınca asarım keserimler savurmak onlarındı. Ne oldu onlara da şimdi böyle gözleri yaşıyor, sesleri titriyor? Kimi üç çocuk babasıyım, kimi bir daha yapmam, kimi yaptığının farkında değilim diye kendilerine acındırmaya kalkıyorlar?

Vaktiyle en küçük bir sorumluluk korkusu duymadan, yanlışlığını doğruluğunu düşünüp anlamadan yaptıklarının hesabını verirken yeri mi ağlamanın? Yaptıklarını o zaman düşünerek bilerek yapmış olsalardı, şimdi de düşünerek, bilerek hesabını vermeleri gerekmez miydi? Ama doğrusunu isterseniz onların o zaman da ne yaptıklarını bildikleri yoktu. Şimdi de yok! O zaman da duygularına kapılmışlardı şimdi de duygularına kollamasını beceremiyorlar. Bir değişiklik ki, güçlü günlerinde kapıldıkları duygular kibirdi, kendini beğenmişlikti, büyüklük taslamaktı, kendilerine doğru yolu gösterenlere kızmak, öfkelenmek, öç almaya kalkışmaktı. Şimdi ise korkuyorlar. Her iki durumda da kendilerini yöneten akıl değil, bilgi değil, duygu! Eskiden bağırıp çağırdıkları gibi şimdi de ağlamaları bu yüzden.

(*Vatan, 12 Ağustos 1961*)

Bizimkisi Göstermelik

Bundan dört beş yıl öncesi ne kadar İzmir'in bir tiyatrosu yoktu. Her yıl, mayıs ortalarından

eylül sonlarına kadar konuk İstanbul Ankara tiyatrolarının temsil verdikleri koca koca salonları dolduran İzmir halkının tiyatroya gösterdiği ilgiden cesaret alan bazı İzmir’li sanatseverler, yetkili kimselere, tiyatronun önemini, değerini, bir kentin yaşayışındaki yerini anlatmaya çalışırlar, İzmir’de bir tiyatro açılması gereğini kabul ettirmeye uğraşırlardı. Ama bu yoldan ne kadar çalışsalar, uğraşsalar boşunaydı. Bu, önem, değer, kentin yaşayışındaki yer sözleri yetkili kimselerin kulaklarında söz kalabalığı olmaktan başka anlam taşımazdı.

O yıllarda bir belediye meclisi üyesi de yazılar yazar, belediye meclisinin toplantılarında söz alır, tiyatronun açılması gereğini savunurdu. Savunurdu ama, üyenin dayandığı gerçekler öbürlerine pek uymazdı. Üye, İzmir’in bir turist şehri olduğundan, İzmir’e sık sık yabancılar geldiğinden, gelen yabancılar, «Tiyatronuz nerede?» diye sorarlarsa kendilerine ne karşılık verebileceğimizden, yabancıların yüzüne utanmadan nasıl bakacağımızdan dem vururdu.

İşte iş bu noktaya geldi mi akan sular dururdu. Yetkili kimseler başlarını önüne eğerek, işin önemini düşünmeye başlardı.

Tiyatronun park gibi, bahçe gibi, insanın gitmek istediği bir yer olduğunu, yabancıların ayıplayıp ayıplamaması ile bir kent halkının tiyatro ihtiyacı arasında ne türlü bir ilgi bulunduğunu düşünmeye kalkmayın. Dört yıl önce, İzmir belediyesi, salt yabancılar ayıplamasınlar diye tiyatro açmayı kabul etti. Ondan sonra da yabancıların gözleri daha çok kamaşsın diye, 600 kişilik modern bir tiyatro yapmaya girişti.

Bu türlü bir anlayışın neresinden tutarsanız

önce? Açılan tiyatroya yabancılar değil, İzmir'liler gidecektir, bu bir. İkincisi, İzmir yabancıların uğramadığı bir kent olsa, yolları bir süre için yabancılara kapalı kalsa, tiyatrosu olması gerekmez mi? Kaldı ki, Avrupa'da İzmir büyüklüğünde sürekli tiyatrosu bulunmayan yığınla kent vardır. Ama Avrupa'da kendi büyüklüğünde çoğu kentlerde tiyatro yoktur diye İzmir'de de tiyatro bulunmasını mı?

Eski Efes'liler, Bergama'lılar, o binlerce kişilik tiyatrolarını yaparken bu türlü gerçeklere dayanmamışlardı elbette.

Sonra, tiyatroyu gerçekten seven anlayan bir insanı, bu türlü bir anlayışla bir şehirde tiyatro açılması da yürekten sevindirmiyor. Yalnız salon açarak tiyatro kurulmaz bir kentte. Bir kentin parkı, nasıl o kentin iklimini yansıtırsa, o parkta nasıl o kentin iklimine uygun ağaçlar, çiçekler yetişirse, bir kent tiyatrosunun da o kentin yaşayışını öylesine yansıtması gerekir. Ama işe böyle biçim yönünden çözüm yolu arıyanların, sorunun bu yönden derinine inmelerini beklemek boşuna olur.

Yine birkaç yıl önceydi. Amerika'da bir üniversitenin düzenlediği tiyatro festivaline, Genç Oyuncular topluluğunun, Ali Bey'in *Ayyar Hamza'sı* ile katılması kararlaştırılmıştı. *Ayyar Hamza*, Ali Bey'in Molière'den son derece başarı ile dilimize uyguladığı bir oyundur. Dışarda oynanması olsa olsa tiyatro tarihimiz bakımından bize öğünç verir. Gazetelerde bir gürültüdür koptu. *Ayyar Hamza'nın* geçen yüzyılın kıyafetleriyle oynanmasının toplumumuzun Amerika'da yanlış tanınmasına yol açacağı öne sürüldü. Sonunda Genç Oyuncular'ın festivale katılmasına izin verilmedi.

Genç Oyuncular Amerika'ya gitselerdi ne ola-

caktı? Festivali süresince, festivale katılan öbür ulusların gençleri, Amerikalılar arasında bugünkü Türk kıyafetleriyle görüneceklerdi. Oyunlarını sahne de geçen yüzyılın kıyafetleriyle oynayacaklardı. Elbette ki oyun programlarında oynadıkları oyunu tanıtan birkaç satır bulunacaktı. Böylelikle sanıldığı gibi zararlı değil, aksine yararlı bir hizmet göreceklerdi. Yabancılar geçen yüzyıldanberi Batılı oyunların yabancıları olmadığını, geçirdiğimiz kıyafet devrimini daha iyi anlayacaklardı. Nitekim Faslılar 1958 Uluslar Tiyatrosunda Paris'te bu oyunu kendi ulusal giyimleriyle oynadılar. Son derece de beğenildiler.

Bu iki olayın dayandığı anlayışın baskısı oldukça yaygındır bizde. Yaşayışımızın, toplumumuzun yabancılardan değişik bir yönü söz konusu oldu mu nedense bir küçüklük duygusuna kapılıyoruz. Söz konusu olan olayın, nedenlerini, özelliklerimizden bulunup bulunmadığını, doğruluğunu yanlışlığını, toplumumuzla bağlantısını araştırmayı bir yana bırakıyoruz. Bu türlü görünüşlerimiz karşısında yabancıların ne düşünebileceklerini çözebilmeye çalışıyoruz. Her ulusun tarihi, varlık durumu, gelişme durumu ile sıkı sıkıya bağlı bazı özellikleri, başka uluslardan değişik yönleri vardır. Bu tarihsel, ekonomik sosyal nedenlerden doğma özellikleri yüzünden bir ulus yabancıların gözünde hiçbir zaman küçülmez. Aksine, bir toplumun geçmişinde kendi geliştirdiği; kendi yarattığı özellikleri bulunması o topluma kişilik kazandırır.

Türkiye'ye gelen Doğulu turistler ulusal kıyafetleriyle sokaklarımızda dolaşırken, dikkat edersek hemen görülür ki hiçbir küçüklük duygusuna, kapılmazlar. Bir Hintli, sarığı; yanağında, alnında

yapma beni, ulusal giyimiyle dolaşan karısıyla, Avrupa'nın en lüks otellerine girer çıkar. Avrupa'lı kendisi için ne der? Ne düşünür? aklından bile geçirmez. Niye geçirsin? Onun ardında bağlı olduğu koskoca bir Hint uygarlığı vardır.

Düşünürsek, bizim de geçmişimizdeki kılık kıyafetimizi ayıpmış gibi saklamamamız gerekir. Biz tiyatro tarihimizde varlığı ile öğünebileceğimiz bir oyunu, bu yüzden yabancıların önünde oynamamaya kalkarsak kendi kendimizi yadsımış oluruz. Yabancılar bu yüzden bizi yanlış tanıyacaklarsa, varsın tanısınlar. Yaşadığı dünya üstüne doğru bilgiler edinmek daha çok herkesin kendisine düşen bir borçtur.

Son günlerde İstanbul belediyesinin aldığı bazı kararlar da bu anlayıştan doğuyor. Ana caddelerde ağır yük taşıyan hamalların, yeşil alanlarda dolaşan kimsesiz çocukların, sayısı artan çarşafli kadınların İstanbul'a gelen yabancılar tarafından iyi bir gözle görülmeyeceğinden tasalanan belediye, bu gibileri gözden uzaklaştırmaya çalışıyor. Hamalları sırtlarındaki o ağır yüklerle arka sokaklardan dolaşmak zorunda bırakıyor. Kimsesiz çocukları, üstü başı düzgün olmayan kimseleri türlü yollarla kovuşturuyor.

Belediye, yabancılar kötü görür diye, bu gibi kimselerle uğraşmıyor ama, yabancıların bağlı oldukları ulusların belediyeleri, kendi vatandaşlarına karşı bu gibi nedenler yüzünden hiç de bu türlü davranmıyor.

Paris'i üç beş gün dolaşan, bir yandan Paris belediyesinin kendine düşen bütün belediye hizmetlerini kusursuz olarak yerine getirdiğini görür. Çöpler, sabahın altısından önce evlerden alınır.

Halde iş gecenin ölü saatlerinde biter. Sokaklar her gün yıkanır. Bütün kent tertemizdir. Bir ay ayakkabınızı boyatmasanız olur. Geceleri Paris pırıl pırıldır. Bozuk tek kaldırım taşı yoktur. Otobüslerde ayakta kalmazsınız.

Öte yandan, üstü başı dökülen, yoksullukla da anlatılamayacak kadar berbat clochard'lar, ellerinde şarap şişeleriyle, Paris'in her sokağında karşınıza çıkar. Kalorifer mazgallarının üstüne kıvrılır yatarlar. Genel kadınlar, Paris'in sokak köşelerinde gelen geçen turistlerin önünü keserler.

Paris dünyanın en çok turist çeken kentidir. Ama Paris belediyesi gelen turistlerin clochard'lara, genel kadınlara bakarak Fransa hakkında edineceği yargılarla uğraşmaya kalkışmaz. Kendi işine bakar.

Düşünülürse insan haklarına saygı duyulan bir ülkede herkesin seçtiği yaşamı, ya da seçmek zorunda kaldığı yaşamı belediyenin değiştirmeye kalkışmasına yer yoktur. Hele bu yaşamı zorlaştırmaya kalkışması daha da haksız olur.

Kimse zorda kalmadan hamallık etmek istemez. Kendisini koruyacak anasının babasının bulunmasını istemeyen çocuk mu vardır? Toplumumuzda hâlâ çarşafı dolaşan kadınlar varsa, onları çarşafa bağlayan geri düşüncelerle uğraşmak, hamalları insana daha yakışır işlere aktarabilecek iş alanlarını geliştirmek, kimsesiz çocukları kimsesizlikten kurtarmak gerekir.

Fakat biz Batılı olmaktan çok Batılı görünmeye önem veriyoruz. Yabancıların gözüyle görmeye kalktığımız dertlerimizi, gene yabancıların anladığı gibi değil de kendi anladığımız gibi anlıyoruz. Çok kez aldığımız tedbirler göstermelik olarak kalıyor.

Yaşayışları kahırdan, zahmetten ibaret olan vatandaşları ana caddelerden arka sokaklara itmekle gerçekte ne değişir?

Vatan, 5 Ağustos 1961

Spor Sayfaları

Elime geçen her gazetenin spor sayfasına bir göz atmadan edemem. Yakınlarım bu merakımı çoklukla yanlış anlarlar, spora düşkünlüğüme verirler, bir edebiyatçının spor yazılarıyla bu kadar çok ilgilenmesini yadırgarlar. Hemen söyleyeyim. Ben her zaman bir oyun olarak sevdim sporu. Briçten, satrançtan, tavladan duyduğum tadı duydum. Spor, örneğin çok güzel bir futbol karşılaşması, hiç bir zaman sevdiğim bir şiirin, bir romanın, bir tiyatro oyununun verdiği tadı vermedi bana. Edebiyat tutkuma hiç bir zaman ortak tanımadım. Edebiyata gelince yaşamla ilgili olan her şeye ilgimi kırbaçladı, bu arada spora da. Spor sayfalarıyla bir edebiyatçı olarak ilgilendim öteden beri. Toplumumuzun ruh, kafa yapısını, kendine özgü gerçeklerini, canlılıkla yansıttığı için okurum spor sayfalarını.

Neler yoktur o sayfalarda? Karşılaşmaların ayrıntılarını bir yana bırakın. Spor kuruluşlarının başında olanların, yöneticilerin, sporcuların demeçle-

ri, kararları; yengilerde yenilgilerde dışa vuran ölçüsüz duygular, tepkiler; hele kendinden geçen se-yircilerin taşkınlıkları... Bütün bunlar gazetenin baş sayfasında yer alan siyasal güncel olaylar yorumlarıyla şaşılacak bir özdeşlik, bir uyum gösterir. Gazetenin iç sayfalarındaki sanat eleştirileri, fık-ralarla duygu düşünüş açısından eş doğrultuda olu-sur.

Bakarsınız memleketin en güçlü futbol takımı o hafta yapacağı karşılaşmadan önce Eyüp Sulta-nı ziyarete girmiştir. Ya da takım mevsimi açarken alanın kıyısında kurban kesilir. Orta bayrak direği yanında alanın girişini tutan kasap, önünden birer birer geçen futbolcuların alınlarına kurban kanı bulaştırır. Bu da nereden akıllarına geldi diye dü-şünürsünüz? O günlerde yine gazetelerin ilk sayfa-larında, devrin başbakanının, örneğin seçim konu-şmalarına başlamadan önce, Eyüp Sultanı ziyareti sırasında çekilmiş bir fotoğrafını gördüğünüzü ha-tırlarsınız. Parti liderleri yurd gezilerinde gittik-leri yerlerde hep böyle develer koçlar kurban edi-lerek karşılanırlar. Gazetelerin içi dışı daha bun-lara uygun çeşitli haberler fotoğraflarla doludur. Ü-fürükçüler, yatırlara adak adayanlar, eski yazıyla öğretim yapan mahalle okulları, çoğalan çarşaf-lar, camide çiftleşirken yakalanan imam-lar... Baş say-fada politikacı her işe Allahın iznini karıştı-rır. Spor sayfasında yönetici Allahın izniyle karşılaşmayı ka-zanacaklarını söyler. Bir teknik direktör çıkar takı-mının uğurlarını sayar. Oyuncularının önce sağ ayaklarını atarak alana çıktıklarını, karşılaşmaları imanla kazandıklarını açıklar. İki ayakla oynanan bir oyunda sağ ayakta uğur arayan bir teknik di-rektör! Teknik direktörün böylesi yetişse yetişse

başbakanın plâv mı diye plânı alaya aldığı bir ülkede yetişir.

Spor yazarları karşılaşmadaki başarılarına göre takımlarda yer alan oyunculara yıldız dağıtırlar. Bir gazetenin verdiği yıldızların ötekini hiç tutmadığını görürsünüz. Olagan karşılayın. Tiyatro, sinema eleştirileri yazarların görüşleri; edebiyat ödülleri dağıtan, resim yontu yarışmalarını değerlendiren jürilerin kararları da böyledir. Tümünün kararlarını etkileyen öge özdeştir çünkü. Spor yazarı da, edebiyat jürisi üyesi de önceden vermiştir oyunu, bağımlıdır.

Hakemler stadyumları dolduran binlerce kişinin önünde istedikleri gibi düdük öttürür. Keyfi isterse golü attırır, istemezse kaleye koşan oyuncuyu durdurur, daha da olmazsa atılan golü saymaz. Seyircinin basınının ne deyeceği umrunda değildir. Suçlamayın hakemleri. Olsa olsa bakanlar, genel müdürler, hatta sırasında yargıçlar, öğretmenler kadar korkusuzdurlar kararlarında. Daha doğrusu sorumsuzdurlar. Danıştay kararlarını uygulamayan, haklı haksız atamalar yapan bakanlardan, öğrencileri ile takışan öğretmenlerden ayrı bir iş mi yaptıkları? Hakemliklerinin dışında kimi yargıç, kimi öğretmen, kimi bir yerde müdürdürler zaten. Hakemliklerinden anlayabilirsiniz mesleklerinde ne türlü davrandıklarını...

Spor sayfalarında bir şiddet sözüdür gider. Yöneticiler yenilgilerden sonra şiddetli önlemler alır, federasyon öfkeli günlerinde şiddetli cezalar dağıtır. Oyuncu, seyirci, yazar hep şiddetle görürler işlerini. Bu arada gümrük yoklama görevlileri bile! Yenilgi ile yurda dönen futbolcuların bavullarını alt üst ederler. Niye? Baş sayfadan spor say-

fasına atladığı kolaylıkla görülür o tutumun. Başbakan kendisine karşı olanları şiddetle susturmaktan söz eder. Valilerin yardıma çağırıldığı candarma birlikleri şiddetle bastırır grevleri, polis öğrencileri şiddetle dağıtır.

Öğrenci yurdlarına, TÖS'e yapılan baskınların arttığı günlerde karate gibi sporların yaygınlaştığını gösterir haberlerin spor sayfalarında gittikçe daha geniş yer alması boşuna mıdır?

Sporun yararı, belki de sporu vazgeçilmez kılan en büyük yararı, yengiyi de yenilgiyi de olagan karşılamaya alıştırmasıdır insanı. Yengi ya da yenilgi spor karşılaşmalarında kaçınılmaz sonuçlardır. Bir karşılaşmada eşitliği bozamayan takımların, ikinci, ya da beşinci karşılaşmalarında, birinden biri yenilecektir. Sporcu önceden kabullenmelidir bunu. Olgunlaştıkça kabullenir de. Yenginin ya da yenilginin kaçınılmazlığını bile bile alana çıkan, karşılaşmanın sonuna kadar bütün gücüyle didinen sporcu, yenilgilerden sonra ezilmemek, küçüklük duymamak gerektiğini öğrendiği gibi, yengilerden sonra da gurura kapılmamak gerektiğini öğrenir. Spor, böbürlenmenin boşluğuna, gülünçlüğüne düşmekten kurtarır, alçak gönüllülük gibi değerli bir erdem aşılır sporcuya. Doğa ile uyumunu sağlar, öfkesini yenmeye, aklını kullanmaya alıştıran insanı. Sporda, yenmek ya da yenilmekten daha önemli olan, alanda, bilinçli bir spor eğitiminin verilerini sunmaktır seyirciye. Spor töresi, estetiği bunu gerektirir. Sırasında açık sayılı yengilerle yenilgileri eş değer kılan, seyircideki duygu yakınlığı buradan doğar. Çünkü zayıflar güçlüye korkmadan cesaretle karşı koyduğu, güçlüyle yarışmaktan kaçmadığı ölçüde seyircinin gözünde

yücelediği gibi; güçlü zayıfa karşı işi gevşetmeden bütün gücünü göstererek, işine saygısını kanıtlar, seyircinin sevgisini pekleştirir.

Bizim tutucu, ilkel yanlarımızı yüzümüze vurur gibidir spor sayfaları. Takımları yenilenler, ağlar, kavga çıkarır, aralarında üzüntüsünü kendini öldürmeye kadar vardırırlar görülür. Istifalar, suçlamalar, kongreler birbirini kovalar. Yenilgilere kurban aranır. Çalıştırıcılar, teknik direktörler, işten uzaklaştırılır, yönetim kurulları devrilir.

Ne bekliyoruz spor anlayışı henüz bu düzeyde olan toplumumuzdan? Siyasal yaşamımızda seçim sonuçlarına dürüstlikle katlanmasını, kendisine karşı olanların haklarına saygılı olmasını, yanlışlarını kabul etmesini mi? Stadyumları dolduran o kalabalıklar takım tutar gibi tutacaklardır partilerini elbet. Stadyumlara koşarken kapıldıkları yabancılık, siyasal çekişmelerinde bütün davranışlarına bulaşacaktır er geç. Yadırgadıkları, genç, ilerici siyasal kuruluşların lokallerini, gol yedikleri sıralardaki duygularıyla yakıp yıkmaya kalkacaklardır.

Spor sayfaları, aldığım örneklerdeki gibi her zaman karamsarlığa sürüklemeyi okuyanları. Spor sayfalarını okuyarak toplumumuzdaki olumlu gelişmeleri de izleyebilirsiniz. Bir dönemdeki gibi yenilgilerin suçlusu olarak hakemler gösterilmiyor artık. Yenenlerin daha iyi oynadığını söyleyenler günden günde çoğalıyor. İyi kötü, doğru yanlış daha nesnel değerlendiriliyor, iyi oynayanları, kendilerine karşı bile olsa, alkışlayanlar çıkıyor seyirciler arasında. Spor sayfalarında bu türlü olayları görüp oldukça, toplumumuzun geleceği ile ilgili umutlarım artıyor, iyimserleşiyorum...

Yakın çağlara kadar, turisti yerinden koparan en büyük etken dindi. Geçmiş yüzyılların din işlerine dünya işlerinden daha çok önem veren turistleri, Kâbe gibi, Kudüs gibi, dinlerin kutsal saydığı kentleri görebilmek isteğiyle, daha buharlı geminin, trenin, uçağın bilinmediği dönemlerdi, aylarca süren güç yolculuklara katılanırlardı.

Günümüzün layık anlayışı içinde, politika ile sanat, turistin gezi merakını besleyen daha önemli etkenler olarak görünüyor.

Önce kabul etmemiz gerekir ki, çağımızın belirgin yanı politik bir çağ olmasıdır. Günümüzde bilgisi yettiği ölçüde herkes, artık dünyanın öbür köşelerinde olan biteni anlamak öğrenmek isteğini duyuyor. Dünyanın öbür köşelerinde yaşayanların, politik kavgalarını, düşüncelerini, kendi kavgası düşünceleri ile ilgili görüyor. Bu yüzden kendi yaşadığı ülkeden çok uzaklarda yaşayanların anlayışları, inançları sosyal durumları üzerinde doğru bilgiler edinmek istiyor. Bağımsızlık savaşları, ayaklanmalar, devrimler, iç kavgaların şiddetlenmesi gibi politik olayların geçtiği ülkeler, bütün dünya gazetelerinin baş sayfalarında yer aldığı ölçüde turistin de ilgisini çekiyor.

Sanat ise turistin merakını besliyen daha önemli bir etken olarak görünüyor. Sanat, hem din hem politika yönünden turistin merakını karşılıyor, hem de sevgisini kazanarak, duygularını çelerek turisti çekiyor. Örneğin, İstanbul'a gelen Hristiyan bir turist, Ayasofya ile Süleymaniye'yi eş duygularla geziyor. O büyük eserlere yapıldıkları çağların mimarlık, süsleme sanatları bakımından hayran

kalıyor. Paris'e gidince Notre - Dame kilisesini gezerken, dinsel duygulardan çok, sanat heyecanlarına kapılıyor. Kilisenin mihrabı önünde değil de renkli cam işlemeli pencereleri önünde duruyor.

Politika merakıyla başka ülkeleri tanımak isteyenler, o ülkelerin gerçekçi sanatına başvuruyor.

Bunların yanında örneğin başarılı bir şiir, küçük bir hafif müzik parçası, duygulu bir aşk öyküsü ilgili olduğu ülkeyi turiste candan sevdirebiliyor. Bütün danslı yerlerden sokaklarda çoluk çocuğun ağzına kadar, her yıl yeni bir ikisi yayılan hafif Fransız, İtalyan şarkıları; «Paris'te bir Amerikalı» «Roma Tatili» türünden filmler, bu bakımdan Fransız İtalyan turizmine büyük yararlar sağlıyor.

Pierre Loti'nin bir iki romanıyla İstanbul üstüne çektiği ilgiyi hatırlıyalım. İstanbul'a gelen her Fransız turisti, Türk kadınına Azade gibi görür. Mutlaka Eyüb'ü görmek ister. Boğaz'ı, Haliç'in, eski İstanbul evlerinin şiirini daha önce Pierre Loti'den tatmıştır. İstanbul'u okuduğu satırlardaki şiirli havayı yeni baştan duymak isteğiyle dolaşır.

Paris'e giden bir şiir tutkunu, Mirabeau köprüsünü mutlaka gidip görecektir, Apollinaire'in şiiri yüzünden, Mirabeau köprüsü üstünde Seine nehri boyunca sıralanan yirmiyi aşkın köprüden ayrı bir hava ile karşılaşacağını sanacaktır.

Yahya Kemal'in «Endülüste Raks» şiirinin, İspanya üstüne uyandırdığı ilgi; Hemingway'in, Paris'te, İtalya'da, İspanya'da geçen bir yığın küçük öyküsü, romanlarıyla yarattığı hava hep budur. Amerikalı kadın turistlerin çoğu, Paris, Madrit, Roma arasında, Hemingway'in «*The Sun also Rises*

— Güneş de Doğar» adlı romanının kahramanı Brett gibi bir hayat sürmek hevesindedir.

Bu örnekleri istediğimiz kadar arttırabiliriz. Fakat sözü bu türlü uzatmaktansa, bu konunun bizim turizm davamız bakımından anlaşılması gereken daha önemli bir yönü üzerinde durmak yerinde olur.

Sanat akımları, her çağın eğilimlerine, anlayışlarına uygun olarak değişir. Bu bakımdan turizm davasının kalkınmasında sanatın gücünden yararlanmak isteyen bir ülkenin, günümüzün sanat anlayışına uygun bir yol tutması gerekir.

Günümüze varana kadar çeşitli sanat anlayışlarının turizm bakımından uyandırdığı etkiyi kısaca özetleyecek olursak şu sonuca varırız:

Bir çağın *utopiste* şairleri, yazarları, düşlerinde haritada yeri olmıyan ülkeler yaratıldılar. Romantikler doğanın güzelliklerini övdüler. Daha sonraları *exotique* bir akım kuvvetlendi. Yazarlar, şairler, uzak ülkelerin, Hind'in, Çin'in, Okyanus adalarının büyüsunü dillerine doladılar. O çağların turistlerinde de bu türlü edebiyatın yarattığı meraklar egemendi. Çağımızda ise gerçekçilik, ulusculuk akımlarının güçlenmesi ile turistin merakı bu akımların doğurduğu bir yöne çevrildi.

Sinemayı örnek alarak konuşalım. Sinema sanatı bir bakıma edebiyatın fotoğraflandırılmış şeklidir. Bu yönden edebiyat akımlarıyla kendiliğinden bağlı kalmak zorundadır. Öte yandan sinema sanayileşmiştir. Ticaret yanı ağır basan bir sanat koludur. Bu yönden de günün akımlarını yakından izlemek, kollamak zorundadır.

Sinema sanatının tutunmasında film yapımcıları, insanların başka ülkeleri tanıma tutkusundan geniş ölçüde yararlandılar. Çevirdikleri filmlerde çok kez konunun uzak ülkelerde geçmesine özellikle dikkat ettiler. Üstelik bu türlü konuları da, yapma dekorlar yerine, geçtikleri yerlerde filme aldılar.

Büyük çoğunluğu işten yorgun, yaşayışlarının değişmezliğinden bıkkın sinema seyircisine, sinemacılar, yakın yıllara kadar, o uzak ülkeleri birer masal dünyası gibi göstermeyi ticaretlerine daha uygun buldular. Çünkü, sinema seyircisinin büyük çoğunluğu arasında geçen yüzyılların romantik, *exotique* anlayışları henüz yaygındı. Sömürgecilik anlayışı henüz sarsılmamıştı. Bunun içindir ki, Antil adalarında yerlilerin bir cennet yaşayışı sürdüklerini, Hint saraylarının zenginliğini, Çin ile Afrika'nın serüven havası içinde, bütün güçlükleri yenen beyaz ırktan kadınlarla erkeklerin sevişmelerini, beraberliklerini, yansıtan filmler gördük. Bu filmlerde ölen Afrika yerlileriyle kızıl derilileri saymak aklımızdan bile geçmedi.

Çağımızda ulusçuluk, gerçekçilik akımlarının güçlenmesi sinema sanatında da etkisini gösterdi. Sömürgeciliğe karşı eğilimlerin gelişmesiyle, beyazların topuna tüfeğine, okları değnekleriyle karşı çıkan zencilerin, kızılderililerin, doğranmaları, sinema seyircisi arasında, nefret, tiksinti uyandırmaya başladı. Bunun yanında uzak ülkeler yerine, kendi çevrelerinin, kendi halkının, doğa güzelliklerini, tarihsel değerini, yaşayışını, geleneklerini, folklorunu, sevgiyle, yüreктen gelen bir bağlılıkla yansıtan film yapımcılarının sayısı arttı. Artık sinemada, zencileri,

kızıl derilileri kırıp geçiren eli tabancalı beyaz ırktan kahramanların yerini, başka türden kahramanlar almaya başladı.

Günlük ekmeğini, güçlkle namusuyla kazanan, yaşamağa çevresine bağı, yüreğı insansı duygularla çarpan kişilerin serüvenleri sinema seyircisinin daha büyük ilgisini topladı. İtalyan sinemacıları, ülkelerinin tarihsel doğıal zenginlikleri içinde, bugünkü İtalyan halkının yoksulluğunu, yaşama kavgasını bütün çıplaklığı ile yansıtan filmleri dünyaya sinemalarına sürdüler. O filmlerde, Roma gece-kondularında oturan, Po ovasının pirinç tarlalarında çalışan, senayi bölgelerinde işsizlik sıkıntısı çeken İtalyan halkının gerçek yaşayışıyla tanıtılması, bizde film sansürü, ya da çevrilen filmlerin dış pazarlara sürölmesi konularında yetkili bazı çevrelerin sandığı gibi, hiç de İtalyan ulusunun, İtalyan Turizminin zararına bir sonuç doğurmadı. Aksine bu türlü filmleri hazırlayan senaristlerin, film yapımcıların yüreğinde yaşayan yalansız ulus sevgisinin yurt sevgisinin bütün dünyaya yayılmasına yol açtı. Bütün dünya seyircisi, eskiler içinde İtalyan halkının fizik güzelliğini, yoksulluk içinde yaşama sevincini yitirmediğini gördü.

Bunun gibi, Hint, Japon, Meksika, hatta Amerikan sinemasında, bu türlü bir ulusçuluk-gerçekçilik anlayışıyla çevrilen filmler, turist üzerinde daha inandırıcı, daha ilgi çekici bir etki uyandırdı.

Demek oluyor ki günümüzde Pierre Loti'nin *exotique* anlayışından çok farklı bir anlayış hâkimdir. Doğal güzellikler artık eskisi gibi turisti çekmiyor. Boğaz'ın ya da Haliç'in üstüne dikkati çekmek istersek artık Boğaz'ı da Haliç'i de insanları-

la birlikte tanıtmamız gerekiyor. Günümüzde turist çekmek isteyen ülkeler, doğrudan doğruya turizm propagandasına da girişmiyor. Onun yerine, edebiyatını, folklorunu, şarkılarını, resmini, sinemasını, dünyaya tanıtma yolunu tutuyor. Kendi dilinde yazılan romanların daha yaygın dillere çevrilmesini sağlıyor. Yerli edebiyatının gelişmesini sağlıyor. Devletten yardım gören tiyatrolarında, rodyolarında yerli eserlere yer veriyor. Bir yandan yerli sanatçısına bu olanakları sağlarken, öte yandan da yurdunu gerçekten seven sanatçıyı çalışmasında özgür kılıyor. Sanatçının halkın yaşayışını bütün doğruluğu ile yansıtmaya çalışmıyor. Örneğin Japonyalılar, çek çek arabasını yalınayak çeken Japon'un, Hint'liler, yıkandığı Ganj sularını içen Hint'linin sinemada görünmesinden küçüklük duygusuna kapılmıyor. Bu türlü gerçekleri gizlemenin boşluğu da anlaşıldı artık. Dünya o kadar küçüldü ki, herkes başkasının nesi var nesi yok ucu ucuna biliyor. Bu bakımdan bizim de hamalları, ayakkabı boyacılarını, kimsesiz çocukları turistin gözünden saklamaya çalışmamız boşuna. Günümüzde bu türlü gayretler turistin sadece gülümsemesine yol açar. Bize gelen turist, dünyanın bütün büyük kentlerinde birbirine benziyen ana caddelerimizden başını çevirmeden geçer gider. Sadece gözünden saklamaya çalıştığımız kenar mahallelerimizde ilgisini çekebilecek değişik bir şeyler bulur.

Vatan, 8 Temmuz 1961

Turizm haftası dolayısıyla sarfedilen gayretlerin topu, halkımıza turizmin önemini yararlarını belletmiye yönelmiş görünüyor. Hafta boyunca, vitrinleri dolduran o güzel, o lüks pankartlardan, dinlediğimiz konuşmalardan çıkan anlam hep bu. Durmadan halkımıza turizmin gelir kaynağı olduğu gerçeği belletilmeye çalışılıyor.

Halkımız acaba yabancı mı bu gerçeğin? Şöyle biraz düşününce, yurdumuzun ilçelerine, köylerine kadar, turist ağırlamanın ötedenberi geçim yolu olarak bilindiğine dair sayısız örnekler hatıra geliyor. Örneğin, Karadeniz, Marmara, kıyılarından tutun, İskenderun'a kadar sıralanan, adı yazlığa çıkmış, yurdumuzun küçük kıyı ilçeleri, köyleri, adacıkları vardır. O ilçelerin, köylerin, adacıkların halkı, oturdukları evleri yazın dışardan gelenlere kiralarlar; yazlığa gelenlerin dinlenmelerini eğlenmelerini sağlayacak kır kahveleri, lokantalar işletirler; kiralık kayık, av malzemesi bulundurlar. Bu yoldan sağladıkları kazançlar kendileri için geçim yolu olmuştur. Yani bizim yaşama düzeyimizle orantılı bir iç turizm bu gibi yerlerin gelir kaynağı olmuştur.

Yeni açılan karayolları boyunca karşılaştığımız görüntüleri hatırlıyalım. Kara yollarının yeni uyguladığı plâna göre, yolların kasabaların dışına alınmasını bütün kasabalar önce karşı çıkarak karşılamışlardır. Sonra karşı çıkmakta yarar olmadığını görünce, kasabalarda yeni yapılar, yeni açılan yolların iki yanına akmaya başlamış, yeni benzin istasyonları, lokantalar, dinlenme yerleri ortaya çıkmıştır. Bu türlü lokantaları işletenler, şehirlerarası

çalışan otobüslerin şoförlerine yardımcılarına verdikleri yemeklerden para almazlar, otobüslerin lokantaları önünde mola vermesini sağlamak için, kendilerini hoş tutarlar.

Çoğu kentlerimizde, Otelciler, müşteri çekmek için istasyonlarda adam bulundururlar. Tren hatları boyunca, istasyonlarda, ayran su, hasır sepetler, meyve satan çocukların bile turistin önemini bilmediği söylenemez.

Yıllarca önce, Sart harabelerni, bir otobüse dolup gezmeye gitmiştik. Otobüsümüzü, kırık çömlek parçaları, eski paralar satan köylü çocukları sarmışlardı. Daha bunun gibi, ötedenberi ilçelerimize varıncaya kadar düzenlenen panayırılar, kermesler, türlü yarışmalar, halkımızın turizmin önemini, bu konuda ayrıca propaganda açılmasına gereksiz kılacak kadar bildiğini gösterir.

Büyük kentlerimizde ise, turizm acentaları işletenlerin, turist rehberliğini iş edinenlerin sayılarının güngünden artması, kazançlarını, ticaretlerini, taşradan ya da dışardan gelen, yerli, yabancı turistlere bağlayan iş sahiplerinin çokluğu, bizde de turizmin öneminin anlaşıldığının açıkca kanıtlar.

şimdi, denilecektir ki, hatıra gelen bütün bu örnekler, henüz ilkedir, istenildiği gibi gelişmemiştir. Turizm davası, Sapanca istasyonunda elma satan çocukların, ya da İstanbul'un kapalı çarşı eski eşya satıcılarının işi olarak kalmamalıdır. Fakat bu konuda, bundan ilerisini istemekle hiç bir şey değişmez. Saydığımız bu hizmetler, şimdiki halde henüz bu derece ilkelse, büyük ölçüde gelir kaynağı sayılacak olgunluğa erişememişse, bu duruma yol açan nedenler, bizim bütün öbür sosyal, ekonomik, kültürel davalarımızı köstekliyen nedenlerdir.

Önce iç turizmimizin gelişmesi, yıllık kazanç ortalamalarımızın bu günkü durumu ile orantılıdır. Bir memur ailesi düşünün. Bu aile yaz tatilini örneğin Erdek'te geçirebilmek için bütçesinden kaç para ayırabilir? Zenginlerimiz zaten bu türlü yazlık kasabalarımıza rağbet göstermezler, fırsat buldukça Avrupa başkentlerine kadar uzanıverirler. Şu halde iç turist çeken Erdek gibi yerlerin kazancı, orta hallilerin rağbetine bağlıdır. Eh, bir orta halli iç turistten sağlayacağı kazançla, Erdek gibi en sevilen yazlıkların halkı iç turizm kuruluşlarına ne kadar para yatırabilir?

Bize dışardan gelen turistlerin sayısı da, öyle aman aman denilecek gibi değildir. Çok kez İstanbul, ya da İzmir limanına bir günlüğüne uğrayan bir vapurdan, üç yüz kişi çıkar, onlar da sabah boğazı, öğleden sonra Ayasofya ile Kapalı Çarşısı, İzmir'e uğramışlarsa Bergama ile Efesi şöyle bir dolaşır, gidiverirler. Bu türlü turist çeken bir memleketin halkı da elbette ki bu türlü turisti ağırlayacak hizmetlerle uğraşır. Kent turları düzenliyen seyahat acentaları işletir, rehberlik eder, eski eşya satar.

Demek oluyor ki, iç turizm bakımından olsun, dışardan turist çekmek bakımından olsun, sorunun öncelikle ele alınması gerek yönü, hepimizin bildiği gerçekleri yenilemeyi bir yana bırakıp, gelen turist sayısını arttırmaya bağlıdır. Sorunun devlet eliyle sağlanabilecek, hızlandırılacak yönü de budur.

İnsanı, gezmek maksadıyla, oturduğu yerden başka bir yere çeken nedenler aşağı yukarı hiç bir toplumda değişmez; eğlenmek, dinlenmek, dünyayı tanımak.

İş i eğlenmek, dinlenmek yönünden alınca, turist beklemek bakımından pek parlak umutlara kapılmamız bu gün için zor. Dışardan gelen bir kims eye biz ne türlü eğlenceler sunabiliriz? Öyle, dünya çapında denilebilecek ne sanat ne de eğlence festivallerimiz var. Bu yıl düz nlenen İstanbul Sanat Festivali, gelecek yıllarda milletlerarası bir ölçüye ulaştırılabilirse, bu bakımdan belki de bir boşluğu doldurabilir.

Dinlenme bakımından da öyle. Bizim ne memurlar, işçiler için dinlenme evlerimiz, ne gençler için kamp yerlerimiz var. İç turizm bakımından yazlıklara gidebilenlerimiz halkımızın çok küçük bir yüzdesi olarak kalır.

Memleketimiz geniş kıyıları, göllük dağlık bölgeleri ile dinlenmek bakımından çekici bir turist memleketi olabilir. Ama bu konu bir türlü önemsenmiyor. Biz turist deyince sadece Hilton gibi otellerde gelip kalabilecek kimseleri anlıyoruz. Yarı rısı yabancı bir sermaye ile işletilen böyle bir otelden sağlanacak kazançla da «Turistin döviz, dövizin de refah» getireceğini umuyoruz. Oysa ki, Antalya, İstanköy, Edremit körfezlerinde kurulacak yazlık dinlenme kamplarıyla, yılda en azından iki milyon genç Avrupalıyı Türkiye'ye çekmek işten değildir. Bu türlü turistin bizden isteyeceği sadece çadır kurabileceği, suyu, ışığı, yüz numarası olan kamp yerleridir. Bu türlü iki milyon turist, birer ay için gelecek olsa, en azından herbiri iki yüzer liradan yurdumuza 400 milyon lira bırakır. Bu parayı Hilton tipi kaç otel yaparsak yapalım sağlayamayız. Çünkü, Hilton aya rı otellerde gelip kalabilecek turistlerin sayısı başka memleketlerde de sınırlıdır.

Dünyayı tanımak sorununa gelince; Batılı turisti yollara düşüren nedenler içinde bizim belki de en güç anlayabileceğimiz, en yabancı olduğu-muz neden budur. Bizim yabancı ülkelere giden turistlerimizin başlıca düşüncesi ya eğlenmek, ya alış-veriş etmektir. Örneğin Paris'e gidip te üç ay ka-lanlarımız içinde, mağaza mağaza dolaşmaktan va-kit bulamadıkları için, Louvre müzesini olsun gör-mededen geri dönenlerimiz çoktur. Gittiğimiz ülke halkının gerçek yaşayışını, özelliklerini tanımaya pek az önem veririm. Oysaki batılı turistlerin bü-yük çoğunluğu, gittiği ülke halkının dünü bugünü üstüne doğru bilgiler edinmek için yola çıkar. Ba-tılı turistin bu merakı, görme isteği, bağlı olduğu uygarlığın temellerinden, aldığı *humaniste* eğitim-den gelir. Bu arada batılı turisti Türkiye'yi görme-ye iten başlıca neden, kendi uygarlığının temelle-rinin eski Batı Anadolu uygarlığına kadar dayan-masıdır. *Humansime*'in kaynağı eski Yunan Lâtin uygarlıklarıdır. Eski Yunan uygarlığı ise Batı Ana-doludan Yunanistan'a geçmiştir. Fakat batılı tu-ristlerin çoğu yine de Yunanistan'ı görüp, Batı A-nadoluya uzanmadan geri dönerler. Şu halde bizim, Halikarnas Balıkçısı'nın Anadolu Tanrıları, Anado-lu Efsaneleri, gibi eserlerinden daha yeni yeni kav-radığımız bu tarihsel gerçeği, batılı turistlerin Yu-nanistan'dan geri dönmeden bize kadar uzanmala-rı için, bütün gücümüzle Batı dünyasına duyur-maya çalışmamız gerekir. Bunun yanında, dünyayı tanımak merakında olan Batılı turistin bu mera-kını bugünkü Türkiye'yi tanımaya çekecek yolları araştırmamız, Batılı turistin bu merakını besleme-miz gerekir.

Vatan, 28 Haziran 1961

Edebiyatımız Kısır mı?

Edebiyatımıza kısır deniliyor. Başlangıçta kim yakıştırdıysa yakıştırdı, son yıllarda gittikçe yaygınlaştı bu yargı. Oysaki köylümüze tembel demekle birdir bu da. Bir o kadar da yanlış bir görüştür.

Tembel midir köylümüz? Eğitim, toprak, sulama, kredi sorunları çözümlenmemiş, köylere yakın küçük sanayi işletmeleri kurulmamış ülkemizde, bulabildiği araçlarla buğdayı, tütünü, pamuğu, bütün öbür toprak ürünlerini yetiştiren, hayvan bakımı ile uğraşan, sonra da tarımdan artan günlerini değerlendirebilmek için gurbetlere düşen hep o tembel dedikleri köylümüzdür bizim. Bu koşullar altında, zaman zaman yağmurları, toprağın tav tutmasını, ürünün belli bir duruma gelmesini beklemek zorunda kalmasına bakıp da ona tembel diyenler gülünç olurlar ancak.

Köylümüz tembel olmadığı gibi edebiyatımız da kısır değildir bizim. Önce şunu çözümleyelim: Ölçüsü nedir kısrılığın? Tarımımız, sanayimiz, bilim araştırmalarımız, sporumuz, öbür sanat kollarımız daha mı verimli edebiyatımızdan? Henüz yiyeceğimiz buğdayın bir bölümünü dışardan getirtiyoruz. Sanayiimize kimse var demiyor zaten. Bilim adamlarımızın (bir ikisi dışında) hiç bir araştırma yaptıkları duyulmuyor. Sporun her alanında yabancılardan geriyiz. Öbür sanat kollarında başarıdan, verimden söz edebilmek için ise, önce edebiyata oranla yerlerini saptamamız gerekir.

Gazetelerin sanat haberlerine, magazinlerin kopardıkları gürültülere bakarsanız tiyatromuzun Avrupa düzeyine eriştiğine inanmanız gerekir. Eleş-

tiricilerimiz bir yandan dudak bükerek tiyatro edebiyatımızı küçümserlerken nasıl olur da böyle bir savda bulunabilirler, şaşarsınız! Çünkü bir memleketin tiyatro düzeyi, o memleketin tiyatro edebiyatı ile doğru orantılıdır. Bizde bazı kimseler, tek tük opera sanatçılarımızın, müzik icracılarımızın yabancı ülkelerin sahnelerinde rol almalarını, gerçekten parlak konserler vermelerini hayranlıkla karşılarlar da, şairlerimizin, yazarlarımızın yazdıklarına, Batılı edebiyatçıların yazdıkları yanında bir çeşit güvensizlik duyarlar. Bir bakıma bizde Batılılaşma akımının yerleştirdiği aşağılık duygusunun bu alanda ortaya çıkışıdır bu tutum. Aryalar söyleyebilmek, piyano çalmak ne de olsa Batılılaşmak demektir bu gibilere göre. Gençlerimiz bu alanlarda başarıya ulaştıkça, bizim de opera sanatçılarımız, piyano virtüözlerimiz var gibilerden göstermelik bir böbürlenmeye kapılmalarını olağan karşılamak gerekir henüz bu aşamada olanların. Onlar, bizim uluslararası üne ulaşmış opera sanatçılarımız, piyano, keman çalanlarımız var, Broadway'de oynanan müzikli komedileri Devlet Tiyatromuz mevsimi mevsimine oynar dedikçe, Batı'nın kayıtsızlığının, umursamazlığının nedenlerini, ille de şairleriniz, romancılarımız, tiyatro yazarlarınız nerede? diye dayatmalarının kaynağını bir türlü çözemiyorlar. Çünkü edebiyatın bir toplumun ana sanatı olduğunu, edebiyatçıların toplumlarının gerçek sözcüleri oldukları için Batıda elüstünde tutulduklarını bilmiyorlar.

Örneği şöyle anlatalım: Türk anadan, Türk babadan doğmuş bir çocuk, spor tekniği ileri bir ülkede, küçük yaşta atletizme, yüzmeye başlayarak yetiyecek olursa, söz gelişi koleji, üniversiteyi ABD

de okursa, uluslararası rekorlar kırabilir. Ama bu rekorlar Türkiye rekoru olarak geçerli sayılamaz. Çünkü yabancı bir ülkenin teknik ilerlemesinin sağladığı rekorlardır. Türkiye pistlerinde, yüzme havuzlarında gelişip elde edilmemiştir. Türk opera sanatçısının, müzik icracısının başarılarına da, yabancı, doğru olarak, bu gözle bakar. Edebiyatçı için ister yabancı ülkede, ister kendi yurdunda yetişsin, durum böyle değildir. Edebiyatçı yazdığı dilin anlatım gücü ile bağlıdır. Yazdıkça, yarattıkça o anlatım gücünü iter, zorlar, daha ileriye ulaştırır, dilinin duyarlılığını zenginleştirir. Örneğin Kafka Yahudi, Apollinaire'in annesi Polonyalı, babası İtalyandır, Milosz, Lituanıyalıdır, v.b. Fakat İsraililer Kafka'yı Yahudi olarak değil Çek yazarı olarak görürler. Apollinaire ile Milosz Fransız şairi sayılırlar. Bir çok Belçikalı şair Fransız edebiyatı içinde yer alır. Hatta Picasso'ya İspanyol ressamı demek güçtür. Rus Poliakov, bizim Fikret Muallâ gibi, onun da yeri Fransız ressamları arasındadır. Fakat bir Türk şairi, bütün bir ömür Paris'te de yaşasa, Fransa'yı da anlatsa, yazdığı dil Türkçe ise Türk şairi olarak kalır.

Öbür sanat kollarıyla, öbür üretim alanlarıyla karşılaştırılınca edebiyatımız hiç de kısır sayılmaz bizim. Aksine, şairlerimizin, yazarlarımızın ünlerini yıldan yıla yurt dışına yaydıkları, bütün olumsuz koşullara karşın, çevrildikleri dillerde beğenildikleri görülür. Unutmamalı ki, bir toplumda edebiyatın gelişmesi (ya da gelişmemesi) ekonomik, sosyal etkenlere bağlıdır. Sunu ile istek yasaı, sürüm, pazarlama koşulları, toplumun siyasî yapısı, özgürlük, hoşgörülük anlayışı, düşünce düzeyi, edebiyatın üstünde açık etkilerini gösterir.

Araştıralım biraz: Kime sesleniyor Türk edebiyatçısı? Yazdıklarının alıcısı kimdir? Bu ara insan sayımız 36 milyondur diyoruz. Bu sayının içinde edebiyatçıyı ilgilendiren önce okur yazar olan dörtte bir, 9 milyon ile, bu dokuz milyon içinde de okuma çağında olan 4-5 milyondur. Yani Türk Edebiyatçısı, bu dokuz milyonun içinden yetişiyor henüz, yetiştikten sonra da bu dokuz milyonun yarısına seslenebiliyor. Burada, kitap almak isteyen bir kimsenin günün ağır ekonomik koşulları altında kazancının ne kadarını kitaba ayırabildiğini, bizde okuma sevgisinin hangi yaşta başlayıp ne kadar sürdüğünü, bir de bunun yanında yabancı kültürlerin toplumumuzdaki geniş etkisini, kitap piyasamızda, tiyatrolarımızda çok düşük çizgideki yabancı yazarların bile kolaylıkla yerli yazarların önüne geçebildiklerini bir bir ansıyacak olursak sonuç şudur: Türk şairini, Türk yazarını okuyan bir avuç lise, üniversite öğrencisi ile, aralarında öğretmenlerin çoğunlukta olduğu ikinci bir avuç aydın grubudur. En iyimser bir hespla bu iki grubun toplam sayısı 30 bini aşmaz. Üstelik de çoğunluğu ile dar gelirli olan bu okuyucu kitlesinin ayda ortalama on beş liralık kitap aldığını, bu kitaplardan yarısının yerli yazarlara ait olduğunu kabul etsek, yayıncılarımız yazara kitap fiyatının yüzde onu ölçüsünde telif hakkı ödediklerine göre, Türkiye’de bütün edebiyatçılara düşen aylık kazanç toplamı bugün için 22.500 TL.’dir. Yani edebiyatçılarımız bu toplamı bölüşeceklerdir (gördükleri ilgi ölçüsünde) aralarında. Bunun içindir ki, edebiyat meslek değildir henüz bizde. Öte yandan, romanın, hikâyenin, yayın olanakları; oyunların oynanma şansları da çok dar, çok kısıtlıdır sanat dünyamızda. Dört

beş dergimizde ayda ancak 7-8 küçük hikâye, günlük gazetelerimizde de yılda sanat değeri olan ancak bu sayıda roman yer alabilir. Yazarlarımızın her yazdıklarının bazı çevreler tarafından nasıl kötü gözle karşılandığı ise herkesçe bilinir. Bütün bu olumsuz koşullardan sonra bizde şiir yazmak, edebiyatla uğraşmak için kimse eline kalem almasa bile yeridir ama, edebiyatçılarımız yine de bütün güçlüklerin üstesinden gelerek yeni yeni yapıtları ile durmadan yüzümüzü güldürürler bizim.

Cumhuriyet, 17 Mart 1973

Ucuz Kültür

Tanıdığım bir oto-elektrik ustası var, tiyatro tutkunudur. Ne zaman atölyesine uğrasam, son gördüğü oyunlardan, sevdiği oyuncularından söz açar bana. Böylelikle benim de o oyunlar, oyuncular üstüne kanılarımı yoklar, öğrenmeye çalışır. Geçenlerde onun atölyesinde karşılaştığım son model bir 220 Mercedes'in sahibi, biz onunla konuşurken araya girerek, tiyatrolarımızın pahalı olduğunu söyledi. Evcek, beş kişi gidecek olsalar yüz lira ödemesi gerekiyormuş. Usta da ben de tartışmak istemedik adamla. Öyle ya, o anda, Mercedes'ini kaçta aldığını, yılda, bakım, onarım, sigorta, vergi, yedek parça, yağ, benzin parası olarak ne ödediğini kalksam da kendisine ansıtsam ne değişirdi? Beş

kişi tiyatroya gitmek için yüz lira ödemeyi çok bulduğunu söylerken, arabasının şarj dinamosunda değişecek kibrit kutusu kadar bir parçaya iki yüz lira ödediğini aklına bile getirmiyordu adam. Kendisiyle konuşmamız biraz ilerlese, biraz deşsem kurcalasam, hiç kuşkum yok kitap okuyamadığını da söyleyecekti. Kalıplaşmış özürü hazırda dilinin altında. «Vaktim yok» ya da «Zaten bütün gün çalışmaktan yorgun düşüyoruz bir de geceleri kitap mı okuyacağız?» diyecekti. Gerçekte yabancım değildi o. Toplumumuzda çizgileri belirlenmiş bir tipin temsilcisiydi. Maça giderseniz, giriş ücreti ne olursa olsun kapalı tribünde görürsünüz onu. En iyi Boğaz lokantalarında, o beş kişilik ailesiyle sık sık yer iğerken çıkar karşınıza. Karısının kürkü, yılan derisi çantası, küpeleri, yüzükleri, iğnesi üstündedir. Çoluk çocuğunu günün modasına göre giydirmiştir. Bir öğle yemeğine eli titremeden 600 - 700 lira öder. Dükkânında, ya da gittiğı kahvede vidosu elli liradan tavla, bezik oynar. Kısacası bütün bu işler için parası, vakti vardır ama, tiyatroya, kitaba bir şeyler ödemesi gerekince yoksullaşıp cimrileşir.

Doğrusu, tiyatronun pahalılığından, okumaya vakti olmadığından yakınması, çevresindekilerin de katılmasıyla, kendini kolaylıkla inandırdığı yalanlardır onun. «Daha çok kazan, daha rahat yaşa» diye özetlenebilecek özdeksel bir düzenin insanıdır o. Beynine verdiğı bütün değer, kesesine katkısı ölçüsündedir. Tiyatroya gitmeyişinin nedeni, gerçekte tiyatroyu pahalı bulduğundan değil, tiyatroya gitmek gereksinmesini duymayışındandır. Sahnede bir oyun görmek, futbol alanında topun ayaktan ayağa dolaşmasını izlemek kadar kendisini ilgilen-

dirmiyorsa ne diye gitsin tiyatroya? Düşüp kalktığı insanlar arasında, her gün duyup dinlediği şey, falan yerdeki falan lokantanın yerinin, yemeklerinin güzelliği, müzikli gazinolarda söyleyen şarkıcıların dedikoduları ise, elbet o da çevresindekilerin gözünde değer kazanabilmek için, bu türlü lokantalarda yiyip içmek, bu gazinolara gitmek zorunda kalacaktır. Üstelik de rahatlıkla uyulabilen zorunluklardır bunlar. Tanıdıklarından, çağdaşlarını, klâsikleri okumuyor diye ayıplayan, küçümseyen var mı onu? Hazır kendisi de, deniz kıyısında rakı içmekten, bezik ya da tavla oynamaktan, kitap okumaktan daha çok hoşlanıyorsa ne diye yorsun gözlerini? Hele bir de televizyon alırsa artık ne gereği kahr onun için kitabın, tiyatronun?

Ne var ki kültür eksikliği açık açık damgasını vurur insana. Balzac «Kırkına gelen bir insan, yüzünün anlamından sorumludur» der. Gerçekten de kırkına gelen bir insanın yüzü, iç dünyasını bütün çıplaklığı ile ele verir. Dikkatle bakın çevrenizdekilere. Acıma, sevgi, vefa, dostluk nedir bilmeyen, duygusuzluğun, yalnızlığın, hayvanlaşmış bir yaşayışın anlamsızlaştırdığı yüzleri kolaylıkla seçer ayırırsınız. Hilelerin para hırsının küçük kurnazlıkların çizgileri açıkça sırtır o yüzlerde. Kısacası, o yüzler doğuştan, uyumlu, biçimli, güzel bile olsalar artık çirkindirler. Gören bir göz, avuç falı, avuç çizgileri gibi okur o yüzlerdeki çizgilerin dediklerini. Otomobilleri, kürkleri içinde de görseniz yaşadıkları rahatı hak etmediklerini kolaylıkla ayırırsınız böylelerinin.

Ucuz kültür, kültür düşüklüğündeki çöküş, yaygın bir hastalık gibi sarar toplumu. Kitapla başlar her şey. İyi kitapların satışları azaldıkça, ti-

yatrolar, ayakta durabilmek için, edebiyata, sanata yabancı, Boğazın sularına karşı rakı içmekten, midye dolmasından, ciddi şeyler okumaktan daha çok hoşlanan kimselere açmak zorunda kalırlar perdelerini. Kitapçılar, bu türlü kimselere seslenen hafif kitaplar seçerler. Böyle böyle kitaplar sudanlaşır, oyunlar sudanlaşır, sinemalar, televizyon programları sudanlaşır, genel bir yavanlıkla karşılaşsınız ne yana baksanız. Basında alacalı bulacalı gazetelerin çoğalması, ağır başlı yazıların yerini gündünden artan çıplak kadın fotoğraflarının alması, bir takım çocuksu konuşmalarla gelişen foto - romanların gördüğü ilgi, dünyanın her yanında radyo - televizyon programlarında görülen ucuzluğa sapma, hep bu kültür düşüklüğüne ayak uydurmak zorunda kalmanın sonuçlarıdır. Bu yavan, bu ucuz kültürle beslene beslene, kırkını ellisini buldukları halde beyinleri boş kalmış, on-onbeş yaşını aşamamış insanlar doldurur toplumu.

Şu da var ki geniş bir tarih süreci içinde düşününce bu durumdan büsbütün karamsarlığa kapılamıyorum kendi payıma. Gerçekte bütün o foto - romanların, radyo - televizyon programlarının, alacalı bulacalı basının, sudan filmlerle tiyatro oyunlarının yaydığı, yine de gerçek bir kültürün artıklarından, getirip kıyıya attığı döküntülerinden başka bir şey değildir. Klâsik yapıtlardan kaçmış sızıltılar yanında, çağdaş yaşama kültürünün yankıları görünür bu ürünlerde. Foto - romanlardan, giyim kuşam, toplu yaşama görgüsü kapar okuyanlar. Tiyatrodan, radyolardan dilini geliştirir. Sinemada çağı ile karşı karşıya gelir. Bu etkiler de yararsız sayılarak küçümsenemez büsbütün.

İnsana inanırsanız, kendini tanımak açlığını

daima duyacağına da inanmanız gerekir. Bunun içindir ki rahatı arttıkça kendini dinleyecek zaman buldukça, bu açıklıkla kültür yetersizliğini duyacaktır insan. Giderek, yukarıda andığım Mercedesliler gibi yeni zenginler de duyarlar bu eksiklerinin ayıbını. Çocuklarını yabancı okullara gönderebilmek için bunca çırpınmaları, günün koşullarına uyarak yabancılarla işbirliğine dayanan kendi rahat yaşayışlarını çocuklarının sürdürebilmeleri için olduğu kadar, bir yandan da kendi kültür yetersizliklerinden duydukları eziklikten kurtulabilmek içindir onların. Diyelim ki, çocukları o yabancı liselerden birini bitirir, İngilizce, Fransızca Almanca öğrenir sonunda. Ne olur öğrenir de? Örneğin salt Fransızca bilmekle öğrenilebilir mi Fransız Kültürü? Daha doğrusu Fransız Kültürünü benimsemeye yanaşmadan Fransız dili teslim olur mu öğrenmek isteyene? O kültürün temel bir parçası değil midir dil? Yabancı bir dili öğrenenlerin, öğrendikleri dili konuşan insanların el kol devinimlerini, mimiklerini, duruş oturuşlarını kapmaları, giyinişlerini öykünmeleri boşuna mıdır?

Bazen, düzeyde kaldıkça, yabancı bir dili konuşmayı, okuyup yazmayı öğrenebilen bir kimsenin, o dilin kültürünü edinemediği görülebildiği gibi; o dili bilmeden, o kültürü çeviri kitaplardan edinen bir kimsenin, o kültüre dilini bilenlerden daha çok yaklaştığı görülebilir. Örneğin çok güzel İngilizce bilen bir halı satıcı, ya da bir sarraf, İngiliz kültüründen habersiz kalabilir de hiç İngilizce bilmeyen bir öğretmen çeşitli kaynaklardan yararlanarak, Shakespeare'i, Dickens'i bütün klâsikleri, Osborn'u, Bertrand Russel'i ile, İngiliz kültürünü tanıyabilir.

Sonuç olarak, bütün bu hazırlıklar, edinilen bilgiler, öğrenilen yabancı diller, başlangıçta ne erekle öğrenilirse öğrenilsin, gün gelir kültür alı-ğını doyurmasına yararlı olur insanın. Bu açlık git-tikçe kendi özüne yaklaştıtır kişi. Yabancı bir kl-türden etkilenenler giderek bu açlıkla kendi özü-ne, kendi toplumuna, kaynaklarına döner. Bir d-nemde hafif batı müziği tutkusuykle İngilizce şar-kılar söyleyenlerin günümüzde halk trklerimize ağdaş bir uyum katmaları bundandır.

Bazen, ucuz bir kültürün toplumumuzu bütün boyutlarından nasıl sardığını gördükçe rksem de karamsarlığa kapılamıyorum. Televizyonuyle, si-nemasiyle, tekniği ilerlemiş baskı makineleriyle, kültür sanayileşiior ağımızda. Mal değeri kazanı-yor. Bugün için, ortaya sürdükleri geçmişin serpini-tileri, artıkları da olsa, o büyük sana'inin kazan-ları her gün yeniden boş kalıyor. Günümüzün kl-tür öncüleri, ne kadar yalnız kalsalar, ne büyük güçlüklerle savaşır da olsalar, yarın onlarındır. Etkileriyle de olsa, ikinci ellerden de olsa, yarat-tıkları, bu büyük kültür sanayinin kanalından gün gelecek kalabalıklara yayılacaktır.

Cumhuriyet, 14 Nisan 1973

A ř ı r ı

Aşır ı sol, aşır ı sağ istemeyiz gürültüleri sürüp gidiyor. Atatürk'ün ölümünden beri aşağı yukarı

çeyrek yüz yıldır süre gelen bu türlü tartışmaların, önem kazandığı her dönemde, bizde akıldan bilimden çok, halkın bu konulardaki bilgisizliğinden yararlanılarak, yalana, duyguların sömürülmesine dayandığı görülür. Netekim seçimler öncesi kızıştırılan son durumunda da bu yola sapılmıştır.

Ötedenberi bu türlü gürültüleri çıkaranlar, her ne hikmetse daima anayasayı unutmuş görünürler. Denilebilir ki anayasayı rafa kaldırarak, aşırı sağa aşırı sola, keyfi, gelişi güzel sınırlar çizmeye kalkışmak bu yaygaraları koparanların başlıca özelliğidir.

Oysaki 1961 Anayasamız aşırı sağ da aşırı solu da önlemektedir. Anayasa, her şeyden önce bütün vatandaşların uymak zorunda olduğu bir toplum sözleşmesidir. Bu durumda Anayasanın bütünüyle, ruhuyla ele alınması, temel ilkelerinin ışığında, ne gibi eylemlerin aşırı sağ, ne gibi eylemlerin aşırı sol olacağının, Anayasanın sınırları içinde tartışılması tutulabilecek tek yoldur. Bunun aksi düşünülemeyeceği gibi, hiç bir makamın, hiç bir kurulun Anayasa dışında aşırı sağ aşırı solu tanımlamaya, yasaklamaya yetkisi bulunmadığı açıktır. Başka bir deyimle söylemek gerekirse, orta yol, doğal yol Anayasada belirtilmiştir. Aşırı olmayan görüşler Anayasada biçim bulmuştur. Örneğin lâiyklik, mülkiyet hakkı, çok partili siyasal düzen Anayasamızın temel ilkeleri arasındadır. Anayasamız Layikliğin hiç bir şekilde zedelenemeyeceğini, mülkiyet hakkının kamu zararına kullanılmayacağını, cebir şiddet yoluyla siyasal partiler üstüne baskı yapılamayacağını, iktidara gelinemeyeceğini öngörmüştür. Bu durumda layiklik ilkesine aykırı eylemler Anayasamıza göre aşırı sağcılık

tır. Siyasal partiler mülkiyet hakkını kamu yararına kısıtlayabilirler, fakat bütün bütün tanımamazlık edemezler. Mülkiyet hakkının tanınmaması ise aşırı solculuktur. Bir partinin iktidara gelmek, ya da iktidarda kalmak için öbür partilere karşı baskı, şiddet yollarına başvurması da aşırı sayılan bir eylemdir. Bunun gibi, Anayasamızın yorumlanmasıyla aşırı sağcı aşırı solcu akımlar kolaylıkla, açıklıkla belirlenebilir.

Uygulamada ise böyle olmuyor. Aşırı sağ, aşırı sol tartışmalarında, alınması düşünülen önlemlerde, Anayasamız bir kıyıya itilerek, bu akımların belirtilmesinde ölçü Anayasamız değil de bugünkü kurulu düzenimizmiş gibi bir hava yaratılıyor. Özellikle tutucu, gerici çevreler, bugünkü kurulu düzenin ölçü olduğunu savunarak, bu düzenin değiştirilmesi ile ilgili her türlü çıkışı aşırı solculukla suçlandırıyorlar.

Görülüyor ki, 1961 Anayasasının 1960 tan önceki gidişe, kurulu düzene, ulus olarak bir karşı koymadan doğduğu unutuluyor, ya da unutturulmak isteniliyor. 1961 Anayasası bütünüyle 1960 tan önceki kurulu düzenin değiştirilmesini amaç tutan bir Anayasadır. Bu kurulu düzeni kanun dışına itmiştir. Bu düzen aşırı akımların belirtilmesine bir ölçü olamayacağı gibi, bu düzenin olduğu gibi kalmasında direnen bütün akımlar da Anayasamıza göre gerici, sağcı akımlardır.

Anayasamız, 1960 yılına kadar toplumumuz içinde güçlenen eğilimleri yansıtarak, süre gelen kurulu düzenin değiştirilmesini, bu değişimin izleyeceği yolu, gelişme yönünü, sınırlarını göstermiştir. Kurucu meclis, gerçekçi bir görüşle, toplum olarak geri kalmışlığımızın, çağ dışı düşmemizin

nedenlerini araştırmış, hazırladığı Anayasa ise ulusumuzun oyuna sunularak kabul edilmiştir. Bu Anayasa yapılması zorunlu dönüşümleri emrederek kurulacak meclisleri, hükümetleri görevlendirmektedir. Demek oluyor ki, bugünkü düzenin değiştirilmesini, Anayasanın kalkınmamız için gerçekleştirmesini emrettiği dönüşümleri çalışmalarında temel olarak tutan siyasi partiler, aşırı solcu hatta solcu bile değil, ortada olan siyasal partilerdir.

Hatırlayalım, ne diyor, neleri emrediyor Anayasamız?

Anayasamız, ulusal bağımsızlığı öngörüyor. Yani, ulus olarak siyasal, ekonomik, toplumsal haklarımız üstünde yabancı bir devlet yararına özveride bulunulamayacağını emrediyor.

Anayasamız, sosyal devlet, sosyal adalet temel ilkelerine dayanıyor. Yani ulusal gelirlerin vatandaşlar arasında emeklerine uygun olarak dağıtılmasını öngörüyor.

Anayasamız, yetkilileri toprak reformunu gerçekleştirmekle görevlendiriyor. Yani, toprakla uğraşanların gereksinimleri olan toprağa, krediye, tarım araçlarına kavuşturulmasını, ağanın, tefecinin boyunduruğundan kurtarılmasını istiyor.

Anayasamız grev hakkını kanunlaştırıyor. Bilime, düşünceye tam bir özgürlük getiriyor. Kalkınma, sanayileşme, eğitim, daha bu türlü çeşitli alanlarda, halkımızın mutluluğunu, çağımıza yaraşır bir yaşam düzeyine kavuşmasını sağlayacak ileri hükümler koyuyor.

Şimdi, Anayasamızın bu gibi ilkelerini ele alalım, 1960 tan önce bu ilkeleri savunmanın, sadece düşünce olarak, söz olarak bile kalsa, bir kimsenin başına neler getirebileceğini hatırlayalım. Yurdu-

muzda yabancılara üsler verilmesi doğru değildir, ulusal gelirin dağılımı haksızdır, ekilebilir topraklar bir avuç derebeyi artığının elindedir, dış ticaret bir soygunculuk durumuna gelmiştir, deyebilmek kimin haddineydi o yıllarda? 1940 tan 1960 a kadar, bunları söyleyenler kâfirdi, zındıkta, komünistti, vatan hainiydi. Hapse atılır, süründürülür, her türlü baskı altında, toplum içinde yalnız yaşamaya itilirdi. Bugün ise ulusça oyladığımız Anayasada yazılı bu hükümler. Bunları söylemek artık solculuk değil, Anayasanın savunulması sadece. Ol- sa olsa bunların aksinin savunulması suç.

Bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal ekonomik koşullar içinde aklı başında, gerçekçi bir tek solcu, bir tek sosyalist düşünülemez ki, bütün içtenliğiyle memleketini önce 1961 Anayasasının amaç tuttuğu noktaya varmış görmekten daha ço- ğunu isteyebilsin. Bu noktaya varmanın ise en azın- dan bir iki kuşağın gayretleriyle gerçekleştirilebileceği- ni kavramamış olsun.

Milliyet, 23 Ağustos 1965

Danton'un Ölümü

Hocam Mahmut Esat Bozkurt'un «Atatürk İhtilâli» adlı kitabını okuyordum. Rahmetli Bozkurt, o kitabında Atatürk İhtilâli'ni daha önceki ihtilâl- lerle karşılaştırır; ihtilâlin ilkelerini, Atatürk İhti- lâli'nin özelliklerini belirtir.

Bozkurt, kitabında sık sık Fransız İhtilâlinden de söz açıyor. Bu arada Danton'un ölümü üstüne yazdıkları beni bambaşka düşüncelere sürükledi.

Yanılmıyorsam 1957 yılındaydı. İstanbul Şehir Tiyatrolarının Dram Bölümünde G. Büchner'in *Danton'un Ölümü* adlı dramı sahneye konulacaktı. Oyunun rol bölümünün yapıldığı, provalarına başlanıldığı duyuldu. Aradan aylar geçti. Derken oynanmasına izin verilmediği için oyunun provalardan kaldırıldığı söylenildi. Çok geçmeden de olay unutuldu.

Danton'un Ölümü'nün oynanmasına kim izin vermedi? Oyunu kim, ne bakımdan zararlı gördü? Hâlâ bilmiyorum. Yetkililerin, tiyatroya, sanata ötenberi süregelen yersiz karışmalarıdır bu türlü davranışlar. Bu önleme karşısında beni ilgilendiren günün yetkililerinin adları soyadları gördükleri iş değil. Bence önemli olan o yetkili kişilerin bu türlü hareketlerine yol açan gülünç sansür anlayışı, bu türlü önlemeden ne gibi bir yarar umduklarıdır daha çok...

G. Büchner, Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında yaşamış romantik bir alman şairidir (1811 — 1835). Danton'un Ölümü'nü yirmi üç yaşındayken yazmış, yirmi dört yaşında da ölmüştür.

Büchner'in yaşayıp öldüğü yılların düşünce akımlarına bakılırsa, Büchner'in oyununda 1957 yılında bizde söylenilmesi, konuşulması zararlı sayılabilecek düşünceler bulunabileceği akla getirilemez.

Büchner, Danton'un Ölümü'nde oldukça geniş bir ölçüde tarihsel gerçeklerden yararlanır. Oyununda *Danton'un*, *Camille Desmoulins'in*, *Herault'un*, *Robespierre'in*, *Saint - Just'un* çoğu tarih kitap-

larına geçmiş ünlü konuşmalarına âdeta bilimsel bir anlayışla yer verir. *Büchner* üstelik büyük şair yaradılışından gelen bir güçle bu bilimsel gerçekleri oyununda daha etkili bir bileşime ulaştırır. Bu yüzden oyun, okuyanı hiç bir tarih kitabının etkileyemeyeceği kadar kuvvetle Fransız İhtilâlinin amansız, dehşet saçan günleriyle karşı karşıya bırakır. İhtilâlin kana susamışlığı önünde düşünmeye, duygulanmaya sürükler. Oyun süresince seyirci kendini iki saat için olsun Fransız İhtilâlinin içindeymiş gibi dehşet içinde duyar.

Danton'un Ölümü'nün okuyanlar, ya da sahnede görenler üstünde bırakacağı en kuvvetli etki, öyle sanıyorum ki kişinin dilediği hayatı yaşamakta özgür olduğu gibi son derece insanca bir düşüncedir. Kandan, ölümden bıkan Danton ile arkadaşları aşağı yukarı oyun boyunca şu düşünceleri yineler: «Kimsenin kendi budalalığını başkasına zorla kabul ettirmeğe hakkı yoktur. Herkes dilediği gibi yaşamakta özgürdür; yeter ki başkasının sırtından geçinmesin, başkasını da dilediği gibi yaşarken tedirgin etmesin.»

Fransız İhtilâlinin getirdiği, çağımızda artık doğruluğunda kimsenin kuşkuya kapılmadığı, insanın temel hakları arasında yer alan kişisel hürriyetini açıklar bu sözler... Şu halde, bu türlü bir düşünceye dayanan bir oyun nasıl olur da yasak edilir?

Öte yandan Danton'un ölümü tarihe geçmiş gerçek bir olaydır. Oyunundaki olayı *Büchner* kendi uydurmamıştır. Fransız İhtilâli üstüne beş on sayfa okuyan herkes Danton'un nasıl öldürüldüğünü, nasıl öldüğünü az çok bilir. *Robespierre* ile *Saint - Just*'un, Danton'u öldürmek kararında oldu-

ğunu duyan arkadaşları, Danton'a kaçmasını önerirler. Danton'un karşılığı şöyledir: «İnsan ökçeleriyle birlikte vatanını da götürebilir mi dersin?»

Danton kaçmayacak, kendini korumak için hiçbir savunma yoluna başvurmayacak, yargılamasında *Robespierre* ile *Saint-Just*'u suçlamak, kendisine yüklenen suçun haksızlığını belirtmekle yetinecektir.

Gardiyanların gelişinden az önce Danton'un *Robespierre* için söylediği: «Sana altı ay mühlet, arkamdan seni de çekeceğim» sözü ile, giyotin başında kendisini kucaklamak isteyen arkadaşı *Herault*'u iten cellâda söylediği: «Şimdi başlarımızın düşeceği sepette de öpüşmemize engel olamazsın ya!» sözleri hemen hemen herkesçe bilinir. Danton'un yukarıya aldığım bu sözlerini *Büchner*'in oyununda bulabildiğiniz gibi, Bozkurt'un kitabında da bulabilirsiniz. Demek oluyor ki, 1957 yılında, Danton'un Ölümü'nün oynanmasına izin vermeyen anlayış, tarihsel gerçeklere göz yuman, daha kısacası gerçekle yüzyüze gelmekten kaçan bir anlayıştır. Bu anlayış gücü yetse, insanlığa bütün tarihini unutturmak, kendisini aldattığı ölçüde çevresini de aldatmak çabasıındadır. Ne türlü bir yarar, ne türlü bir umut bağlanılabilir böyle bir çabaya?

«Türk Dili» dergisinin aralık sayısında Metin And, II. Abdülhamit döneminde temsiller vermek üzere İstanbul'a gelen ünlü İtalyan Aktörü *Ernesto Rossi*'ye, o çağın sansürünün İstanbul'da *Hamlet*'i *Kıral Lear*'i, *Macbeth*'i oynama izni vermediğini yazıyor. 1957 den yetmiş yıl öncesine kadar uzanan, Metin And'ın verdiği bu örnekteki yasaklama anlayışına bakarak, 1957 de Danton'un Ölü-

mü'nün neden oynanmadığını bir dereceye kadar çözebilirsiniz. Fakat şu da var ki, o günden bugüne olanları hatırladıkça, insan ister istemez bu türlü çabaların hiçliğini, boşluğunu düşünmek zorunda kalıyor.

II. Abdülhamit sansürcülerinin, Hamlet'in, Kral Lear'in oynanmasını önlemeleri Abdülhamit'in tahtını kurtarabildi mi sonunda? Bunun gibi «Danton'un Ölümü»nü Türk seyircisine yasaklamak isteyenlerin de efendilerine yararlı hizmetlerde bulundukları söylenemez. Aksine, yetmiş yıl önce önlenecek Shakespeare'in ünlü dramlarının olsun, dört yıl önce önlenecek Danton'un Ölümü'nün olsun, bütün toplumumuz tarafından vakit kaybedilmeden bilinmesi, anlaşılması denilebilir ki o yasakların konulduğu günlerde devlet yönetimini daha da kolaylaştırabilirdi. Shakespeare'i gereği gibi kavramış bir Abdülhamit, Fransız İhtilâlinin insanlığa sağladığı ana haklara dokunulamayacağını benimsemiş bir 1957 hükümeti düşünün, bu olgunluk kendileri için ne kadar yararlı olurdu. Her iki dönemin yöneticileri de, iki kez ikinin dört ettiğini anladıkları açıklıkla diktatörlükle toplumlarının yönetilemeyeceğini anlayabilirlerdi.

Günümüzdeki çatışmaların kolaylıkla çözüm yollarına kavuşabilmesi için, geçmişteki bütün insanlık savaşlarının bütün çıplaklığıyla herkesçe bilinmesi gerekir. Ünlü sanat eserlerinin, insanın doğru düşünmesine, çevresiyle bağlarını kuvvetlendirmesine, duygulanmasına yardımcı olmaktan, yaşamamızdaki haksızlıkları azaltmaktan başka etkileri olabileceği hiç bir zaman düşünülemez.

Vatan, 23 Aralık 1961

Kurban İsteyenler

1950 den öncesini yaşayanlar hatırlayacaklardır. O dönemde bir kin, bir nefret rüzgârı gibi bir İnönü düşmanlığı eserdı bütün Türkiye’de. Akıl, mantık bir yana sadece duygulara, hem de en kaba duygulara dayanan bir düşmanlıktı bu.

Adam geçinmiyor mu? Çarşıdan aldığı bir mal çürük mü çıktı? Tapuda işi yürümüyor mu? Mahkemede davasını mı kaybetti? Oğlu sınıfta mı kaldı? Karısı ile arası mı açıldı? Yağmur az mı yağdı? Sel mi bastı? Kısacası bütün bu aksiliklerin, bozuklukların bir tek sorumlusu bir tek nedeni vardı: İnönü! İnönü çekilirse, İnönü devrilirse her iş her aksaklık düzelecek gibi geliyordu bu öfkeye bu gazaba kapılanlara! Bilinçten, düşünceden uzak şef sisteminin yarattığı bir gazaptı bu. Bir bakıma neredeyse ilkel çağlarda doğa üstü kuvvetlere inanan insanların gazabıydı. Kurban gerekti! Üstlerine belâ yağdıran görünmez kuvvetler, Tanrılar kana susamışlar, kurban istiyorlardı. Adanacak kurban İnönü’ydü.

İnönü bu öfke ile iktidardan uzaklaştırıldı. Nedir ki ortada değişen bir şey görünmüyordu. Hayat pahalılığı artmakta İnönü döneminde başlayan hızını sürdürüyordu. Bir af kanunu çıkarılıyor, ardından bir yıl geçmeden hapisaneler ağzına kadar doluyordu. Yeni gelenler, vatandaşları suça iten nedenleri giderme yollarını düşünmeden ceza kanununa ceza üstüne ceza ekliyorlardı. Kafası kızan yine de bıçağına sarılıyor, düğün yapacak parası olmayan gözüne kestirdiği kızı bileğine yapışıp kaçırıyor, uyuşturucu maddelere alışan zavallılar cezalarının on misli arttırılmış olmasıyla hastalıklarla-

rından kurtulamıyorlardı. Piyasada kazanç arttıkça hile de artıyor gece kondu mahalleleri büyüyor, işsizlik, verem, fuhuş, karaborsacılık açık yaralar durumuna geliyordu. Halkın dertlerini dile getirmek isteyen, yolsuzlukları açıklayan gazetecilerin kalemleri kırılıyor, bir takım vurguncular, yalancı pehlivanlar, günden güne kalınlaşan enseleriyle örnek kişilermiş gibi saygı görerek, ortada kabara kabara dolaşırlarken, bilim adamları sanatçılar eziliyordu. Gençliğin kitaplıklarından yararlandığı halk-evlerine kilit vuruluyor, köy enstitüleri kapatılarak köylünün uyanmasına set çekiliyor, çeşitli dolaplar baskılarla yargıçların onuru hiçe indiriliyor; ordu, candarma birlikleri, güvenlik örgütü, zayıf karakterli, uşak ruhlu kimselerin başa getirilmesiyle halka karşı keyfi bir yönetimin baskı organları olarak kullanılıyordu.

Yıldan yıla şiddetlenen yeni bir kin, yeni bir nefret rüzgârı esiyordu yine. Bir öfke, bir gazap dalgası kabarıyordu. Bütün bu musibetlerin sebebi tek kişiydi yine: Şefleştiren Menderes.

1950 öncesinin İsmet Paşa'sına duyulan öfke yatışmış, unutulmuş, İnönü, güler yüzle halkın arasına karışmıştı. Otobüs duraklarında halkla kuyruğa giriyordu. Gazetelerde, dizlerine aldığı torunlarını severken, Heybeli'de çivileme denize atlarken çekilmiş fotoğraflarını gören öfkeliilerin içi ferahlıyordu. İnönü, siyasî savaşını, eksiklerini partisinin kadrosu içinde barındıkları dönemden iyi bildiği yeni hasımlarına, yani Demokratlara karşı kolaylıkla yürütüyordu. Üstelik bozuk bir devlet örgütünün başında değildi artık. O örgütü, anayasa-ya aykırı kanunları, feodal düzeni, teminatsız siyasi partileri, susturulmuş üniversitesi, eli kolu bağlı

basını, kukla sendikaları, lekelenmiş, fişlenmiş aydınlarıyla olduğu gibi yeni gelenlere devretmişti. Yeni gelenler bu bozuk düzeni daha da soluk almaz bir duruma getirmekte kusur etmediler. İktidar değişikliğinden düş kırıklığına düşenlerin direnişi karşısında, bu bozuk düzenin ayakta kalmasına gerekli şiddet tedbirlerine başvurdukça daha da batağa saplandılar. Bir mirasyedi politikasıyla memleketin birikmiş altınını, el sürülmedik kaynaklarını har vurup harman savurdular. Yalan bir kalkınma masalıyla memleketi hızlı bir iflâsa sürüklediler. Kendilerini düştükleri çıkmazdan döndürmek isteyenleri vatandaşır demeden ezdiler.

Sonuç ne oldu? 1960 a kadar Türkiye aklın, bilginin uğramadığı, namuslu aydınların, memleketin sürüklendiği felâketi görenlerin soluk alamayacağı çağ dışı bir ülke durumuna geldi. 1960 baharında kabaran hınçlar, öfkeler, kinler bütün baskı engellerini aşacak güce ulaştı. Tanrılar kurban istiyorlardı. Menderes, 1950 de iktidarda bulunanların gösterdiği uyanıklığı gösteremedi. Kendisini öne iten şefleştiren çıkar gruplarının, sömürücü düzenin kurbanı olarak bu sellerin önünde yuvarlandı gitti.

Ardından kısa bir huzur dönemi. Derken 1960 tan önce halkın denediği, tanıdığı bütün partilerin nöbetleşe işbirliği. 1960 tan önce yabancıların baskısıyla sanayileşmemenin, o edebiyatı göklere çıkarılan toprak reformsuz bir tarım ülkesi olarak kalmanın hızlandırdığı işsizlik, işsizlerin daha önce büyük kentlerin dış mahallelerine gelip dayanan göçlerinin kütleler halinde yurt dışına uzanışı, açlık, hastalık, yoksulluk, topraksızlık, kredisizlik v.b. dertler dizisi. Kafa yine o kafa, ruh gene o

ruh, o bilinen baskı, şiddet, sindirme tehditleri, o inanılmaz avutma, aldatma, oyalama yolları. Bu anlayışsızlık karşısında kabaran, nasıl? nerede? ne türlü dineceği şimdiden kestirilemeyen öfkelerin hedef seçtiği şu ya da bu kişiler...

Şimdi burada durmak düşünmek zorundayız. Nasıl oluyor da bir Milli mücadele kahramanını halk 1950 de sevmeyen bir kimse olarak görebiliyor? Nasıl oluyor da 1946-50 yıllarının, kendisine umutlar bağlanan liberal görüşlü demokrat bir lideri devraldığı bir düzenin başında on yıl geçmeden bir halk düşmanı olacak kadar değişebiliyor? Tıpkı eski dönemlerde olduğu gibi, 1961 anayasasının öngördüğü sosyal devlet düzenini gerçekleştirmedikçe, hükümetlerde sorumluluk yüklenecek olmaları bekliyen akıbetin değişmeyeceği anlaşılıyor?

İşte demokrasinin sırrı, 1961 Anayasasının değeri bu sorunun karşılığında ortaya çıkıyor. 1961 Anayasası sosyal devlet, sosyal adalet, siyasi haklar, düşünce özgürlüğü, kişinin temel hakları konularında koyduğu hükümlerle demokrasimizi bir sen ben çekişmesi olmaktan çıkararak bir düşünce, bir bilim ortamına ulaştırıyor. Anayasanın bu temel ilkeleri çiğnenerek bu düşünce savaşının kısıtlandığı ölçüde, savaşın geçmişte olduğu gibi kişileri yıpratmaya yöneleceği açıktır. Anayasanın öngördüğü köklü dönüşümlerin gerçekleştirilmesi geciktirildiği sürece de bu davranışın sorumluluğunu yüklenecek yöneticiler, bu bozuk düzenin kurbanı olarak, bugünkü sosyal adaletsizliğin yarattığı öfkeleri kendi üzerlerine çekmekten kurtulamayacaklardır.

Milliyet, 29 Temmuz 1965

Oscar Wilde'in ölümsüz kitabı «De Profundis» şimdi elimde yok. Okuyanın kolay kolay unutamayacağı bir kitaptır o kitap. Oscar Wilde'in bütün yazdıkları içinde, okuyanı en çok sarsan, en çok düşündüren bir o kitabıdır belki de.

Oscar Wilde talihin her türlü bağışlarıyla dünyaya gelmiş bir yazar. Talih, yeryüzünde sırasında milyonda bir kişiden esirgediği nimetlerin topunu birden bütün cömertliğiyle ona bağışlamış. Soylu kişidir, bolluk içinde yetişmiştir, iyi bir öğrenim görmüştür, zekidir, yeteneklidir, olaganüstü bir konuşma gücü vardır, genç yaşında üne erişmiş, yazdığı oyunlar afişlerden inmemiş, şiirleri hikâyeleri daha yazıldığı günlerde övüle övüle göklere çıkarılmıştır.

Fakat talihinin bütün bu bağışlarını Oscar Wilde'in iyi bir yolda kullandığı söylenemez. Bu bolluk onun başını döndürmüştür âdeta. Rahatlık içinde töre dışı zevkler ardında koşmuş, yeteneğini yazılarından çok konuşmalarında harcamış, zekâsını çevresini şaşırtmakta, alay etmekte kullanmıştır. Bu yüzdendir ki gerçekten büyük yazarların, büyüklük taslamadan, insanlığa sevgiyle eğilen sıcaklığından yoksundur çoğu yazdıkları. Yaşamının bu göz kamaştırıcı döneminde yazdığı Dorian Gray'in Portresi gibi hikâyeleri olsun, oyunları olsun gösterişli, parlak kitaplar olmaktan öteye geçemez. Bu kitaplarının tümünde yemeğin tuzuna benzer bir eksiklik vardır. Bencillikten, kendine aşırı güvenden, şımarıklıktan yayılan soğuk bir hava yaşamının bu döneminde yazdıklarını hep gölgeler.

Oscar Wilde, hüküm giyince, hapiste, acı çeken, feleğin sillesini yemiş, öbür hükümlüler arasında gerçek yaşamla yüzyüze gelir. Çok geçmeden yeteneğini nasıl bir hiç, nasıl bir gösteriş uğrunda harcadığını anlar. O güne kadar ömründe üzüntü nedir bilmemiş, dert nedir tanımamış İngiliz Yüksek Sosyetesinin o şımarık yazarı, insanlık dramının alaya gelmeyen derinliğini kavrayarak sarsılır.

Hapiste geçen yıllarının kitabı, de Profundis'teki Oscar Wilde, artık o eski Oscar Wilde'e hiç benzemeyen bir yazardır. De Profundis, daha önceki yaşamıyla bu karşıtlığı açığa vurur. De Profundis'te, boş kendini beğenmişliği gitmiş, vicdanı uyanmış, yüreği başkalarının acılarını bölüşmeğe başlamıştır. De Profundis'in her sayfasında hatalarını, vicdan azaplarını, pişmanlıklarını açıklayan bir yazardır o artık.

De Profundis'in bir yerinde: «İnsan ne kadar hayatla yaşarsa o kadar ölümlle ölür» der. Aristokrat, bencil, kendini beğenmiş Oscar Wilde'in hapse girdiği gün öldüğünü, hüküm giyen, hapisane de yaşayan, hapisten çıkacak olan Oscar Wilde'in başka bir Oscar Wilde olduğunu açıklar bu sözle.

Wilde'in bu sözleri, insanoğlunun büyüklüğüne, gücüne duyulan inançın, insanın hatalarına duyulan geniş hoşgörülüğün de açıklanmasıdır bir bakıma. İnsandan umut kesilmez anlamına gelir bu sözler. Yaradılıştaki duyma düşünme vergisi, durmadan değişen iç dünyasının zenginliğiyle insandan umut kesilmez. Kötülükten iyiliğe geçmesi, bir kötünün bir iyiye dönmesi, kötü bir davranışının

ardından iyi bir davranışta bulunması, yaşadıkça insan için gün sorunudur.

Düşünülürse yaşamının bütünü içinde her insanın bu türlü, birbirine karşıt düşmese bile, birbirine uymayacak kadar çeşitli davranışları vardır. Çok kişi yaşamının bir bölümünde, evinden çıkar gibi, kendi benliğinden bazen farkına varmadan uzaklaşır, bazen para, bazen ün, bazen kendini kavrayan bir tutkunun ardından, bazen yanlış bir görüşe saplanarak, bazen de çevresinin sürüklemesiyle yanlış bir yaşam sürer. Her yaptığıının kendisine göre doğruluğunu ölçebilecek güçte olanların, yine evine döner gibi kendi benliğine dönmesi, gerektiği yolda yaşayışını sürdürmesi geçikmez. Bazen de Oscar Wilde'ın yaşayışındaki gibi bir darbe, kişinin kendi benliğini bulmasına yardımcı olur. Fakat çok kişi kendi mutluluğunu kendi yaradılışının gerektirdiği yolda araması gerektiğini, başkalarına benzemeye çalışmakla, başkalarının yaptıklarını yinlemekle mutluluğa erişemeyeceğini kavrayamaz. Çevresini kendi görüşüyle değerlendirecek, çevresinde gördüklerinin kendi kişiliğiyle uyuşup uyuşmadığını ayıracak güçte değildir böyleleri. Bu gibiler, kalabalığın ortasında, ayakları yerden kesilmiş sürüklenir gibi adımlarını kollamayı yitirir, ömrünün sonuna kadar kalabalığın kendisini götürdüğü yöne sürüklenir durur.

İstesek de istemesek de, kabullensek de kabul lenmesek de, insan yaşayışında görülen aksaklıklar, kusurlardır bunlar. Kişinin kendi benliğinden, aklının çizdiği yoldan, bildiliğinden saparak, huzursuz düzensiz bir yaşayışa kapıldığı, her toplumda her çağda görülen bir durumdur. Şu da var ki, ki-

şinin yanlış bir davranışından dönmesi her zaman kendiliğinden, her zaman kolay olmaz. Örneğin, kendini içkiye kaptıran günün birinde içkiyi bırakabilir, hiç uyuşamayacağı bir kadına tutulan bazı üzüntülerle sonunda bu tutkudan kurtulabilir, kendi köşesinde toplum sorunlarını yanlış yorumlayan bir kimse günün birinde daha doğru bir görüş edinerek bu görüşünü değiştirebilir, olgunlaşan bir kimse aşırı para tutkusunun, ün tutkusunun, bóbürülenmenin boşluğunu anlayabilir. Bazen kendiliğinden anlamasa da, Oscar Wilde örneğinde olduğu gibi, iki yıllık bir ceza kişinin gözünü açar, kişi bir bakıma ucuz denebilecek bir yoldan yaşayışını yeni baştan kurabilir. Ama, toplumların bazen kişinin aykırı tutumlarını, yanlış gidişlerini bir daha geri dönemeyeceği, yaşayışını yeniden düzenleyemeyeceği gibi cezalandırmak zorunda kaldığı görülür. Toplum düzenindeki af, tanrısal afa uymaz.

Yassıada davalarını bu açıdan düşünürsek, her türlü politik ölçüyü bir yana bırakıp, bu açıdan ele alırsak insansı bir gerçekle karşılaşırız. Yassıada davaları, bir hay huyun durdurulması, koptuğu günden başlayarak yıldan yıla büyüyen bir gürültünün susturulmasıydı bir bakıma. Çok kişi o gürültünün dişlileri arasında yolunu yönünü yitirdi, çıktığı noktayı unutup yargılandığı noktaya geldi. Yassıada'dan gelen fotoğraflara uzun uzun baktığım günler oldu. Sanıkların sorguları sırasında verdiği karşılıklarda içine düştükleri çıkmazı aydınlatıcı bir açıklama çıkarabilir miyim diye düşündüğüm oldu. Yassıada'dan gelen fotoğraflarda gördüğümüz bazı yüzlerin açıkladığı anlam, o yüzlerin ikbal dönemleri boyunca gördüğümüz fotoğrafla-

rından gözümüzün önünde kalan anlama hiç de uymuyordu. İçlerinde zayıflayanlar, eriyenler vardı. Bu zayıflamanın erimenin dışında, o yüzlerin çizgilerinde eski günlerinden çok değişik bir iç dünyanın varlığını belirten çizgiler, kıvrımlar yer alıyordu.

On yıl boyunca çıkan gazete koleksiyonlarını karıştırın. Deli dolu hüküm sürmenin her türlü işaretini yansıtan fotoğraflarla karşılaşsınız sayfalarında. Yassıadada hüküm giyenlerin çevresini nereden ne zaman çıkıp da kendilerine bu derece yaklaştığını çözemediğiniz, ancak gangster filmlerinde görülebilen yüzlere benzer, en küçük bir düşünce izinden yoksun, besili, duygusuz yüzlerin sardığını görürsünüz. Yassıada'da hüküm giyenlerin, fotoğraflarda, on yıl her geçen yıl biraz daha artan bir benzeyişle, yüzlerinin değiştiğini, çevrelerini alan kimselere döndüğünü görürsünüz.

Yassıada'dan gelen fotoğraflarda o kalabalık, o karabasan kişileri görünmez olmuşlardır. Artık onların tek tek alınan fotoğraflarında, geçmişin hesabını düşünerek geçirilen uykusuz gecelerin üzüntüsü yer etmiş görünüyor genel olarak. On yıl, bir gün durup düşünmeden, doğrusunu eğrisini hesaplamadan, inat haline gelen bir kör döğüşü, bir sen ben kapışması, yaban bir çağırışma içinde, herbirinin sesini duyurabilmek çabasıyla biraz daha yükseltmek biraz daha şiddetlendirmek zorunda kaldığı, bilgisizliğin, sorumsuzluğun, insafsızlığın, sürüleşmenin kanunlarına uyarak hırçınlaştığı bir dönem geçmiş; yassıadanın sessizliği, kendi köşelerindeki yalnızlıkları içinde, duyguları uyanmış, düşünceleri işlemeye başlamış gibidir böyleleri. Açık bir acı okunur bu yüzlerde. Bu acının altında ne

türlü nedenler gizleniyor? Korku mu? Utanç mı? Pişmanlık mı? Yenilginin kemirdiği kibir duygusu mu? Bu nedenlerin hiçbirini doğru yanlış ölçecek durumda değiliz henüz.

Ceza hukukunun bilinen uygulaması içinde soruşturmalara verilen karşılıklar, hemen hemen her mahkemede her sanığın söylediklerini aşmadığı için, geçtiğimiz dönemin politik yapısını derinlemesine aydınlatıcı bir değer taşıyor. Onların yargılanan eylemlerini, sadece kendi kişisel kusurlarına bağlamak tam bir çözüm yoluna ulaştırmıyor düşüneni. Sayıları yüzbinlere varan bir anlayışın ortasında sadece önde görünenlerdi onlar. İnsanı çevresini duymaz işitmez duruma sokan, aklını kullanamaz bir sarhoşluğa sürükleyen, nedenleri durmadan araştırmak düşünmek zorundayız. Şu 1945 te başlayan politik çarpışmaların neden daima şiddete doğru kaymak zorunda olduğunu bilmemiz gerekir. İlerde de, ne istediğini nereye gitmesi gerektiğini bilmeyen kalabalıkların önünde, çok kişi eriyip gitmeye hükümlü görünüyor. Kalabalığa verilen her ödün, verenleri kendi benliğinden kişiliğinden uzaklaştırıyor, kalabalıktan biri durumuna getiriyor.

Bir toplumu yönetmek sorumluluğunu yüklenenlerin güçlü günlerindeki yüz çizgilerini sırasınca hesap vermek zorunda kaldıkları günlerde değişmemesi gerektiği anlaşıyor Yassıada'dan gelen fotoğraflardan. Halk sevgisinin, duygunun, düşüncenin, kendini halka bağışlamanın insan yüzünü güzelleştiren, insanı insan eden anlamı, gerçekten doğru yolda olanların yüzünde hep birdir, iyi gününde de kötü gününde de değişmez.

Vatan, 23 Eylül 1961

Umutlanmalı mı?

Fakir Baykurt'un geçen mart ayı içinde Yeditepe dergisinde çıkan «*Küçük Umut Işıkları*» başlık yazısını son günlerde okudum.

Baykurt, küçük Çamlıdere İlçesinde karşılaştığı bir tarım teknisyenini tanıtıyor bu yazısında. O tarım teknisyeni, sırtında deri ceketi, ayağında çizmeleri, sabah karanlığından akşamın geç saatlerine kadar dur otur nedir bilmeden, köyden köye koşuyor, köylünün tarlasında ırgat gibi çalışıyor, çukur açıyor, fidan dikeyor, köylüye o fidanların nasıl bakılıp nasıl korunacağını öğretiyor, vakit kaybetmemek için çalıştığı tarlanın kıyısında köylünün soğan ekmeği ile karın doyuruyor.

Baykurt onu anlatırken: «Geri kalmış yurdu-muzun tek sorumlusu kendisiymiş gibi derin bir acı gözlerinde. Yuvarlak yüzü yanıp kavrulmuş, dudakları çatlamış» diyor.

Baykurt'un yazısının sonunda şu sözler var: «...onun gibiler, öğretmenler, doktorlar, onun gibi çırpınan yargıçlar, su baskınlarını önlemek için didinen mühendisler, sağlık memurları, veterinerler.. yakın gelecekteki bayındır köylerin, tok halkın, bolluklu Türkiye'nin ufak umut ışıkları.»

Bu sözleri okurken Baykurt'un tanıttığı tarım teknisyenine, andığı öbür iş kollarında çalışanlara saygı sevgi duymamak elde mi? Ama yine de Baykurt'un yazısı umutlandırmadı beni. Aksine o yazının iyimser umut dolu, coşkulu havasından gelen bir tasadır bürüdü yüreğimi.

Kaç gündür düşünüyorum: Neye varır o tarım teknisyeninin bu çabaları? Hizmetine koştuğu bunca köylüye ne kazandırır? Kendisinin sonu ne olur?

Baykurt, yazısının bir yerinde onun yetiştirdiği elmalardan söz ederken şunları da söylüyor: «Ankara pazarında kilosu üç liradan. Gerçi kamyonlar gelip kilosu bir liradan, seksen kuruştan götürecek ama onun orasına da öteki aydınlarımız, öteki yöneticilerimiz bir kolaylık bulsun.»

Yâni? Yanisi şu ki o iyi niyetli, inançlı tarım teknisyeninin insan üstü çalışmasından köylünün eline kalacak olan sadece bugünkü yaşayış düzenini pek değiştiremeyecek bir yarar. Kendisi de kıt kanaat geçindiği aylığıyla köylüden çok bilmeden, Ankara pazarı ile köy pazarı arasındaki üçte ikiyi aşan farkı cebine indirenlerin yararına didinmiş oluyor.

Türkiye sadece yoksul köyler ülkesi, değil elbet. O yoksul köylerin yanında, köylünün elinden bir kuruşa aldıklarını daha böyle dört kuruşa satanların yaşadığı bolluklu; o tarım teknisyeninin henüz ağaçlandırdığı köylerinin yanında, daha şimdiden ağaçlandırılmış, nice bağlık bahçelik, elmalık, şeftalilik köşeleri de var Türkiye'nin. Gül gülüstanlık, bayındırlık mı o köyler? Bunca yıldır alıcı pazarlara elma, üzüm, şeftali, portakal süren o köylere bayındırlık denilemeyeceğine göre, bütün tarım teknisyenleri Baykurt'un anlattığı gibi çalışmalar Türkiye'yi meyva ağaçları ile donatsalar köylünün yaşayışında değişecek şey ne derece önemsenebilir? Olsa olsa köylünün elinden bir kuruşa aldıklarını dört kuruşa satarak büyük kentlerde hanlar, apartmanlar dikenler, kendilerine daha geniş pazarlar bulur, daha da artan kazançlarıyla, hep o alıştıkları, daha aşağısına razı olmadıkları kâr ölçüleriyle, yüksek kiralı yapılar yaptırır, yeni işlere girerler.

Yoksul Anadolu'da bir başına çırpınan o tarım teknisyeni mi sadece böyle? Değil. Onu Baykurt da söylüyor. Böyle o tarım teknisyeninin yaradılışında öğretmenler, doktorlar, mühendisler daha başkaları didinip duruyorlar kendi köşelerinde. Yalnız şimdi değil, yıllarca önce de böyleydi bu, didinirlerdi.

Anadolu'yu her gezen gittiği illerde ilçelerde çoklukla böyle bir ya da birkaç ülkücü kimseyle karşılaşır.

1944 yılında Ezine'de bir yüzbaşı doktor vardı. Sabahın yedisinden gecenin onbirine kadar hastalarının arasından, mikroskopunun başından ayrılmazdı. Zehirli sıtmadan günde en az üç ölü çıkan bir hastahaneye o geldikten on beş yirmi gün sonra ölüm uğramaz oldu. Dışarda paralı hastalar ne zaman kapısını çalsalar henüz hastahaneden dönmediğini duyarlardı onun. Bugün yaşıyorsam ben de hayatımı o doktorun fedakârlığına borçluyum.

Ne oldu o doktor? O gün bugün hayat pahalılaştıkça pahalılaştı. O ülkücü doktor hâlâ aylığı ile yetinerek artan pahalılığa dayanabildi mi? Yaşlandıkça sağlığı günde on altı saat çalışmaya karşı durabildi mi? Ya o ayrıldıktan sonra Ezine hastanesi ne oldu? Eski durumuna dönmedi mi? Döndüyse kabahat kimin? Onun yerine gelenden onun gösterdiği fedakârlığı göstermesini beklemeye kimin ne hakkı var?

Hatırladıkça Anadolu köşelerinde hep böyle tarım teknisyenleri, doktorlar sıralanır karşınıza. Genç devrimci kaymakamlar vardır. İnançlarının, gençliklerinin bütün hızıyla gelir işe başlarlar. Sonra hangi işe el atsalar karşılarında kurulu kasaba düzeninin kara duvarı dikilir. Okul mu yaptırmak is-

tiyeceklerdir? Hayır! Ağalarla mı uğraşacaklardır? Hayır! Eşitlik mi sağlayacaklardır? Hayır! Devrimlerin kökleşmesi mi? Hayır! Ne olur sonunda? O kara duvar genç kaymakamın üstüne yıkılır. Kasaba kodamanlarının şikâyetleri birikir. Parti organları kımıldar. O kaymakam o ilçeden alınır; başka bir ilçeye, başka bir kara duvarın karşısına dikilir. Bu böyle sürer gider, tâ ki o kaymakam «memleketin anatomisini» kavrayıncaya, yâni yılıncaya, usanıncaya kadar.

Bazen bunun aksi de olur. Bir vali, bir kaymakam, bir belediye başkanı bakarsınız bulunduğ u yeri umran eder. O kara duvara nasılsa omuz verecek gücü bulabilmiştir. Alırlar onu hiç anlamadığı bir işe getirirler. Örneğin Ticaret Bakanı yaparlar. O başarılı, güçlü kişinin, akıl erdiremediği işler arasında gülünç duruma düştüğ ünü, onurundan haysiyetinden olduğunu görürsünüz.

Yine çoğ u ilçelerde iyi niyetli kasaba gençleri görülür. Aralarında tiyatro kurmak, spor birlikleri yaşatmak için çalışırlar. Paracıkları yoktur. İlçe zenginlerini dolaşırlar, kaymakamâ, belediye başkanına çıkarlar. Geçim sıkıntısı omuzlarına yükleneyeğ i güne kadar kasabanın toplumsal yaşayışına kendilerinden bir şey katabileceklerini sanırlar. Ama on kez başvurdukları yerler, belki de ancak bir kez isteklerini yerine getirir. Sonunda onlar da kırgın, yorgun kahvelere dönerler.

İlçelerimizde yaşayan çoğ u resim öğretmenleri, müzik öğretmenleri, resmi, Batı müziğ ini halkımız arasında yaymak için az mı didinmişlerdir? Hele halkevleri zamanında. Her halkevinde müzik öğretmenlerinin kurduğ u korolar, mandolin birlik-

leri vardı. Sonra, bir hükümet gelir, bütün o canın emeklerin üstünden bir sünger geçirir.

Akçadağ Köy Enstitüsünün kurucusu, bozkırın ortasında ayağında şayak pantolonu botlarıyla aylarca didinen Şerif Tekben ne oldu? Tonguç ne oldu?

Hem niye Anadolu'nun ıssız köşelerinde arıyoruz bu türlü ülkücüleri? En büyük kentlerin ortasında, Türkiye'nin gerilikten kurtulması, bayındırlığı için didinenler az mı? Yazarlar, şairler sanatçılar, dergi çıkaranlar, memurlar, genel müdürler yok mu bu türlü?

Bakın o gazetecilere, sanatçılara. Bülbüllere ateş edilir gibi onlara ateş edildiğini görürsünüz. En temiz, en iyi niyetli, en yurtsever duyguları düşünceleri yüzünden birer damga yapıştırılmıştır çoğuna. Solculuk, dinsizlik daha bu türlü alınlarına çalınan değişik karalarla canlarından bezdirilmişlerdir en uygun çağlarında.

İnsanın iyilik gücünden, yaratıcılığından kışkılanmak, bu gücü küçümsemek doğru dürüst düşünen kimsenin aklından geçmez. Halkımız arasında eskiden olduğu gibi, şimdi de Baykurt'un tanıttığı örnekte ülkücü sayısız tarım teknisyenleri, doktorlar, mühendisler, öğretmenler olacak elbet. Ama onların tek tek harcadıkları güçleri, başka gayretlerle birleşmedikçe neye yeter? Nereye varır? Her ilçede, her köyde bir ülkücünün başarısı Türkiye'yi şimdiki durumundan alır hangi sürede nereye götürür? Umutlarımızı o ülkücülerin fedakârlıklarına bağlamaya hakkımız var mı sadece? Onların insan üstü çalışmalarına, kendilerini feda etmelerine bağlamaya hakkımız var mı?

Onların düş kırıklıklarına, yenilgiye, haksızlı-

ğa, uğradıkları günlerde acılarını kim dindiriyor? O inançlı yüreklerde belki de pişmanlık duygusu bütün bütün yer etmez ama, her koyunun kendi bacağından asıldığı bir düzen içinde, yenilgiye uğradıkları gün, kendilerini hiç düşünmedikleri için bazen acı acı yakındıkları olmaz mı?

Goethe, «herkes kendi kapısının önünü süpürse şehrin sokakları tertemiz olur» demiş ama, Goethe'nin dediği günden bugüne iş bu yoldan çözüm yoluna ulaşamamış. Toplum içinde kapısının önünü süpürmekte kaytaranlar, ya da süpürdükten sonra çöpü komşusunun kapısı önüne atanlar dünyanın her yerinde çoklukta.

Goethe'nin o son derece iyi niyetli sözü kadar, Baykurt'un bir o kadar iyi niyetli yazısında da umut ışığı göremiyorum ben. Herkesin kapısının önünü süpürmesi sağlanmadıkça, ülkücü tarım teknisyenlerinin, doktorların, başka iş sahiplerinin mutsuzluğa düşmeyecekleri tedbirler alınmadıkça, onların çevresinde dikilen kara duvarlar yıkılmadıkça, onların fedakârlıklarından uğurlarında fedakârlık ettikleri kimseler değil de bütün bütün başkaları yararlandıkça, Türkiye'nin çehresini pek değiştirebileceğini sanmıyorum.

Ama nedir ki bugün için Baykurt'a da bütün bütün hak vermeden edemiyorum. Ne de olsa geleceğin bayındır Türkiye'sini kuran, köyde kentte durmadan didinen o türlü ülküçüler yine bir gün Türkiye'nin gönlümüzdeki Türkiye olması onların bu emellerinin değerlendirilmesine bağlı.

Vatan, 16 Eylül 1961,

Durumunuzdan, yaşayışınızdan, memleketin gi-dişinden memnun değilseniz çevrenize bir bakın. Bugüne bakın, düne bakın, geçen yıllara bakın. Böyle böyle bugünden beş yıl, on yıl, yirmi yıl öncesine, hatırlayabildiğiniz kadar geride kalan yıllara inin. Başınızda dikilen bir takım asık su-ratlı, bencil, insafsız, çıkarından başka hak, baş-ka kanun tanımayan kişiler göreceksiniz. Sanki her-biri başınıza ayrı bir belâ kesilmiştir. Sanki onlar alacaklı siz borçlusunuz. Sanki onlar iyi siz kötü-sünüz. Sanki onlar haklı siz suçlusunuz...

Her ilde bu türlü en az yüz, her ilçede on, her bucakta üç beş adam bulacaksınız. Görünüşte bü-yük toprak sahibidirler, bankalarda payları vardır, yabancı firmaların temsilcisidirler, yerli ürünlerin alıcısıdır, kabzımaldırlar, ya da bulundukları yerde aylıklı, komisyonlu, ondalıklı ne iş varsa ka-pışmış, paylaşmışlardır. Meselâ sendika yöneticisi-dirler, resmi kurumlarda müşavirdirler, v.b.

Gördükleri iş ne olursa olsun her şeyden önce partidirler bunlar. Üstelik te çoklukla hangi parti başa geçerse o partidendirler. Ya da memleketin iki büyük partisinden kendileri birine, oğulları, kardeşleri öbürüne kol atmışlardır.

Devir tek parti devri, C.H.P. iktidarda mı, iyi hatırlayın, o günlere yetişmişlerse toptan Halk par-tili görünürlerdi bunlar. Çıkarlarına yan bakana dışlerini gösterirlerdi. Bizim genç cumhuriyetimi-zi bir halk yönetimi olmaktan çıkaran, genç demok-rasimizi düşünceden yoksun bir kemik kavgası ha-line getiren bu gibiler oldu. Vatandaşlar arasında ikiliklerin, düşmanlıkların kaynağı bu gibilerin ka-

tından kaynadı. Astıkları astık, kestikleri kestik, yukarıya yalan haberler u urup, 1946 ya kadar bu gibiler, en b uy uk illerden en küçük k  ylere kadar halkın canını burnundan getirdiler.

Tek parti döneminde kadrolar doldukça, bu gibilerin bazıları açıkta kalmaya ba ladılar. Çok partili dönemin başlangıcına kadar açıkta kalan bu türlü çıkarıcıların sayısı gittikçe arttı. Her köyde, her ilçede, her ilde, birbiriyle  eki en, çıkar, menfaat grupları türedi.

Memleketimiz çok partili hayata bu çıkar gruplarının birbiriyle bo azla maya hazır oldukları bir durumda girdi. Halk siyasal çarpışmanın gerekli koşullarından yoksundu. Okutulmamı tı. Düşünce hazırlığı, program hazırlığı yoktu. Siyasal doktrinlerden habersizdi. Okuyanlar, bu  ıkarıcılara yana madık a, boyun e medik e mesleklerinde ilerleyemiyorlardı. Üstelik de okuyanlar, okumu luklarıyla, halktan ayrı bir sınıf olmakla    n yorlardı.

Halk, bu türlü okumu larca hor görülmekten, çıkarıcılar elinde ezilmekten, geçim sıkıntısından, topraksızlıktan, kredisizlikten, çalıştığı i  yerlerinde hakkını alamamaktan canından usanmı  bir durumdaydı. Ba takiler olmasın da kim olursa olsun diyordu.   te halk, tek parti döneminin açıkta kalan  ıkarıcılarının toplandığı Demokrat Partiye böyle sarıldı. Tek parti döneminde kendisini canından bezdirenlerin hık demiş burnundan d  m  lerdi, denize d   en yılana sarılır  rne i böyle iktidara getirdi.

Ne de olsa ortada de i  en bir şey vardı. Bir zaman sel amını almayanlar aya ına gelip oy istiyorlardı. Karganın gagasındaki peynire göz diken

tilkinin tatlı diliyle köylere, iş yerlerine yaklaşıyorlar oy istiyorlardı. Ne güler yüzlü, babacan kişilerdi onlar! Halini hatırını soruyorlar, elini sıkıyorlar, sırtını sıvazlıyorlardı. Halk her neden şikâyetçi ise «olacak kardeşim, olacak» diyorlardı. «Kredi verilecek, toprak verilecek, grev hakkı tanınacak, kaymakam değişecek, yargıç atılacak, karakol onbaşısı sürülecek! «Hele siz bize oy verin!»

Halk oy veriyordu. Veriyordu da ne oluyordu? Ağzına bir parmak bal çalanlar kendi kilerlerine küp küp bal indiriyorlardı. Her mahallede bir kişi milyoner ola dursun, 999 kişi lokmasının gittikçe daha da küçüldüğünü görüyordu.

Oyun ne derece değerli bir mal olduğu anlaşılmış, yukarda saydığımız çıkarıcılar aradıkları silâhı ellerine geçirmişlerdi. Toptan oy simsarıydılar artık. Mühür onların elindeydi. Kanun yönetmelikler ne derse desin, bu gibiler «olacak!» dedi mi, kararnameler değişiyor, kaymakamlar sürülüyor, karakol onbaşları değişiyordu. Giden kaymakam, giden onbaşı, gittiği yerde bu gibilerin önünde baş eğmedi mi aradan iki üç ay geçmeden kendisine yeniden yol görünüyordu.

Küçük oy simsarı, daha büyük oy simsarının kapısını çalıyordu: «Ağabey, diyordu demir gibiyiz! Evvel Allah kaleyiz kale! Öbür partilere bizden tek oy yok!». Büyük oy avcısı koltuğuna daha bir rahat yerleşiyordu. Açıyordu kesenin ağzını: «Dile benden ne dilersin!» Öbürü: «Partiye bu kadar koştuk, bu kadar emek verdik, diyordu. Bir hayrını görelim.» Alıyordu istediğini. Yönetim kurulu üyelikleri, ithalat müsaadeleri, krediler, tahsisler, belediye arsaları, kısacası ne koparabilirse.

Çok partili dönem bizde böyle başladı. O za-

mana kadar küçük bir grubun elinde olan çıkarların dağıtılmasında, çekişen iki parti arasında bir cömertlik yarışıdır başladı. Yarış büyük lokma yarışıydı. İki partinin de oy simsarları o lokmayı kapabilmek için koşuyorlardı. Halk da, bu toprak ağalarının, toptancıların, yüksek aylıklıların yarışına, sonunda eline ne geçeceğini düşünmeden katılarak yan tutuyordu.

1950 ye kadar C.H.P. iktidarı nasıl bu oy simsarları, küçük diktatörler elinde memleket haritasını saran bir diktatörlük durumuna geldiyse, 1950 den sonra eş soydan oy simsarları, küçük diktatörler elinde, Demokrat Parti iktidarı da bütün yurdu üstünde soluk alnamayan korkunç bir diktatörlük durumuna getirdi.

1950 öncesinin C.H.P. yöneticileri nasıl bu küçük diktatörlere baş eğmek zorunda kalmışlar, bu küçük diktatörlere partileri saflarında en geniş yetkileri bağışlamışlarsa, 1950 den sonra gelen Demokrat Parti yöneticileri de, bu küçük diktatörlerin elinde birer oyuncak oldular sadece. Suçları, kusurları, bu diktatörlere baş eğecek yaradılıştaki olmalarından, ya da bu küçük diktatörler arasından seçilmelerinden geliyordu.

Yassıadada, Demokrat Parti yöneticileri, memleketi görünmez bir ağ gibi saran bu küçük diktatörler şebekesinden koparılmış olarak yargılandı, gerçek suçlu, bu küçük diktatörler ise tahtlarında kaldılar.

Politikaya atılan kimi kişilerin şimdi de gözünden kaçan budur. Doktrine dayanmayan, sömürme, çıkar esasına göre gelişmiş bu partilerin kadroları içinde, bu partilerin başına geçmekle, bu küçük diktatörlerle onları besleyenlere söz geçire-

bileceklerini sanırlar. Bu küçük diktatörlerin buyruklarına boyun eğmedikçe, geçtikleri yerde bir saat kalamayacaklarını anlamak bilincinden yoksundurlar.

Bunun içindir ki, muhalefet dönemlerinde ne derlerse desinler, hangi hakları savunurlarsa savunsunlar, bu küçük diktatörlere dayanarak iktidara gelecek her parti başarısızlığa, halkın önünde yalancı çıkmaya hüküm giymiştir.

Memleketimizde, bu küçük diktatörlerin saltanatına son verecek, köklü dönüşümler gerçekleştirilmedikçe, kurulacak her iktidar halka karşı olacak, demokrasi gelişmeyecektir.

Milliyet, Temmuz 1965

Solun Alafrangası

Batı'ya toptan düşman olduk şimdi de. Yüzelli yılı aşkın bir süredir Batı'ya hayrandık, Batılı olmaya özendik, oluyoruz, hatta olduk dedik; derken şu son üç beş yıl içinde çok keskin bazı düşünürlerimiz çıktı, sağ olsunlar uyardılar bizi, Batı'yı bir kalemde sildik attık. Sömürgecilikle suçladık Batı uygarlığını, Batı'lılaşalım diye diye kendimize yabancılaştığımızı, sömürgecilerin tuzağına düştüğümüzü anladık. Sonuç? Dön dolaş aynı yerdeyiz. Çoktandır çözümlenmiş karara bağlanmış sandığımız bir sorunu sil baştan tartışıyoruz.

Gerçi bu yüzelli yılda Batı'nın bizde uğradığı ilk saldırı değildir bu. Abdülhamit'in Meclisi Mebusan'ı dağıtmasından 31 Mart olayına, İzmir suikastından Kubilây'ın öldürülmesine, Tan Gazetesinin yıkılmasından, Demokrat Partinin basın üniversite düşmanlığına, Kanlı Pazar'a kadar sayısız örnekleri var bu saldırıların. Nedir ki bu kez Batı Uygarlığına bıçak çeken, Brütüs örneği «Sen de mi?» dedirtecek bir el: Solun alafrangası.

Bu akımın öncüleri Osmanlı geleneklerini savunuyorlar. İçlerinde İttihatçıların Cumhuriyeti de batıramadıklarına yanıp yakınlanlar, alaturka musikisiz, kasidesiz gazelsiz bu iş yürümez diyenler var. Üstelik böyle diyenlerin hepsi de Marksist.

Herkes duygusal bir yakınlık duyabilir kendi tarihine. Ama bir Marksist, tarihi, kendi tarihi de olsa, duygusallıkla değerlendirmeye kalktı mı akıllar durur. Marksizm, adıyla sanıyla, tarihsel olayları özdeksel açıdan değerlendirmek demektir çünkü. Marksistim diyen biri, toplumsal olayları tarihte siz biz diye ayırır, işin içine duygu karıştırırsa daha söze başlarken şaşılışır, teorisinden ayrılır. Ama Batı Uygarlığına uzatsa uzatsa ancak Marksist'in bu türlü dil uzatabilir.

Burada sorun şu biçime dönüşüyor kendiliğinden: Marks'la, Engels'le, Lenin'le bu derece içli dışlı görünen bu kimseler, nasıl oluyor da bu derece sakat bir görüşü savunabiliyorlar?

Nedeni açık bunun: Şu yüzelli yılda bizim Batılılaşma adına giriştiğimiz hangi işe bakarsak bir türlü Batı Uygarlığının temellerine inemediğimizi, sık sık yanılıp bocaladığımızı görürüz. Bu tür solculardan bir takımının yanılmaları, bu tüm yanılmaların bocalamaların paralelinde yer alır. Bir ta-

kımı ise kötü niyetlidir, hiç bir inanca bağlı olmadan ortalığı bulandırmaktır yaptığı iş.

Bir alafranga sözü dolaşır ağızlarda. Avrupalı anlamına gelir. Yüzelli yıllık deneylerimizle Batı Uygarlığına yönelmekle alafrangalaşmanın ayrılıkları iyice belirmiştir toplumumuzda. Yüzelli yılda gerçekte yapabildiğimiz Batı'lılaşmak değil alafrangalaşmaktır bizim. Alafrangalaşmak biçimdir çünkü. Yaşayışı, giyinişi, mutfağı ile aktarılabilir. Batılılaşmak ise o uygarlığın temel yapısındaki düşünceyi benimsemektir.

Bir örnek verelim: Medenî Kanunu Batı'dan aldık. Aldık ama kısa bir uygulama döneminde hile-i şer'îye anlayışı ile bağdaştırıverdik. Çelişmenin kökeni buradadır işte. Medenî kanunun Batı'dan alınması birdenbire alafrangalık sınırlarını aşırır. Şapka, giyim modası, çatal bıçak değildir medeni kanun. Batı Uygarlığının töre anlayışı, insan anlayışı ile kurulmuş, bu anlayışlardan kopmaz bir hukuk düzenidir. Batı'nın kadın ile erkeği eşit gören insan anlayışını, iyi niyete doğruluğa dayanan töre anlayışını benimsemeden, kanununu alır, hile-i şer'îye ile uygularsanız alaturkalıktan kurtulamazsınız. Bu durumda suç ne Batı'dadır ne de kanununda, sadece sizin gerçekten uygar Batı'lı olamayışınızda.

Faşist bir ülkenin ceza kanununu alıp, zaman zaman daha da ağırlaştırmakla da Batı'laşamaz elbet bir toplum. Çünkü Avrupa'da da Batı düşüncesine karşıdır o kanun. Şunu hiç bir zaman unutmamak gerekir ki haritada yeri Batı görünen her akım, her kuruluş Batı Uygarlığının ürünü değildir.

Batı'lılaşmaya çalışırken aşırma kitaplara imza atan bilim adamları yetiştirdik. Batı'lı bir düşü-

nürün aklından bile geçirmeyeceği bir ayıp, töre dışı bi iştir bu. Ama biz ayıplamıyoruz bu türlü bilim adamlarımızı. Hoş, buna gelinceye kadar daha neleri ayıplamıyoruz. En başta bizi yönetenlerin bizi insan yerine koymamalarını ayıplamıyoruz. Yalancılıklarını, iki yüzlülüklerini ayıplamıyoruz. Demokrasimizin alaturkalığı üstüne çok şeyler yazıldı çizildi. Bu konuda örnekler vererek sözü uzatmak istemiyorum. Yalnız, burada liseden arkadaşım bir Demokrat Parti milletvekilinin bir sözü aklıma geliyor. 27 Mayıs öncesi, 28 nisan olaylarından söz ederken «Ne yani bu gürültü patırdı? Topu topu ölen üç kişi!» Donmuş kalmıştım. Koestler, İspanyada Ölüm Güncesi'nin başına *Malraux*'nun şu sözlerini almış: «*Bir hayat hiç bir şey değildir. Ama hiç bir şey de bir hayat değildir.*» Batı düşüncesi hiç bir şeyle ölçülemeyecek değerde görür insan hayatını. Politikacının alaf-rangası ise denize atılan bir çift palamut yerine koyar.

Edebiyatımız, Tanzimat döneminde kendi geleneginden koparak Batı'lı edebiyat anlayışına yönelirken sezinlenen doğruydı. İnsancıl bir edebiyat yaratmak isteniyordu. İnsan yoktu eski edebiyatımızda. Ya da temelde insana değil, söz oyunlarına dayanıyordu eski edebiyatımız. Tanzimat edebiyatçıları elbetteki ilk aşamada üstesinden gelemezlerdi bu güç işin. Ama Fikret, Yahya Kemal, Nâzım derken, öykünme dönemini aştı, insancıl bir edebiyatın özgün örnekleri çoğalmaya başladı. bizde. Çoğalmaya başladı ya tümüyle Batı'lılaşılbildi mi edebiyatımız? Lâf ebeliğinden, söz oyunlarından kurtulabildi mi? Hayır. Özellikle atılış hamlelerinin durgunlaştığı dönemlerde, kökü geç-

mişte olan şairlerin yazarların eskiye özenmeleri yaygınlaşıyor. Son yıllarda her yönden Batıya çul-lananların sayısı arttıkça, edebiyatı bu türlü anla-yanlar daha açıkça savunuyorlar görüşlerini.

Yazımda söz konusu olan solcularımız da bu türlü bizim: Hile'i şer'ie alışkanlığından ayrıla-mayan bazı hukukçularımız, kendilerinin benzeri şairler yazarlarımız, astığı astık kestiği kestik yö-neticilerimiz gibi, tek kelime ile : Alafranga. Marks'i, Engels'i, Lenin'i okusalar da, onları Marks, Engels, Lenin eden uygarlığın, düşüncenin dışın-da kalıyorlar. Onları yetiştiren uygarlığın temelle-rine inmeden, onları kavrayabildiklerini sanıyor-lar.

Boşlukta, temelsiz bir teori değildir Marksizm. Batı uygarlığının bütününden ayrı olarak, o uy-garlık içinde bir yamaymış gibi ele alınamaz. Ak-sine Batı'lı düşüncenin güçlü bir gelişme koludur.

Batı uygarlığının özü insandır. İnsanın doğa içinde Tanrı karşısında değerlendirilmesi, insanın mutluluğunu aramakta bütün yetenekleriyle özgür kılınması ilkesine dayanır o uygarlık. Rönesansla yerleşen bu ileri görüşü, Marksizm kendi yöntemi ile tarihe, ekonomiye, toplumbilime uygular. Ama-cı endüstri çağının insanına mutluluk koşullarını sağlamak, bu yoldan insanı mutlu kılmaktır. Batı uygarlığına karşı çıkanların, bilerek ya da bilme-yerek karşı çıktıkları bu düşüncedir işte.

Nedir ki Batı düşmanlığının bazı yan neden-leri de var bizde: Yüz elli yıldır gerçekten kendi-mizden koptuk biz. Yabancı dil bilenler bütün bü-tün boşladılar toplumumuzu. Ne tarihi ne de ede-biyatı ile ilgilendiler. Yabancı dil bilmeyenler de çeviriler yoluyla onların tutumuna uydu. Şimdi ya-

avaş yavaş tarihimizi, -edebiyatımızı öğreniyoruz. Öğrendikçe de «aman aman bizde neler varmış» gibilerden gülünç durumlara düşüyoruz. Bir dönemin «Hadi efendim, biz de adam mıyız?» diyen alafrangasının, günümüzdeki temsilcisi gerçekte böyle ölçüsüz davranan.

Bir de şu var: Yüzelli yıl ileri geri bocalayıp da batılı çizgisine ulaşamayan bir toplumun düşünceleri, yazarları arasından, yenemedikleri bir küçüklük duygusuyla öfkeye kapılanlar çıkacaktı elbet. Batı'ya saldıranların bir bölümü salt bu öfkeye kapılmış görünüyorlar. Fakat içlerinde en affedilmeyecekleri kamu oyunu duygusallığını bile bile sömürmeye kalkanlar, iyi niyet yoksunları. Toplumumuzu oiraz tanıyan, tarihine geleneklerine ne derece bağlı olduğunu bilir. Böyle bir ortamda, kendi büyüklüklerimizi sayıp döküp, ileriliği önünde geriliğimizden utanç duyduğumuz kâfiri batırdınız mı alkış sizindir. Bu sonuncular, küçük çıkarlar uğruna bu yola başvuruyorlar. Gerçekte kendi benliklerine hiç bir saygı duymadıkları için başkalarını aldatmakla da hiç bir sakınca görmüyorlar.

Bizde Nurcuların, Süleymancılarn, gerici partilerin yaptığı da bir bakıma bu. Ama onlar yine de tutarlı sayılırlar hiç değilse. 'Şu yüzelli yılın en bilinçli Batı'lısı olduğunu bile bile boy hedefi tutuyorlar Atatürk'ü. Gelgelelim sömürgecilik, yabancılaşıma düşmanı görülen sözde Makrsistlerin, bizde sömürgeciliğin yabancılaşımanın düşmanı Atatürk'e saldırmaları niye?

İstediğiniz kadar kafa yorun hiç bir düşünce düzeni içinde açıklayamazsınız bunun nedenini. Sonunda bu neden döner dolaşır incir çekirdeğini

doldurmayan bir gerçeğe dayanır. Ya ruhça den-
gesizdirler, ille de herkesin ak dediğine kara çala-
cak, olumlu bilinen her değeri kırıp dökerek, hiç
bir şeye saygı duymadıklarını açığa vuran o çir-
kin gülüşleriyle sırtacaklardır. Ya da söz gelişi
babaları eski bir İttihatçıdır. Atatürk düşmanlığı
kendilerine Enver Paşa hayranı bey pederlerinden
miras kalmıştır.

Doğrusu tuhaf bir yaratıktır alafranga solcu.
Ne babasının duygularından kopar, ne de sosyaliz-
mi gerçek solculara bırakır.

Cumhuriyet, 5 Şubat 1971

Toy Demokrasi

Atatürk, yurdumuzun Misak-ı Milli andlaşma-
sı ile belirlenen bugünkü sınırlarının gerçekleşme-
sinden sonra, «Suriye'yi bırakacak mıyız?» diye,
sonralara karşılık verirken, «Ulusların da tıpkı bi-
reyler gibi doğal sayılması gereken bir gövde ya-
pıları olduğunu» söyler. Bu benzetmeyi açıklarken,
nasıl, şişmanlık ya da zayıflık, insan için doğal
olmayan bir durumsa, hattâ bir çeşit hastalıksa,
ulusların da birliklerini yaratan öğeleri çiğneyerek
sınırlarını genişletmelerinin bu tür bir hastalık ol-
duğunu öne sürer.

Bireylerden yola çıkarak toplumları anlamaya
çalışmak, toplumlar üstüne açık yargılara varmak

doğru bir yöntem olsa gerek. Çünkü her toplumda duygular, düşünceler, bu duygulara ve düşüncelere bağlı davranışlar, her dönemde öylesine yaygınlaşıp, bir örnek giysiler gibi herkesin üstüne uymuş oturmuş olarak, öylesine adım başına görülmeğe başlıyor ki, eninde sonunda, kişi, binlerce kişiden biri olup çıkıyor. Dolaylı olarak da toplumlar, bu bir örnek binlerce kişiden oluşmuş bir kimse gibi ortak huylar, görüşler, davranışlar ediniyor. Bu bakımdan Dostoevski, örneğin Avrupa'nın bir kaplıca kentinde, kozmopolit bir çevre içinde geçen Kumarbaz'ında kimi Fransız, kimi İngiliz, kimi Alman, kimi de Rus olan kişilerinden söz ederken Fransızlar, İngilizler, Almanlar, Ruslar üstüne genellemeye varan yargılara varınca yanılmamış oluyor. William Faulkner de, ünlü Nobel konuşmasında, yazdıklarında ülkesindeki acıma nedir bilmeyen şiddet ruhunu yansıtmak istediğini söylerken bu gerçeğe değiniyor. Güney Amerikan vadandaşının yaradılışındaki ortak bir öğeye parmak basıyor. Bizim, Cumhuriyetin 10. yılını kutlarken her sokak başına astığımız «Biz bize benzeriz» sloganıyla de yaklaştığımız bu gerçek olsa gerek. Bir toplumda ortak karakter yapısı, öylesine güçlü bir etken olmalı ki, ilk bakışta görüşleri birbirine çok karşı görünen, en aşırı sağcısından en aşırı solcusuna kadar bütün bireylerine dış geçirebiliyor; sonunda bütün bireylerini birbirine benzer kılabiliyor. Örnek istiyorsanız çok! Son yılların siyasal kuruluşlarına bir bakın. Sağcı partilerin kongrelerinde gördüğünüz sandalyalı, tekmeleli tokatlı kavgaların, duygusal davranışların eşini solcu partilerde de görürsünüz. Başbakanı, Anayasayı çiğniyor diye, eleştiren bir yazarın, üyesi bu

lunduğu jüride tüzüğü çiğnediğine tanıklık edersiniz. Başka bir örnek isterseniz alaturka musikimizin ne olduğunu anlamaya çalıştıkça futbolumuzun da ne olduğunu ortaya çıkarırsınız diyebilirim.

Niye sayıyorum bu örnekleri? Kendi yaşam deneylerimden yararlanarak toplumumuzu, genç demokrasimizi anlamaya çalıştıkça bireylerimizle toplumumuz arasındaki bu uyuşma gittikçe düşüncemde somutlaşıyor. Demokrasimiz giderek gözümde bir canlı olup çıkıyor. Çok partili döneme girdiğimiz yıl dünyaya gelmiş, yirmi altı yaşında bir genç gibi geliyor bana demokrasimiz. Doğduğu güne dönüp, günümüze gelene kadar olan yaşamını gözden geçirdikçe, günahları sevapları ile birlikte, ne kadar talihsiz, ne kadar anlaşılmamış bir çocuk olduğunu da kavradığım kanısına varıyorum.

1945'lerde yılların, atılğanlığını, inançlarını, türpüleye törpüleye yuvarlaklaştırdığı yaşlı bir babanın çocuğu gibi dünyaya geldi bizim demokrasimiz. Öyle bir baba ki kendi dili, dişi, burnu için acı, katı, sert bulduğu her yemişi oğluna da yedirmek istemiyordu. Ya da kendi ağırlaşan bacakları, daralan soluğu ile çıkamayacağı merdivenleri oğlunun da çıkmasını yasaklıyordu. Böyle bir babanın gözü önünde «dur, yapma, otur, koşma, düşersin» azarlamaları ile, eli kolu bağlı büyüme-ye başladı demokrasimiz. Basın özgürlüğü, üniversite bağımsızlığı, gençlik örgütleri, ekonomik özgürlük, toplum sınıfları arasında eşitlik sağlama çabaları hep yasaklanmıştı. Feodal bir alt yapı üstüne oturtulmaya çalışılıyordu. Çocuk 1950'de, sert bir yatılı okula verilir, manastıra kapatılır gibi, yeni iktidara teslim edildi. D.P. bu feodal yapının temsilcilerinden güç alıyordu. Bunun içindir

ki iktidara gelir gelmez Ceza Kanunumuzun çoğu hükümlerini değiştirerek, kanunu sertleştirmek, cezaları arttırmak yolunu tuttu. Böylelikle toplum üzerinde baskı düzeni kurmak, vatandaşları yıldırma istedi. Ceza Kanunlarında çoğu suçların bir başkaldırma niteliği taşıdığı hatta ilk bakışta basit gibi görünen, sövme, hakaret gibi suçların, yaralama ile sonuçlanan kavgaların, bıçak taşımanın, kız kaçırmaların bile bireyin toplum kuralları ile çatışan öfkelerinden doğduğu göz önünde tutulursa, o iktidarın yargılanırken Ceza kanununu ağırlaştırmadaki maksadının ne olduğunun hesabını vermesi gerekirdi. Çünkü gerçekte o iktidarı Yassıada'ya götüren salt bu maksadı oldu.

1960'ta, yeni Anayasamızın getirdiği haklarla, yatılı okuldan, sokağa, yaşama döndüğü zaman onbeş yaşında toy bir çocuktuk demokrasimiz. Bir an için baba evinin kurallarından, yatılı okulun baskısından kurtulduğunuz yılları ansıyın. Diyelim ki taşra liselerinden ortaokullarından birinde öğrenciydiniz, kalktınız, İstanbul'a, Ankara'ya, hatta Paris'e ya da Londra'ya geldiniz. Eski düzenini sürdürebilir misiniz yaşamamanızın? Çevrenizde «ne var? Ne oluyor?» görmek, anlamak istemez misiniz? O ışıklar, kalabalıklar, özgürlükler, eğlenceler arasında kendinizi unutmaz mısınız bir süre? Ama nedir ki bu yeni ortam içinde de, o sürenin sonunda yaşayışınızı, amacınıza uygun bir düzene sokacağınız günler er geç gelir.

Buydu bizim demokrasimizin başına gelen. 1960'larda birden yalnız ve özgür buldu kendini. Yüzyılımıza yön veren düşünceler, kitaplarda ilk kez karşı karşıya geldi. İlk kez kendi okuyacağı kitapları kendi seçmeye başladı.

Ne beklenirdi? Hiç yanlış yapmadan, hiç yol yitirmeden, düşüp kalkmadan yürüyüp yerini bulacağı mı? Toplum içinde yerleşmiş temel yorumlardan yoksunken, kendisi için yepyeni kitapları okuyup hemen sindirmesi mi? Bağıra çağıra konuştuğunu anlamasına sıra kalmadan sesini ayarlaması mı? Coşkularını gemlemesini bilmesi mi? Olacak iş mi bu? Düşünelim, bir dönemi, bir gençliği suçlamadan, çuvaldızı onlara yöneltmeden önce, iğnenin ucuyla kendimizi yoklayalım: Acaba hatasız mı, hep olumlu yolda mı kullandık ilk gençliğimizin özgürlüklerini?

Bu soruya içtenlikle karşılık verirsek, şu geçtiğimiz yıllarda olup bitenlerin tümü, bir demokrasinin toyluk çağının aşırılıklarından başka bir şey olarak görünmez bize. Çocukluğunu gereği gibi yaşamamış, bundan dolayı da büyükleri ortada dururken kendisi sorumlu tutulamıyacak bir genci, bu yaştan sonra elini kolunu bağlayıp, yatılı okullara, manastırlara göndermeye kalkmakla hiç bir sorun çözümlenmiş olmaz. Çünkü yeniden sokağa döneceği gün, kendisini bekleyen yeni hatalar, yeni başdönmeleridir o çocuğun. Bu üzüntüleri geride bırakmak, bir daha yaşamamak istiyorsak, toyluk çağını kendi deneyleriyle aşarak, olgunlaşacağı bir ortam sağlamamız gerekir ona: Her canlı gibi, her insan gibi...

Cumhuriyet, 30 Ocak 1973

Neydi daha dün denebilecek yakın yıllara kadar C.H.P. Sol düşmanı geçinirdi. Burnu havada kibirli bürokratlar, toprak ağalarının sermaye çevrelerinin kapılarında yetişmiş gözü yukarda okumuş takımı doldurmuştu kadrolarını. Kökü dışarda akımlar deyimi o partinin önde gelen sözcülerinden birinin uydurmasıydı. Aşırı akımlara Türkiye'nin kapıları kapalıdır diyenler hep onlardı. Bu aşırı akımlar sözünün ne demeye geldiğini 1940'lar yaşayanlar bilir. Geri kalmışlıktan az gelişmişlikten, yoksulluktan, işsizlikten söz edemezsiniz. Giderek ekonominin toplumbilimin bütün çağdaş açıklamalarını yasaklamışlardı. Tümü koministlik demekti bu konuların. Kırmızı kapaklı bir kitap görseler al tutmuş boğaya dönerlerdi. 1940'larda tek parti döneminin, kayıtsız olarak İkinci Dünya Savaşı karaborsacılarının hizmetine boyun eğdiği, Atatürk'e karşı biriken öfkelerin boşaltılmasına ses çıkarmadığı yıllarda böyleydi tutumu. 1946 sonlarında ilerici basımevlerini yerle bir eden, yayınevlerini basan, kitap yakan, ilerici kuruluşların, derneklerin lokallerinde cam çerçeve bırakmayan toplu yürüyüşleri taşlı sopalı saldırıları el altından düzenleyen hep o partiydi. Onların kiralık kabadayıları Ankara'da üniversite Rektörünü odasında masasının üstüne çıkarıp küçük düşürmekten utanmamışlardı. O günlerin polisi de bu gibi eylemlere karışanları bulamazdı bir türlü...

Ne oldu sonra? Acısını unutamayacakları bir tokat yediler halktan. 1946 seçimlerinde oylama yerlerinden kaçırarak kendi doldurdukları oylarla dört yıl daha kaldılar iktidarda. Dört yıl sonra yıkıldı-

lar. Bir dört yıl sonra ise silindiler. Öylesine tiksindirmişlerdi ki halkı kendilerinden, ellerinden iktidarı alanlar, iktidarda oldukları yıllarda bile, halkın birikmiş kininin öfkesinin sözcülüğünü ederek yerlerini sağlamlaştırdılar. On yıl durmadan onlara çattılar, ağızlarına gelince sövdüler, böyülikle yalan yanlış işlerini, kusurlarını halkın gözünden gizleme yolu tuttular.

Ya solun durumu neydi 1946'da Türkiye'de? Polisin bir bir isimleriyle tanıyıp dosya tutacağı, fişleyebileceği kadar azdı solcuların sayısı. Üç beş bin kişinin içindeydi.

D.P. doğduğu zaman, ne diyeceğini ne söyleyeceğini bildiği yoktu. Ne söyleyebilirlerdi ki? Karşı çıktıkları partinin içinden kopmuşlardı. Koptukları güne kadar o partinin bütün günahlarına ortaklıklar. Halkın hoşnutsuzluğunu dile getiren, sorunlarına sahip çıkan ise, 1940'ların o küçük soluydu. Tan Gazetesi yazarlarıyla, tanınmış solcu aydınlarla iş birliği ettiler. İlerici aydınları listelerinin başında aday gösterdiler. 1946, 1950 seçimlerinde, alanlarda durmadan dillerinden düşürmedikleri hep o küçük solun sloganlarıydı. Anayasaya aykırı kanunlar kaldırılacak, grev hakkı, basın özgürlüğü sağlanacak, seçim kanunu değişecek, sosyal sigorta hizmetleri yürürlüğe sokulacak, düzene girecekti. Böylece solun sözcüsü Tan'ın yıllarca sözünü ederek oluşturduğu düşünceler, ilkelikle yürüttüler kampanyalarını, kazandılar. O yılların C.H.P.'si de 1946 seçimlerinden kısa bir süre sonra, başta Tan Gazetesi olmak üzere bütün ilerici kuruluşları barbarca çiğneyerek aldı yenilgisinin öcünü.

Nedir ki sol gösterip sağ vurmaktı Demokrat

Parti'nin ki. Sağ kökenli kişilerdi yöneticileri. İlk işleri T.C.K.'nunun 141, 142. maddelerini ağırlaştırmak oldu. Şiddet kanunlarını git gide arttırdılar. İçinden çıktıkları C.H.P.'ye geçmişteki çatık yüzünü veren etkin kişiler oldukları anlaşıldı yaptıklarıyla. Meclis soruşturma yarkurulları kurup kendilerine karşı gelen herkesi susturmaya kalktıkları bir sırada nasıl yıkıldıkları ortada. On yıl süren saltanatları sırasında dört yüzü aşkın gazeteciyi hapis yatırdılar. Kendilerini hızla zengin eden bir düzen kurarak devlet kasasını boşalttılar.

27 Mayıs geldi. 1961 Anayasası oylanırken bir kez daha belli oldu halkın neyi istediği. Belirli bir düşünce düzeni yoktu 27 Mayıs'ın. Düşükler dediği eski Demokratların halka karşı işlediği suçları vurgulayamadı Yassıada duruşmalarında. C.H.P. yöneticileri halâ ders almış görünmüyorlardı geçmiş yirmi yıldan. O dönemde partinin ileri gelenlerinden biri sağda olmalarıyla övünüyordu. Toplantılarda sık sık yinelemekten hoşlandığı pek beğendiği bir sözü vardı: Nâzım Hikmet'i biz tutukladık, D.P. serbest bıraktı! 1961 Seçimlerinde halk, oyunu kullanırken işte bu türlü bir C.H.P. ile düşüklerin artıkları arasında bir seçme yapmak zorunda kaldı.

1965 seçimlerine giderken değişen bir şey vardı Türkiye'de. 1961 Anayasası'nın sağladığı haklarla, T.İ.P. kurulmuş; ilerici basın, sol düşünce gelişecek bir ortam bulmuştu. Sol, Yassıada duruşmalarının yapamadığını yapıyor, geçmişi yargılıyor, geçmişin nasıl bir şiddet, bir soygun dönemi olduğunu, yabancı sermaye işbirlikçilerinin ülkeyi nasıl bağımlı bir Amerikan uydusu durumuna getirdiklerini, ekonomik kaynaklarını ellere peşkeş

çektiklerini, memleket çocuklarını ilgimiz olmayan savaşlarda nasıl kırdırdıklarını açıklıyor, halkımızı ikinci bir kurtuluş savaşına çağırıyordu. Bu sorunlara sahip çıkan basın organlarının satışları günden artıyor, bu sorunları dile getiren yazarlar, halkın sevgisiyle bir çeşit dokunulmazlık kazanıyorlardı.

T.İ.P., halkımızı iyi tanıyan, toplumsal koşullarımızı doğru değerlendirebilen yöneticilerin elinde olsaydı 1965 seçimlerinin sonuçları çok daha başka olurdu. Gel gelelim romantiktiler. Aydın işçi ayırımı çıkardılar. Nasır meraklısıydılar. Kendileri çoğunlukla bürokrat ya da kentsoylu kökenli oldukları halde kendilerinin dışında kalanların doğruluğundan kuşkulanmaya kalktılar. Bu memlekette en çok sömürülen işçilerin namuslu aydınlar olduğunu, elleri nasırlı olanlar arasından azılı tutucular çıkabileceğini görmek istemediler. Menderes'in listeme odunu alsam milletvekili çıkarırım anlayışına özdeş bir anlayışla mahalle muhtarı olabileceği söz götürür kişilerle aday listeleri düzenlediler. Sonuç halkın seçimlere küskünlüğü oldu. 1950'de yüzde doksanı aşan seçime katılma oranı yüzde 65 olarak kaldı. Bu oranla, iki büyük sağcı partide aradığını bulamayan küskünler, T.İ.P.'e de umut bağlamayacaklarını açıkladılar. Nedir ki 1965 Seçim kampanyası solun gücünü, halkın solda olduğunu bir kez daha tanıtladı. T.İ.P., sahip çıktığı sorunlarla odak noktası oldu seçimlerin. C.H.P., o günlerde dedikleri gibi onikiye beş kala da olsa, seçimlere ortanın solu sloganıyla girdi. Bağımsızlık, petrol, dış ticaretin devletleştirilmesi, toprak dönüşümü gibi sorunlarında T.İ.P.'in yanında yer aldı. İlimli yoldan T.İ.P.'e kayacak

bazı ayları tutmayı, kendine çevirmeyi sağladı. A.P. ise, alanlarda T.İ.P. yöneticilerine karşılık vererek, halka bol keseden sosyal adalet vaadleriyle yürüttü kampanyasını.

1965'den beri C.H.P.'de olan değişikliği, bu partinin kendi içinde verdiği savaşı hep izledik. Ortanın solu ilkesi kökleştikçe, bu parti de kazandı. Buna karşılık D.P. gibi, G.P. gibi sola açıkça karşı olduğunu söyleyen partiler güdük kaldı. Bu arada 73 seçimlerinde, dış ticaret, sanayileşme, kredi dağılımındaki adaletsizlik gibi, teorik olarak ancak solun doğru çözüm yolu bulabileceği sorunlara sahî çıkarak oy toplayan M.S.P.'nin yapısındaki çelişmeleri halk kısa bir süre içinde anladı.

Halk dilinde Demokrat sözü, bir anlamda aristokrat olmayan anlamına gelir. Eski demokratları şimdiki A.P.'lileri çıkar düşkünlükleri kararlarıyla sağda da olsalar, çarpık başlanmış kravatları, düşük pantolonları, bıyıkları, altın yüzüklü parmaklarıyla halk kendinden sandı. Gerçekte de çoğunluğuyla aristokrat değildi onlar. Bütün geçmişinde jandarma dipçığıyle itilmiş kakılmış halk da onlara oy verirken soldaydı. İnsanlık onurunu kurtarıyordu.

C.H.P. bugün istenilen homogenliğe ulaşmış mıdır? Bütün kadrosuyla ortanın solunda mıdır? Ayda onbeş bin lira net aylık alıp, devlet hastanelerinde sıra beklemeden parasız bakılmak isteyen senatörleriyle, bu türlü önceliklerin günde iki üç saat işinden kalacak olursa geçimi aksayacak çoğunluklara tanınması; vergi bağışıklığı söz konusu olunca önce emekçilerin düşünülmesi gerektiğinden habersiz sosyal demokratlarıyla gelebileceği yere kadar gelmiştir. Bundan sonrası halkın sorunlarına daha da sahip çıkmasına bağlıdır.

İki kez iki eder gibi ortadadır olanlar. Halk sol-
dadır. Niye sağda olsun ki? Sola atılan bütün ça-
murların ipe sapa gelmez yalanlar olduğunu gö-
rüp anladıkça, yitirilecek nesi vardır ki bu çürük
düzenin sürüp gitmesini istesin?

Cumhuriyet, 18 Şubat 1976

Yeniden Doğarken

Bu sabah uyandığımda odam ılık içindeydi.
Birden toparlanamadım. Çoktan saat yediyi geç-
miştir sandım. Saatin daha altı bile olmadığını gö-
rünce bir sevinç sardı içimi. Ne güzel, böyle ka-
ranlık günlerin kısıldıkça kısaldığını görmek! Üs-
telik ilkyaz sonlarına kadar daha da kısalacak gü-
nün karanlık saatleri. Gündüzler, sabahın dürdün-
den akşamın sekizine kadar uzayacak; o ılık, o ışıklı
yaz geceleri, bahçelere, deniz kıyılarına uğratacak
insanları, gündüzlerin canlılığını sürdürececek...

On beş gün kadar önce, kırdan, çiçeğe durmuş
ilk erik ağacını görünce de duymuştum bu sabahki
sevincimi! Küçük bir tepenin gerisinde önüme çı-
kan o yalnız ağaç, eski mitler döneminden beri o-
ralarda yaşayan dilber *Nympha*'lardan biriydi san-
ki. Pembeye çalan çiçeklerini sunuyordu gelen ge-
çene. Bu cömertliğiyle, bütün bir pazar günü arıt-
mış, sevindirmişti beni...

Düşünüyorum da ilk çağlardan beri, her insanın, doğanın kış uykusundan uyanışı, yeniden doğuşu, dirilişi karşısında duyduğu o kutsal, o kendiliğinden sevinçti kapıldığım. Doğanın ortasında yarı çıplak, mağarasında sobasız kalorifersiz yaşayan ilk insan, hiç kuşum yok ki, havaların ısınmaya başladığını, o sağlam duyuları, yanılmaz içgüdüleriyle çok daha iyi algılıyordu bizden. Dallarına su yüryen ağaçlar tomurcuklanır, filizler sürerken, o da damarlarında dolaşan kanın ılındığını duyuyor, gemleyemediği bir coşkuya kapılıyordu. Sanki ağaçlar, kırlarla beraber o da yeşermek istiyor, bu istekle dans etmek, türküler söylemek, sevinç çığlıklar atmak geliyordu içinden. Sevişmek istediğini de ona aşılayan bu katıksız sevinciydi elbet!

Yüreğimi dinliyorum: Neden gün dönümünü her yıl böyle daha artan bir sabırsızlıkla bekliyorum? Neden bunca önemli sayılan haberler arasında, gazetemın bir köşesine sıkıştırılmış o küçük takvimi her sabah arayıp buluyor; bilmiyor, beklemiyormuş gibi, güneşin her gün bir iki dakika daha erken doğup, bir iki dakika daha geç kavuştuğunu gördükçe, çocuksu bir sevince kapılıyorum?

İçimden içimden seziyorum ki, ilk insanla akrabahğımızı sağlayan, en eski atalarımızdan kalma, köklü bir duygu bu sevinç! Salt bana özgü değil! Benimle birlikte doğanın yeniden doğuşunu gören bütün canlıları sarıyor. Uzayan günler, ısınan dirilen doğa, bir kez daha yaşamayı, yeniden doğuşu başlıyor bahara çıkanlara. Onun yüz suyuna bu kuşların daldan dala birbirlerini kovalaması; saçakları saran cıvıltılar; yüzlerdeki gülümseme; ba-

kışların pırlıltısı; sevinçli çan sesleri; kırmızıya boyanmış paskalya yumurtaları! Onun onuruna bu havada dolanan barış, umut havası... Bunca yüz-yıllardan, göçmüş gitmiş kuşaklardan sonra, günümüzün türlü hırslar çekişmeler, baskılardan yorgun, yaradılışına yabancı karmaşık amaçlara kul olmaktan bunalmış insanı bahara doğru, bir sabah uyanınca penceresini erkenden ısıtmış görmek, ya da kırlarda çiçek açmış bir ağaçla karşılaşmakla hâlâ sevinebiliyorsa, yaşamının gücünü, utkusunu tanıtılar bu olay! İçgüdülerimizin doğaya ne kadar yabancılaştık da gerilemediğini, kendi kanunları doğrultusunda bizi dik, yaşama bağlı tuttuğunu gösterir.

Bütün dinlerin, çok tanrılı dönemlerin geleneklerinden, mitlerden alarak, günümüze kadar ulaştırdığını, kutsadığını görürsünüz bu sevinci.

Çocukluğumuzun geçtiği kasabada, halkın, coşku ile Nevruz bayramını kutladığını anıırım. Kadınlar erkekler en yeni giysileriyle kırlara dökülürler, yer içer, mânilerle niyet çekerek, doğanın yeniden doğuşuyla umuda kapıldıklarını açığa vururlardı. Ege'nin birçok kentlerinde kutlanan meşir bayramları bu nitelikteydi.

On yıl önce Nisanın ilk günleri Tel - Aviv'deyim. *Allenby* Caddesinin Hayarkon rıhtımı ile birleştiği alan üstündeki bir otelde kalıyorduk. Tel - Aviv'liler paskalya bayramını kutluyorlardı. Bir gece *Allenby* Caddesinden inen bir tören alayı o telimizin önündeki alanı doldurdu. Önde siyah satenden pırıl pırıl cübbeleri içinde el çırpın hahamlar vardı. Hahamların gerisinde akordeonlu, kitareli delikanlılar. Alaya katılan kalabalık başları ü-

rinde dalgalanan meşalelerle büyüyordu arkalarında. Şarap şişeleri dolanıyordu elden ele. Denize kadar ilerlediler. Hahamlar hurrarlar attılar kıyıda. Alana döndüler. Geç saatlere kadar hora teptiler, halay çektiler, türküler söylediler. O törenle günahlarını denize attıklarını öğrendik onların.

Eski *Dionysos* şenliklerinden başka birşey değildi gördüğümüz. Kitapların yazdığı gibi, Şarap tanrısı *Dionysos*, gezilerinden birinde Anadolu'yu, Finike'yi, Filistin'i Mezopotamya'yı, İran'ı, Arabistan'ı geçerek Ganj kıyılarına ulaşır. Gittiği her yerde törenlerle karşılarlar *Dionysos*'u. Arabası bir kente girerken alayın önünde genç rahipler yer alır, türküler söyler, dans eder, sevinç çılgınlıkları atarlar. Rahipleri davul çalanlar izler. Sonra aslanların çıktığı arabada eşi ile *Dionysos* görünür. Kaynaklar, halk yığınlarının *Dionysos*'u giderek yalnız Şarap Tanrısı olarak değil «insan ruhunu günahlarından arıtıp ölümsüz gerçeklere ulaştıran», insana «yalnız içki yoluyla değil, esin yoluyla de kurtuluşu, özgürlüğü sağlayan» bir tanrı olarak gördüklerini açıklarlar.

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki, bizim mesir, hıdrellez bayramlarımız, Yahudilerin günahları denize atma törenleri, Hristiyanların paskalya yortuları, mitler döneminde, her yıl asmalar yeşerirken kutlanan *Dionysos* şenliklerinden alıyor kaynağını. Nedir ki daha önemli olan, bu şenliklerin insancıl oluşu, kaynağını gerçekte insanın içgüdülerinden alır. Doğanın yeniden doğuşu ile birlikte her canlıda, insanın içinde kendiliğinden doğan sevincin yarattığı, insanı zorlayıp sürüklediği şenlikler bunlar.

Önümüzdeki günlerde bu sevinç, kuşları yanyana getirecek. Bir süre erkek kuş dışisinin ardından kanat çırpacak. Yuva kurup yavrularını uçuracaklar. Çiçeğe duran ağaçlar meyvelerini verecek. Börtü böcek kış uykularından uyanıp güneşe çıkacaklar. Ürün devşirme mevsimi sona ererken, güz gelecek, bir kez daha ölecek, kış uykusuna dalaracak doğa. Ağaçlar çıplak kalacak, dişi kuş eşini, yavrularının izini yitirecek!

İnsan, belki de yalnız insan, bütün canlıların içinde belleği tam olan; yaşadığı sürece doğanın her dirilişi ile her ölümünü, zehir gibi acı gelen pişmanlıklar, «anısı kalbe ışıklarla dökülen» mutluluklarla belleğinde yaşatan. Yine bütün canlılar içinde yalnız insan, salt içgüdüleriyle değil, yüreği ile, bilinci ile doğanın yeniden doğuşunu özleyen, ümitle bekleyen. Yaşadıkça, sevdikleri dostları, yakınları çevresinden doğanın yeniden doğuşunu bir daha görememek üzere ayrılırlarken, yine yalnız insan, ölüme alışan, ölümü olağan karşıladığı ölçüde yaşama tutku ile bağlanan.

Gün dönümünü, doğanın yeniden doğuşunu her yıl artan bir tutku ile beklerken, içimizde duyulan hep umudun sesi, mutluluk özlemi. Bilerek ya da bilmeyerek, bir yıl daha yeniden doğuşa erişirken belleğimizde acı izler bırakan pişmanlıklarımızdan, hatalarımızdan, sıyrılmak, gelen baharı daha mutlu yaşamak isteği gerçekte duyduğumuz. Yaşamımızda değerli olan ne varsa kırıp dökmekten korumak, yeniden doğuşun sunacağı nimetlerden olgunlukla yararlanmak için titriyor içimiz.

Çocuklar, türkülü bir tekerleme ile karşılarlar leyleklerin gelişini:

*Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Gelsen bizim hayata
Bizim hayat yıkıldı
Telli pullu yapıldı.*

Çocuklar söylüyor doğruyu! «Bizim hayat» geçmişteki türlü hatâlarımızla yıkıldı! Ama doğanın yeniden doğuşu ile «Telli pullu yapıldı.» Nisan, barış, umut ayı olarak yer alır tarihte. Gelecekteki günler dilerim ki, toplumumuz, dünyamız için, geçmişteki hatâlarımızın yinelenmeyeceği barış, mutluluk dönemi olsun.

Cumhuriyet, 31 Mart 1973

S O N

İÇİNDEKİLER

Senin İçin Ey Demokrasi	5
Bilinmeyen Ülke	10
Türkiye Ana	15
Vatan Sana Ne Der?	20
Benim Gülüm	25
Emek Gücü	31
Suçlu	36
Bu Halk Her Nimete Lâyıktır	40
Halkı Okutmak	44
Yoksulluk ile Bilgisizlik	49
Bu Partilerle..	53
Başkan Adayı	59
Kime Huzur?	65
Gangster Nefreti	71
Yaya Çivileri	75
Çirkinleşen İstanbul	81
Küçük Şeyler	86
Yaşlı Gözler	91
Bizimkisi Göstermelik	96
Spor Sayfaları	102
Turizm ile Sanat	107
Turizm Konusunda	113
Edebiyatımız Kısır mı?	118
Ucuz Kültür	122
Aşırı	127

Danton'un Ölümlü	131
Kurban İsteyenler	136
De Profundis	140
Umutlanmalı mı?	146
Küçük Diktatörler	152
Solun Alafrangası	156
Toy Demokrasi	162
Halk Soldadır	167
Yeniden Doğarken	172

ÇAĞDAŞ YAYINLARI
Şimdiye kadar çıkan kitaplar :

Deneme Dizisi :

Prof. H. Veldet Velidedeoğlu: Sağsız Solsuz Demokrasi (Tükendi)	15.—
Melih Cevdet Anday: Yeni Tanrılar (Tükendi)	15.—
Vedat Günyol: Devlet İnsan mı? (Tükendi)	15.—
Oktay Akbal: Ölümsüz Oyun (2. Baskı)	15.—
İlhan Selçuk: Yeni Krallar Yeni Soytarılar (Tükendi)	15.—
Şevket Süreyya Aydemir: Kahramanlar Doğmalıydı (Tükendi)	15.—
Nadir Nadi: Sokakta Gürültü Var (Tükendi)	15.—
Prof. Seha L. Meray: İnsanca Yaşamak (Tükendi)	15.—
Sadun Tanju: Daha Güzel Bir Dünya (Tükendi)	15.—
Prof. Doğan Kuban: Sanat Tarihimizin Sorunları	15.—
Prof. Dr. Cavit O. Tütengil: Temeldeki Çatlak	15.—
Hilmi Yavuz: Felsefe ve Ulusal Kültür	15.—
Melih Cevdet Anday: Sosyalist Bir Dünya	20.—
Salâh Birsell: Şiir ve Cinayet	15.—

- 15 — Prof. Nusret Hızır:
Felsefe Yazıları 20.—
- 16 — Fikret Otyam:
Karasevdam Anadolum 20.—
- 17 — H. V. Velidedeoğlu:
İnsancı Yolcular
- 18 — Necati Cumalı:
Senin İçin Ey Demokrasi

Bağımsız Dizi :

- 1 — Doğan Nadi:
Bir Dakika 15.—

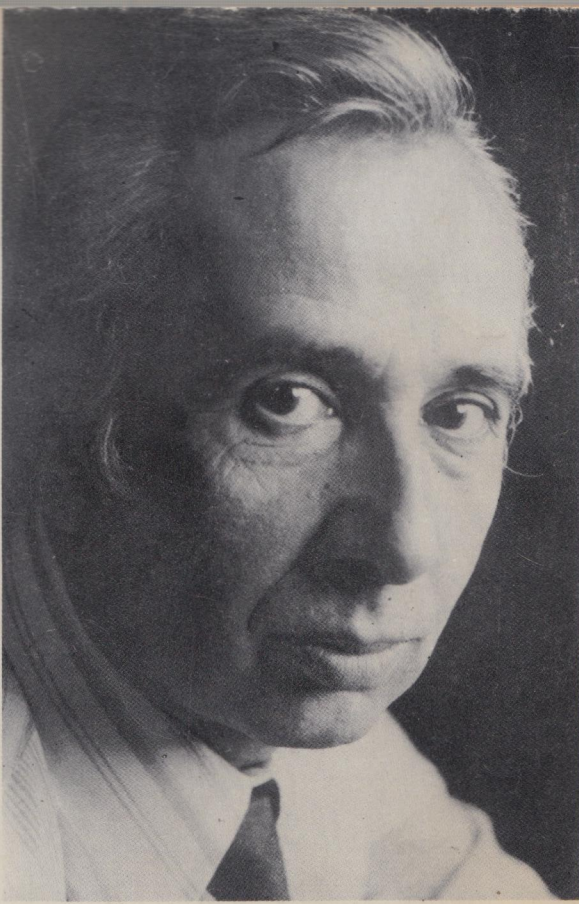
Tarih-Anı-Gezi-Olay dizisi:

- 1 — Resneli Niyazi Bey:
Balkanlarda Bir Gerillacı 20.—
- 2 — Müşerref Hekimoğlu:
27 Mayıs'ın Romanı 20.—
- 3 — Hüsamettin Tuğaç:
Bir Neslin Dıramı 20.—
- 4 — Hıfzı Topuz:
Konuklar Geçiyor 20.—
- 5 — Nevzat Üstün:
Alamanya Beyleri ile Portekizin Bahçeleri 15.—
- 6 — Oktay Akbal:
Hiroşima'lar Olmasın 20.—
- 7 — Ord.Prof. H. V. Velidedeoğlu:
Ailenin Çilesi Boşanma 25.—
- 8 — Azra Erhat:
Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı 20.—

İsteme Adresi :

Çağdaş Yayınları, Halkevi Sok. No. 39/41

Cağaloğlu - İstanbul

Fotoğraf : Lütfi Özkök

Çok yönlü bir sanatçı Necati Cumali. Şairliği kadar romancılığı, öykücülüğü, oyun yazarlığı da başarıya ulaşmış, okurlarını düz yazı alanında da etkilemiştir.

Bu nitelikte bir kişiliğe sahip olan sanatçı, ülke sorunlarına ilgisiz kalamazdı. Geniş gözlemlerini yurt gerçeklerine, denemeci bir yazar olarak da çevirmiş, bir çok deneme ve yazılarında ayrıntılara inen sezgileriyle çevremizde bizim göremediğimizi, sezemediğimizi görüp sezerek bize yansıtmıştır.

Düşünen kişiliğini, sanat yapıtına özgü koşullar dışında bu denemelerinde, yurt gerçeklerini dile getiren yazılarında görmekteyiz. Üstelik dile egemen olan sanatçı, kendine özgü bir anlatım biçimi de göstermektedir bu tür yazılarında.

Cumali'nin şair, öykücü, romancı kişiliğini yepyeni bir biçimde sürdüren bu yazılarını da öbür yapıtlarına duyduğunuz ilgiyle okuyacaksınız.

15 Lira